

**ALIH KODE SAHA CAMPUR KODE BASA JAWI-SUNDA WONTEN ING
OBJEK WISATA BENDUNGAN MANGANTI
KECAMATAN KEDUNGREJA, CILACAP**

SKRIPSI

Kaaturaken Dhateng Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Yogyakarta

Minangka Jejangkeping Pendadaran

Anggayuh Gelar

Sarjana Pendidikan

Dening

Sutrisno Siswoyo

NIM 09205244064

**PROGAM STUDI PENDIDIKAN BAHASA JAWA
JURUSAN PENDIDIKAN BAHASA DAERAH
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA
2013**

PASARUJUKAN

Skripsi kanthi irah-irahan Alih Kode saha Campur Kode Basa Jawi-Sunda wonten ing Objek Wisata Bendungan Manganti Kecamatan Kedungreja, Cilacap menika saged dipunuji awit sampun pikantuk palilah dening pembimbing.

Yogyakarta, 24 Oktober 2013

Yogyakarta, 24 Oktober 2013

Pembimbing I

Prof. Dr. Endang Nurhayati, M.Hum

NIP 19571231 198303 2 004

Pembimbing II

Siti Mulyani, M. Hum.

NIP 19620729 198703 2 002

PANGESAHAN

Skripsi kanthi irah-irahan Alih Kode saha Campur Kode Basa Jawi-Sunda Wonten Ing Objek Wisata Bendungan Manganti Kecamatan Kedungreja, Cilacap menika sampun dipunandharaken ing pendadaran wonten sangajenging Dewan Penguji ing surya kaping 22 November 2013 saha dipuntetepaken lulus.

DEWAN PENGUJI			
Nama	Jabatan	Tapakasma	Surya Kaping
Prof. Dr. Suharti, M.Pd.	Ketua Penguji		16-12-2013
Dra. Siti Mulyani, M.Hum.	Sekretaris Penguji		12-12-2013
Drs. Hardiyanto, M.Hum.	Penguji I		12-12-2013
Prof. Dr. Endang Nurhayati, M.Hum.	Penguji II		12-12-2013

Yogyakarta, Desember 2013

Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Yogyakarta

Prof. Dr. Zamzani, M.Pd.

NIP.19550505 198011 1 001

WEDHARAN

Ingkang tandha tangan wonten ing ngandhap menika, kula:

Nama : **Sutrisno Siswoyo**

NIM : 09205244064

Prog. Studi : Pendidikan Bahasa Jawa

Fakultas : Fakultas Bahasa dan Seni

ngandharaken bilih *skripsi* menika damelan kula piyambak. Sapangertosan kula, wosing *skripsi* menika beda kaliyan *skripsi* ingkang sinerat dening tiyang sanesipun, kajawi bab tartamtu ingkang kula pendhet kangge pamanggih dhasar kanthi njumbuhaken tata cara saha etika panyeratan. Menawi wedharan menika kabukti boten leres, dados tanggel jawab kula piyambak.

Yogyakarta, 18 November 2013

Panyerat

A handwritten signature in black ink, consisting of a vertical line with a horizontal stroke and a small loop at the bottom.

Sutrisno Siswoyo

SESANTI

Kawula mung saderma, mobah-mosik kersaning Hyang Sukma.

PISUNGSUNG

Kanthi raos syukur dhumateng Allah SWT *karya ilmiah* menika kula
pisungsungaken dhumateng: Bapak Kasmin Siswoyo saha Ibu Saini ingkang
sampun paring panyengkuyung saha pandonga.

PRAWACANA

Puji sukur konjuk wonten ing ngarsaning Allah SWT awit sampun paring kasarasan, kanikmatan, saha kabegjan satemah *skripsi* kanthi irah-irahan “*Alih Kode saha Campur Kode Basa Jawi-Sunda wonten ing Objek Wisata Bendungan Manganti Kecamatan Kedungreja, Cilacap*”, sampun pungkasan anggenipun nyerat. *Skripsi* menika kaserat kangge njangkepi salah satunggaling pendadaran anggayuh gelar Sarjana Pendidikan.

Skripsi menika saged pungkasan anggenipun nyerat amargi awit sampun dipunsengkuyung saking mapinten-pinten *pihak*. Awit saking menika, panyerat ngaturaken agunging panuwun dhateng:

1. Bapak Prof. Dr. Rochmat Wahab, M.Pd. MA, minangka Rektor Universitas Negeri Yogyakarta ingkang sampun paring kalodhangan kula kangge sinau basa Jawi wonten ing Universitas Negeri Yogyakarta;
2. Bapak Prof. Dr. Zamzani, M.Pd minangka Dekan Fakultas Bahasa dan Seni ingkang sampun paring idin kangge nglampahi panaliten menika;
3. Bapak Dr. Suwardi, M.Hum minangka Pangarsa Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring idin kangge nglampahi panaliten menika;
4. Ibu Prof. Dr. Endang Nurhayati, M.Hum minangka pembimbing I saha Ibu Dra. Siti Mulyani, M.Hum minangka pembimbing II, ingkang sampun kersa paring bimbingan saha ngelmu ingkang migunani saengga *skripsi* menika saged dipunpungkasi kanthi sae;
5. Bapak Ibu Dosen Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring kawruh mawarni-warni ingkang murakabi tumrap panyerat;
6. Mbah S.Warto, Mbah Sopen, saha Dhik Kartika ingkang sampun paring panjurung saengga tansah tatag teteg satemah tutug tumrap panyerat saengga *skripsi* menika saged kaimpun;
7. Kanca-kanca kelas H PBD UNY 2009 saha kanca-kanca kos Abunawas ingkang sampun paring panjurung saha paring donga anggenipun nyerat *skripsi* menika;

8. Kanca-kanca Pendidikan Bahasa Jawa sarta sadaya pihak ingkang sampun mbiyantu boten saged kula sebutaken sadaya, ingkang sampun paring donga saha panjurung tumrap panyerat saengga *skripsi* menika saged kaimpun.

Skripsi menika tasih dereng kawastanan sae, jangkep, menapa malih sampurna. Pramila saking menika, panyerat nyuwun pamrayogi saha panyaruwe ingkang tumuju amrih langkung sae, jangkep, saha sampurnaning asiling panaliten menika. Wasana, mugi *skripsi* menika sageda murakabi.

Yogyakarta, 18 November 2013

Panyerat

A handwritten signature in black ink, consisting of a vertical line with a small loop at the top and a stylized 'v' or 'u' shape at the bottom.

Sutrisno Siswoyo

WOSING ISI

	kaca
IRAH-IRAHAN	i
PASARUJUKAN	ii
PANGESAHAN	iii
WEDHARAN	iv
SESANTI	v
PISUNGSUNG	vi
PRAWACANA	vii
WOSING ISI	ix
DAFTAR TABEL	xiv
DAFTAR LAMPIRAN	xv
SARINING PANALITEN	xvi
DAFTAR SINGKATAN	xvii
 BAB I PURWAKA	 1
A. Dhasaring Panaliten	1
B. Undheraning Prekawis	6
C. Watesaning Prekawis	7
D. Wosing Prekawis	7
E. Ancasing Panaliten	8
F. Paedahing Panaliten	8
G. Tembung-tembung Mirunggan	8
 BAB II GEGARAN TEORI	 10
A. <i>Sosiolinguistik</i>	10
B. <i>Kontak Basa</i>	11
C. <i>Bilingualisme</i> saha <i>Multilingualisme</i>	12
D. <i>Alih Kode</i>	14
1. Tegesipun <i>Alih Kode</i>	15
2. <i>Jenis-jenis Alih Kode</i>	16
a. <i>Alih kode intern</i>	16

b. <i>Alih kode ekstern</i>	18
3. Bab ingkang Ndayani <i>Alih Kode</i>	19
a. Panutur (O1)	19
b. Mitra Tutur (O2)	19
c. Wontenipun Penutur Angka Tiga (O3)	21
d. Wosing Rerembagan	23
e. Nuwuhaken Kahanan Sante	24
f. Kangge Pamer	26
E. <i>Campur Kode</i>	27
1. Tegesipun <i>Campur Kode</i>	27
2. <i>Jenis-jenis Campur Kode</i>	29
a. <i>Campur kode mlebet (inner code-mixing)</i>	29
b. <i>Campur kode medal (outter code-mixing)</i>	30
3. Wujud <i>Campur Kode</i>	31
4. Bab Ingkang Ndayani <i>Campur Kode</i>	33
a. <i>Identifikasi Peranan</i>	33
b. <i>Identifikasi Ragam</i>	34
c. Kangge Ngandharaken Pamanggih saha Nafsiraken	34
F. <i>Konteks</i>	34
1. <i>Setting and Scene</i>	34
2. <i>Participants</i>	35
3. <i>End</i>	35
4. <i>Act</i>	35
5. <i>Keys</i>	35
6. <i>Instrumentalities</i>	36
7. <i>Norms</i>	36
8. <i>Genre</i>	36
G. Nalaring Pikir	36

BAB III CARA PANALITEN	39
A. Jinis Panaliten	39
B. <i>Data</i> saha Sumberipun <i>Data</i>	39
C. <i>Subjek</i> Panaliten	40
D. Caranipun Ngempalaken <i>Data</i>	40
1. <i>Simak Bebas Libat Cakap</i>	40
2. <i>Cara Sadap</i>	41
3. <i>Cara Rekam</i>	42
4. <i>Nyerat</i>	43
E. Piranti Panaliten	43
F. Caranipun Ngudhari <i>Data</i>	44
G. <i>Validitas</i> saha <i>Reliabilitas</i>	45
BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN	47
A. Asiling Panaliten	47
B. Pirembagan	54
1. <i>Alih Kode</i> ing Bendungan Manganti	54
a. <i>Alih Kode</i> Basa Jawi dhateng Basa Sunda dipunpilah	
Saking Bab Ingang Ndayani	55
1) <i>Alih Kode</i> Basa Jawi dhateng Basa Sunda Dipundayani	
Dening <i>Mitra tutur</i> (O2)	55
2) <i>Alih Kode</i> Basa Jawi dhateng Basa Sunda Dipundayani	
Dening Panutur Angka 3 (O3)	60
3) <i>Alih Kode</i> Basa Jawi dhateng Basa Sunda Dipundayani	
Kangge Nuwuhaken Kahanan Ngeca-eca	63
b. <i>Alih Kode</i> Basa Sunda dhateng Basa Jawi dipunpilah	
Saking Bab Ingang Ndayani	66
1) <i>Alih Kode</i> Basa Sunda dhateng Basa Jawi Dipundayani	
Dening <i>Mitra tutur</i> (O2)	66
2) <i>Alih Kode</i> Basa Sunda dhateng Basa Jawi Dipundayani	
Dening Panutur Angka 3 (O3)	69

3) <i>Alih Kode</i> Basa Sunda dhateng Basa Jawi Dipundayani Kangge Nuwuhaken Kahanan Ngeca-eca	73
2. <i>Campur Kode</i> ing Bendungan Manganti	76
a. <i>Campur Kode</i> Basa Jawi wonten ing tuturan Basa Sunda dipunpilah Saking Bab Ingang Ndayani	76
1) <i>Campur Kode</i> Basa Jawi wonten ing tuturan Basa Sunda Dipundayani Kangge Nyethakaken Tuturan	76
2) <i>Campur Kode</i> Basa Jawi wonten ing tuturan Basa Sunda Dipundayani Kangge Ngandharaken Tuturan	79
b. Wujud <i>Campur Kode</i> Basa Jawi wonten ing tuturan Basa Sunda ing Bendungan Manganti	81
1) <i>Campur Kode</i> Basa Jawi wonten ing tuturan Basa Sunda Awujud Tembung	81
2) <i>Campur Kode</i> Basa Jawi wonten ing tuturan Basa Sunda Awujud <i>frasa</i>	85
3) <i>Campur Kode</i> Basa Jawi wonten ing tuturan Basa Sunda Awujud <i>Baster</i>	86
4) <i>Campur Kode</i> Basa Jawi wonten ing tuturan Basa Sunda Awujud Dwilingga	88
5) <i>Campur Kode</i> Basa Jawi wonten ing tuturan Basa Sunda Awujud <i>Klausu</i>	90
c. <i>Campur Kode</i> Basa Sunda Wonten Ing Tuturan Basa Jawi Dipunpilah Saking Bab Ingang Ndayani	93
1) <i>Campur Kode</i> Basa Sunda Wonten Ing Tuturan Basa Jawi Dipundayani Kangge Nyethakaken	93
2) <i>Campur Kode</i> Basa Sunda Wonten Ing Tuturan Basa Jawi Dipundayani Kangge Ngandharken	96
d. Wujud <i>Campur Kode</i> Basa Sunda Wonten Ing Tuturan Basa Jawi Ing Bendungan Manganti	98
1) <i>Campur Kode</i> Basa Sunda Wonten Ing Tuturan Jawi Awujud Tembung	98

2) <i>Campur Kode</i> Basa Sunda Wonten Ing Tuturan Jawi	
<i>Awujud Frasa</i>	101
3) <i>Campur Kode</i> Basa Sunda Wonten Ing Tuturan Jawi	
<i>Awujud Baster</i>	102
4) <i>Campur Kode</i> Basa Sunda Wonten Ing Tuturan Jawi	
<i>Awujud Dwilingga</i>	104
5) <i>Campur Kode</i> Basa Sunda Wonten Ing Tuturan Jawi	
<i>Awujud Klausa</i>	107
BAB V PANUTUP	110
A. Dudutan	110
B. <i>Implikasi</i>	111
C. Pamrayogi	111
KAPUSTAKAN.....	113
LAMPIRAN.....	115

DAFTAR TABEL

Kaca

<i>Tabel 1: Alih Kode saha Campur kode saha Bab ingkang Ndayani</i>	47
---	----

DAFTAR LAMPIRAN

	Kaca
Cak-Cakanipun <i>Alih Kode Saha Campur Kode Basa Jawi-Sunda Wonten</i> Ing <i>Objek</i> Wisata Bendungan Manganti Kecamatan Kedungreja, Cilacap	115

**ALIH KODE SAHA CAMPUR KODE BASA JAWI-SUNDA WONTEN ING
OBJEK WISATA BENDUNGAN MANGANTI
KECAMATAN KEDUNGREJA, CILACAP**

**Dening: Sutrisno Siswoyo
NIM 09205244064**

SARINING PANALITEN

Ancasing panaliten menika njlentrehaken jinis saha wujud *alih kode* saha *campur kode* tuturaning masyarakat ingkang saweg wonten ing bendungan Manganti. Panaliten menika ugi ngandharaken bab ingkang ndayani *alih kode* saha *campur kode* tuturaning masyarakat ingkang wonten ing bendungan Manganti.

Panaliten menika kalebet panaliten *deskriptif*. *Subjek* wonten ing panaliten menika tuturaning masyarakat ingkang wonten ing bendungan Manganti ingkang dipunwiwiti wulan Agustus 2013 dumugi wulan September 2013. *Objek* panaliten menika inggih menika jinis *alih kode* saha *campur kode* sarta bab ingkang ndayani. *Data* dipunkempalaken kanthi cara *simak bebas libat cakap* inggih menika cara *sadap*, cara rekam, saha nyerat. Cara ngudhari data ngginakaken cara *deskriptif*. Caranipun manggihaken *validitas* data ngginakaken *triangulasi teori* saha pamanggihipun para ahli, lajeng kangge manggihaken *reliabilitas* data ngginakaken *reliabilitas stabilitas*.

Asiling panaliten *alih kode* saha *campur kode* tuturan masyarakat wonten ing bendungan Manganti inggih menika (1) jinis *alih kode* ingkang dipunpanggihaken inggih menika jinis *alih kode intern* basa Jawi dateng basa Sunda utawi kosokwangsulipun. (2) bab ingkang ndayani *alih kode* inggih menika njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken *mitra tutur*, panutur angka tiga, saha kangge nuwuhaken kahanan ngeca-eca. (3) jinis *campur kode* tuturaning masyarakat bendungan Manganti kalebet jinis *campur kode* mlebet. *Campur kode* mlebet ingkang dipunpanggihaken inggih menika panutur ngginakaken tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda utawi kosokwangsulipun. Wujud *campur kode* wonten ing panaliten menika arupi tembung, *frasa*, *baster*, *dwilinga*, saha *klausa*. (4) bab ingkang ndayani *campur kode* inggih menika kangge ngandharaken saha kangge nyethakaken.

Pamijining tembung: *alih kode*, *campur kode*, basa Jawi, basa Sunda, Bendungan Manganti, ujian skripsi mahasiswa Program Studi Pendidikan Bahasa Jawa.

DAFTAR SINGKATAN

<i>B</i>	: <i>Baster</i>
BJ	: Bausastra Jawi
D	: Dwilingga
<i>F</i>	: <i>Frasa</i>
J-S	: Basa Jawi dhateng basa Sunda
<i>K</i>	: <i>Klausu</i>
O1	: Panutur
O2	: <i>Mitra Tutur</i>
O3	: Panutur angka tiga
S-J	: Basa Sunda dhateng basa Jawi
T	: Tembung

BAB I

PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten

Priyantun gesang menika kalebet makhluk sosial, tegesipun priyantun gesang mbetahaken priyantun sanes. Saklebeting pagesangan sosial menika priyantun nindakaken mawarni-warni bab, salah satunggaling inggih menika rerembagan utawi pacelaton. Rerembagan antawisipun priyantun setunggal kalihan sanesipun mbetahaken piranti ingkang dipunsebut basa.

Tembung basa wonten ing basa Inggris dipunsebut “*language*” asalipun saking basa Indo-Eropa ingkang tegesipun ilat, tetembungan, saha basa. Tembung basa wonten saklebeting basa Latin dipunsebut “*lingua*” ingkang tegesipun basa, ilat. Tegesipun basa wonten babagan menika inggih menika salah satunggaling *sistem* sandi kangge mahyakaken panguneg-uneg saha ngandharaken pawartos utawi *informasi*.

Bendungan Manganti mapan wonten ing Desa Bojongsari Kecamatan Kedungreja. Bendungan Manganti dipunbangun wiwit taun 1972 saha dipunresmikaken taun 1990 dening Presiden Soeharto. Bendungan Manganti minangka papan kangge nyebrang priyantun saking Jawi Tengah dhateng Jawi Kilen utawi kosokwangsulipun, saengga wonten ing bendungan Manganti kathah priyantun saking Jawi Tengah saha Jawi kilen ingkang nindakaken wawanrembag.

Bendungan Manganti ugi dipundadosaken objek wisata dening masyarakat. Saben dinten kathah priyantun ingkang tindak dhateng bendungan Manganti, umumipun menawi wancinipun *liburan* langkung kathah priyantun

ingkang tindhak dhateng tlatah menika. Priyantun ingkang tindhak dhateng bendungan Manganti, warni-warni asalipun, wonten ingkang saking Jawi Tengah saha Jawi Kilen. Priyantun ingkang saking Jawi Tengah umumipun ngginakaken basa Jawi saha priyantun saking Jawi Kilen umumipun ngginakaken basa Sunda, saengga wonten ing bendungan Manganti kathah dipunpanggihaken rerembagan ingkang ngginakaken basa Jawi saha Basa Sunda.

Basa Jawi ingkang dipunginakaken wonten ing bendungan Manganti inggih menika basa Jawi *dialek* Banyumasan utawi ngapak. Basa Jawi *dialek* Banyumasan inggih menika kelompok basa Jawi ingkang dipunginakaken ing tlatah kilen Jawi Tengah. Dilaek basanipun radi beda kaliyan basa Jawi ingkang dipunginakaken ing D.I Yogyakarta saha Surakarta. *Dialek* ingkang beda menika dipundayani amargi basa Jawi Bayumasan gadhah gegayutan ingkang raket kaliyan basa Jawi kuna.

Masyarakat wonten ing bendungan Manganti kathah ingkang nguwaosi basa Jawi *dialek* Banyumasan saha basa Sunda. Kaprigelan ngginakaken kalih jinis basa dipunsebut *dwibahasawan*, bilih priyantun ingkang nguwaosi langkung saking kalih jinis basa dipunsebut *multibahasawan*. Masyarakat *dwibahasawan* saha *multibahasawan* menawi saweg rerembagan asring ngginakaken basa kanthi gontas-gantos (*alih kode*) saha asring nginakaken tetembungan saking jinis basa sanes ing tuturanipun (*campur kode*).

Alih kode saha *campur kode* asring dipunpanggihaken amargi tlatah bendungan Manganti menika kalebet ing tapel wates antawisipun Jawi Tengah kalihan Jawi Kilen. *Campur kode* saha *alih kode* basa Jawi-Sunda wonten ing

bendungan Manganti sanes prekawis ingkang enggal, ananging sampun limrah menggahing masyarakat wonten ing tlatah menika.

Wonten saklebeting rerembagan utawi pawicantenan ing objek wisata bendungan Manganti saged dipunpanggihaken wujud panganggenipun basa kanthi gontas-gantos saking basa Jawi dhateng basa Sunda utawi kosokwangsulipun. Tuladha pirembagan ingkang ngemu *alih kode* saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : O1 ngajak O2 supados pinarak dhateng dalemipun O1. O1 kaliyan O2 saged ngginakaken basa Jawi saha Sunda

O1 : *'Lamun kitu maneh ka imah aing!'*.

[lamun kitu? maneh ka imah aing!]

'Menawi kados mekaten, panjenengan dhateng griya kula!'

O2 : *'Ya ngesuk'*.

[ya ɲɛ su?]

'Nggih benjang'.

O1 : *'Aja ngesuk, siki bae!'*.

[aja ɲɛ su? , siki bae? !]

'Sampun benjang, sakmenika kemawon!'

Tuladha rerembagan wonten nginggil ngemu jinis tuturan *alih kode*. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Sunda *'Lamun kitu maneh ka imah aing!'* lajeng gantos ngginakaken basa Jawi *'Aja ngesuk, siki bae!'*. Panutur sampun nindakaken *alih kode*, amargi ingkang sepisan ngginakaken basa Sunda lajeng gantos ngginakaken basa Jawi.

Tuladha rerembagan wonten nginggil ngemu jinis *alih kode* saking basa Sunda dhateng basa Jawi. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Sunda *'Lamun kitu maneh ka imah aing!'*. Tembung *'lamun'* tegesipun menawi, tembung *'kitu'* tegesipun mekaten, tembung *'maneh'* tegesipun panjenengan, tembung *'ka'* tegesipun dhateng, tembung *'imah'* tegesipun griya, tembung *'aing'*

tegesipun kula. Lajeng panutur gantos ngginakaken basa Jawi '*Aja ngesuk, siki bae!*'. Tembung '*aja*' (BJ kaca 3) tegesipun sampun, tembung '*ngesuk*' (BJ kaca 387) tegesipun benjang, tembung '*siki*' (BJ kaca 3) tegesipun sakmenika, tembung '*bae*' (BJ kaca 24) tegesipun kemawon.

Bab ingkang ndayani *alih kode* wonten ing Tuladha rerembagan wonten nginggil inggih menika njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening *mitra tutur*. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Sunda '*Lamun kitu maneh ka imah aing!*' dipunwangsulni ngginakaken basa Jawi dening *mitra tutur* (O2) '*Ya ngesuk*'. Kangge njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening *mitra tutur* (O2), panutur gantos ngginakaken basa Jawi '*Aja ngesuk, siki bae!*'.

Wonten ugi tuturaningkang awujud *campur kode*, masyarakat ingkang wonten ing tlatah bendungan Manganti menawi rerembagan utawi pacelaton ugi asring dipunpanggihaken tetembungan basa Sunda ing tuturan basa Jawi utawi ngginakaken tembung-tembung basa Jawi ing tuturan basa Sunda. Tuladha rerembagan ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang dipundayani kangge ngandharaken tuturan sanesipun saged dipuntingali wonten ngandhap menika.

Konteks : O1 nyuwun pirsa bilih O2 sakdangune boten sekolah sampun tindak pundi kemawon.

O1 : '*Pere sekolah atos kamana wae?*'

[pɛ rɛ sə kolah atɔ s kamana? wae? ?]

'Prei sekolah sampun tindak pundi kemawon?'

O2 : '*Kadieu hungkul. Arek kamana-mana **bebeh***'.

[kadhiə ? hunkul. arɛ k kamana-mana? bə bə h]

'Nembe mriki. Badhe tindak pundi-pundi lumuh'.

Tuladha rerembagan wonten nginggil ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda. Panutur ngginakaken tetembungan basa Jawi '**bebeh**' wonten saklebeting tuturan basa Sunda '*Kadieu hungkul. Arek kamana-mana bebeh*'. Panutur ngginakaken tetembungan basa Jawi wonten saklebeting tuturan basa Sunda saengga panutur sampun nindakaken tuturan ingkang ngemu *campur kode*.

Tuladha rerembagan wonten nginggil ngemu jinis *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda. Tuturan saking (O2) '*Kadieu hungkul. Arek kamana-mana bebeh*' kalebet jinis tuturan basa Sunda. Tembung '*Kadieu*' tegesipun mriki, tembung '*hungkul*' tegesipun namung, tembung '*arek*' tegesipun badhe, tembung '*kamana-mana*' saking tembung lingga '*mana*' tegesipun pundi. Wonten tuturan nginggil dipunpangghaken tetembungan saking basa Jawi ingkang dipunginakaken dening (O2) inggih menika tembung '**bebeh**'. Tembung '*bebeh*' (BJ kaca 36) tegesipun aras-arasan nyambut damel utawi tumandang ing gawe.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang dipuntindakaken dening (O2) inggih menika kangge ngandharaken tuturan. (O2) ngginakaken tembung basa Jawi '**bebeh**' kangge ngandharaken bilih piambakipun aras-arasan tindhak dhateng papan sanes sakdangunipun prei sekolah.

Bab *alih kode saha campur kode* wigatos sanget dipuntliti kangge mangertosi panganggenipun basa wonten ing tlatah ingkang masyarakatipun ngginakaken basa ingkang beda. Panaliten menika ugi saged kangge nambah

rujukan ngelmu *sosiolinguistik* babagan *alih kode* saha *campur kode* wonten ing tlatah antawisipun Jawi Tengah kalihan Jawi Kilen, amargi bendungan Manganti ingkang dados tlatah penelitian wonten ing tapel wates antawisipun Jawi Tengah ingkang masyarakatipun ngginakaken basa Jawi kalihan Jawi Kilen ingkang masyarakatipun ngginakaken basa Sunda. Basa ingkang dipunginakaken wonten ing Desa Bojongsari inggih menika Desa mapanipun bendungan Manganti limrahipun ngginakaken basa Jawi *dialek* Banyumasan, ananging wonten ugi masyarakat ingkang ngginakaken basa Sunda.

B. Undheraning Prekawis

Adhedhasar dhasaring panaliten wonten nginggil, undheraning prekawis wonten panaliten menika rinacik mekaten.

1. *Alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda utawi kosokwangsulipun ingkang dipunginakaken masyarakat wonten ing bendungan Manganti saha bab ingkang ndayani.
2. *Campur kode* basa Jawi ing tuturan basa Sunda utawi kosokwangsulipun ingkang dipunginakaken masyarakat wonten ing bendungan Manganti saha bab ingkang ndayani.
3. *Prosentase alih kode* basa Jawi ing basa Sunda utawi kosokwangsulipun ingkang dipunginakaken masyarakat wonten ing bendungan Manganti.
4. *Prosentase campur kode* basa Jawi ing tuturan basa Sunda utawi kosokwangsulipun ingkang dipunginakaken masyarakat wonten ing bendungan Manganti.

C. Watesaning Perkawis

Kanthi underaning perkawis ing nginggil saged kapundhut watesaning perkawis inggih menika.

1. *Alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda utawi kosokwangsulipun ingkang dipunginakaken masyarakat wonten ing bendungan Manganti saha bab ingkang ndayani.
2. *Campur kode* basa Jawi ing tuturan basa Sunda utawi kosokwangsulipun ingkang dipunginakaken masyarakat wonten ing bendungan Manganti saha bab ingkang ndayani.

D. Wosing Perkawis

Adhedhasar watesaning perkawis, saengga saged dipuntemtokaken wosing perkawis inggih menika.

1. Menapakemawon wujud *alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda utawi kosokwangsulipun ingkang dipunginakaken masyarakat wonten ing bendungan Manganti saha bab ingkang ndayani?.
2. Menapakemawon wujud *campur kode* basa Jawi ing tuturan basa Sunda utawi kosokwangsulipun ingkang dipunginakaken masyarakat wonten ing bendungan Manganti saha bab ingkang ndayani?.

E. Ancasipun Panaliten

Kados dene wosing prekawis wonten nginggil, ancasipun panaliten inggih menika.

1. Ngandharaken wujud *alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda utawi kosokwangsulipun ingkang dipunginakaken masyarakat wonten ing bendungan Manganti saha bab ingkang ndayani.
2. Ngandharaken *campur kode* basa Jawi ing tuturan basa Sunda utawi kosokwangsulipun ingkang dipunginakaken masyarakat wonten ing bendungan Manganti saha bab ingkang ndayani.

F. Paedahing Panaliten

Panaliten kanthi irah-irahan *Alih Kode saha Campur Kode wonten ing Objek Wisata Bendungan Manganti* kaajab saged suka pamrayogi ngelmu *sociolinguistik* babagan *alih kode* saha *campur kode* ingkang dipunginakaken wonten ing tlatah ingkang kaapit dening masyarakat ingkang ngginakaken basa ingkang beda. Panaliten menika ugi kaajab minangka bahan *referensi* kangge panaliten saklajengipun ingkang ngrembag babagan *alih kode*, *campur kode*, bab ingkang ndayani, saha saged nambah kaprigelan nguwaosi tembung-tembung basa Jawi saha basa Sunda.

G. Tembung-Tembung Mirunggan

Alih kode : Gontas-gantosipun pangangenipun satunggaling basa dhateng basa sanes. Wonten ing panaliten menika mliginipun gontas-gantosipun basa saking basa Jawi dhateng basa Sunda utawi kosokwangsulipun.

- Campur kode : Panutur mlebetaken utawi ngginakaken tetembungan saking basa sanes ing saklebeting basa utami ingkang dipunginakaken rerembagan. Wonten ing panaliten menika mliginipun tembung-tembung saking basa Jawi dhateng basa Sunda utawi kosokwangsulipun.
- Basa Jawi : Basa ingkang dipunginakaken dening suku bangsa Jawi. Mliginipun dipunginakaken ing masyarakat Jawi Tengah, D.I Yogyakarta, saha Jawi Wetan.
- Basa Sunda : Basa ingkang dipunginakaken kangge rerembagan dening suku Sunda ingkang mliginipun manggen ing Jawi Kilen.
- Bendungan Manganti : Satunggaling nami bendungan ingkang mapan wonten ing Desa Bojongsari, Kecamatan Kedungreja.

BAB II

GEGARAN TEORI

A. *Sosiolinguistik*

Miturut pamanggihipun Nurhayati (2009:3) *sosiolinguistik* inggih menika ngelmu *interdisipliner* antawisipun bab *kajian sosiologi* saha *kajian linguistik*. Ngelmu *sosiolinguistik* inggih menika gabungan antawisipun ngelmu *sosiologi* kaliyan ngelmu *linguistik* saengga dipunsebut *linguistik kemasyarakatan*. *Sosiologi* inggih menika ngelmu ingkang nлити bab masyarakat, *linguistik* inggih menika ngelmu ingkang nлити bab basa. Pamanggih Nurhayati (2009:3) jumbuh kaliyan pamanggihipun Kridalaksana (2008:156) ingkang ngandharaken bilih *sosiolinguistik* asalipun saking ngelmu *linguistik* ingkang nлити bab panganggenipun basa ingkang dipungayutaken kaliyan tindak-tanduk *sosial* ing masyarakat.

Abdul Chaer saha Leonie Agustina ugi ngandharaken pamanggih ingkang sami kaliyan Kridalaksana saha Nurhayati bab asalipun ngelmu *sosiolinguistik*. Miturut Abdul Chaer saha Leonie Agustina (2010:4) *sosiolinguistik* inggih menika ngelmu *linguistik* ingkang asipat *interdisipliner* kaliyan ngelmu *sosiologi*, sumberipun panaliten *sosiolinguistik* inggih menika gegayutan antawisipun basa kaliyan bab-bab *sosial* ing masyarakat tutur.

Wonten ugi pamanggih saking ahli sanesipun bab pangertosan *sosiolinguistik*. *Sosiolinguistik* miturut pamanggihipun Nababan (1984:2) inggih menika panaliten bab basa ingkang dipunginakaken satunggaling panutur minangka *anggota* masyarakat utawi nлити bab basa ing masyarakat, mliginipun

nliti bab *variasi* basa. Pamanggihipun Nababab (1984:2) bab *sociolinguistik* jumbuh kaliyan pamanggihipun Sumarsono (2009:1) *sociolinguistik* inggih menika *kajian* basa ingkang dipungayutaken kaliyan kahanan wonten ing masyarakat.

Sociolinguistik miturt pamanggihipun Holmes (1992:1) “*sociolinguistic the study of relationship between language and society*” (*sociolinguistik* inggih menika ngelmu ingkang nliti gegayutan antawisipun basa kaliyan masyarakat). Pamangih ingkang sami bab *sociolinguistik* dipunadharaken dening Wardhaugh (2006:13) “*Sociolinguistic is concerned with investigating the relationship between language and society with the goal being better understanding of structure of language and of how language function in communication*” (*sociolinguistik* nliti gegayutan antawisipun basa kaliyan masyarakat kanthi ancas nuwuhaken pangertosan ingkang langkung sae bab *struktur* basa saha paedah basa ing wawanpirembagan).

Adedhasar andharan para ahli wonten nginggil saged kapendhet dudutan bilih *sociolinguistik* inggih menika ngelmu ingkang nliti bab basa saha masyarakat. *Sociolinguistik* ugi nliti bab panganggenipun basa ing masyarakat. Basa ingkang dipunginakaken ing masyarakat nuwuhaken mawarni-warni *peristiwa* basa, satunggaling *peristiwa* basa inggih menika *kontak basa*.

B. Kontak Basa

Priyantun gesang ing masyarakat mbetahaken basa kangge rerembagan saha mahyakaken panguneg-uneg. Satunggaling priyantun ingkang boten gadhah kaprigelan basa temtunipun ngraosaken awrat kangge gesang wonten ing

lingkungan *sosial*, andharan menika nedahaken wigatosipun basa kangge priyantun gesang ing masyarakat. Wonten ing masyarakat, kita asring sesrawungan saha rerembagan kaliyan mawarni-warni priyantun ingkang asalipun saking suku, adat, saha kabudayan ingkang beda-beda.

Satunggaling rerembagan ingkang ngginakaken kalih jinis basa utawi langkung sampun kalebet jinis *peristiwa kontak* basa. Miturut pamangguhipun Suwito (1983:39-40) *kontak basa* inggih menika sedaya *peristiwa persentuhan* antar basa ingkang ndayani wontenipun *kemungkinan* penutur ngginakaken basa kanthi gontas-gantos wonten saklebeting *konteks sosial*. Pamanggihipun Suwito (1983:39) wonten nginggil jumbuh kaliyan pamanggihipun Mackey (lumantar Suwito 1983:39) *kontak basa* inggih menika satunggaling jinis basa angsal *pengaruh* saking jinis basa ingkang beda kanthi langsung utawi boten langsung, saengga nuwuhaken kaprigelan basa enggal dhateng *ekabahasawan*.

Adedhasar pamanggih wonten nginggil saged kapendhet dudutan bilih *kontak basa* inggih menika *interaksi* antawisipun satunggaling basa kaliyan basa sanesipun saha *pengaruh* satunggaling basa dhateng basa sanesipun. *Pengaruh* kalawau saged kalampahan kanthi langsung utawi mboten langsung. Bab *kontak basa* mliginipun saged kapanggihaken wonten ing masyarakat *bilingualisme* utawi *multilingualisme*.

C. Bilingualisme saha Multilingualisme

Kontak basa wonten ing pagesangan sosial saged nuwuhaken pangertosan saha kaprigelan ngginakaken mawarni-warni basa. Satunggaling priyantun ingkang langkung asring nglampahi *kontak basa* mliginipun saged nguwaosi saha

saged ngginakaken basa ingkang langkung kathah jinisipun. Kaprigelan nguwaosi kalih basa dipunsebut *dwibahasawan*, ananging menawi satunggaling priyantun nguwaosi kaprigelan ngginakaken basa langkung saking kalih jinis dipunsebut *multibahasawan*.

Miturut pamanggihipun Mackey saha Fishman (lumantar Chaer, 2010:84) kanthi *sosiolinguistik*, *bilingualisme* inggih menika satunggaling penutur ingkang ngginakaken kalih basa kanthi gontas-gantos wonten ing pagesangan *sosial*. Pamanggih ingkang sami ugi dipunandharaken dening Chaer saha Leoni Agustina (2010:84) tembung *bilingualisme* (wonten ing basa Inggris dipunsebut *bilingualism*) wonten ing basa Indonesia dipunsebut *kedwibahasaan*, kanthi *harfiah bilingualisme* inggih menika ngginakakne kalih basa utawi kalih *kode basa*.

Pamanggih ingkang sami kaliyan Mackey saha Fishman (lumantar Chaer, 2010:84) saha pamanggihipun Chaer saha Leoni Agustina (2010:84) bab *bilingualisme* ugi dipunandharaken dening Nababan (1984:27). Miturut pamanggihipun Nababan (1984:27) *bilingualisme* inggih menika kahanan minangka satunggaling priyantun ngginakaken kalih basa kanthi gontas-gantos wonten ing saklebet ing rerembagan kaliyan priyantun sanes, priyantun ingkang saged nindakaken *bilingualisme* temtu gadhah kaprigelan *bilingualitas*. *Bilingualitas* inggih menika kaprigelan ngginakaken kalih basa. Miturut pamanggihipun Chaer saha Leoni Agustina (2010:85) sanesipun *istilah bilingualisme* wonten ugi *istilah multilingualisme* utawi *keanekabahasaan*. *Multilingualisme* utawi *keanekabahasaan* miturut pamanggihipun Chaer

(2010:85) inggih menika kahanan minangka satunggaling penutur ngginakaken langkung saking kalih jinis basa kanthi gontas-gantos menawi rerembagan kaliyan priyantun sanes.

Miturut sedaya pamanggih para ahli wonten nginggil, saged kependhet dudutan bilih *bilingualisme* utawi *kedwibahasaan* inggih menika satunggaling priyantun ingkang ngginakaken kalih jinis basa kanthi gontas-gantos wonten ing saklebeting rerebagan ing masyarakat. *Multilingualisme* inggih menika satunggaling penutur ngginakaken langkung saking kalih jinis basa kanthi gontas-gantos wonten ing saklebeting tuturanipun minangka rerembagan kaliyan priyantun sanes. *Bilingualisme* saha *multilingualisme* menika dipunsebabaken amargi *kontak* basa ingkang asring kapanggihaken wonten negari Indonesia ingkang gadhah mawarni-warni basa, suku, adat, kapitadosan, saha kabudayan. Wonten tuturaning masyarakat *bilingualisme* saha *multilingualisme* asring ngginakaken basa kanthi gontas-gantos wonten ing tuturanipun utawi ingkang dipunwastani *alih kode*, wonten ugi ingkang ngginakaken tetembungan satunggaling jinis basa wonten ing tuturan basa sanesipun utawi ingkang dipunsebut *campur kode*.

D. Alih Kode

Priyantun ingkang gadhah kaprigelan ngginakaken kalih jinis basa utawi langkung saking kalih jinis basa (*bilingualitas* saha *multilingual*) asring ngginakaken basa kanthi gontas-gantos wonten ing tuturanipun. Gontas-gantosipun basa ingkang dipunginakaken dipunperang dados kalih inggih menika

alih kode saha *campur kode*. Wonten ing *subbab* menika ngandharaken pangertosan *alih kode*, *jinis-jinis alih kode*, saha bab ingkang ndayani *alih kode*.

Sakderengipun ngrembag bab *alih kode* kita kedah mangertosi tegesipun *kode* rumiyin. *Kode* inggih menika *istilah* ingkang dipunginakaken kangge nyebataken salah satunggaling *varian* wonten ing *hierarki* kebahasaan. *Kode* ingkang dipunkajengaken ing panaliten menika inggih menika basa (tuladhanipun basa Indonesia, basa Inggris), *varian regional* (tuladhanipun basa Jawa dialek Banyumas, dialek Bandhek, saha dialek Surabaya), *varian kelas sosial* limrahipun dipunsebut dialek *sosial* utawi *sosiolek* (tuladhanipun undha-usuk basa Jawa krama saha ngoko), *varian ragam* saha gaya utawi laras basa (tuladhanipun gaya sopan, gaya santai), saha *register* (tuladhanipun basa kangge pidato, utawi basa kangge do'a).

1. Tegesipun *Alih Kode*

Miturut pamanggihipun Apple (lumantar Chaer, 2010:107) *alih kode* inggih menika gontas-gantosipun basa ingkang dipunginakaken amargi gantosipun kahanan wonten ing saklebet ing rerembagan. Pamanggi ingkang sami dipunandharaken dening Suwito (1983:68) *alih kode* inggih menika gantosipun jinis *kode* ingkang dipunginakaken, saking satunggaling jinis *kode* dhateng jinis *kode* sanesipun. Pamanggi ahli ingkang sami kaliyan pamanghihipun Apple (lumantar Chaer, 2010:107) saha Suwito (1983:68) inggih menika pamanggihipun Hoffman (1991:110). Miturut pamanggihipun Hoffman (1947:110) “*The most general description of code-switching is that it involves the alternate use of two languages or linguistic varieties within the same utterance or*

during the same conversation” (andharan umum bab *alih kode* inggih menika satungaling penutur ingkang ngginakaken kalih jinis basa utawi *variasi* basa ing satunggaling pachelaton utawi rerembagan).

Jumbuh kaliyan pamanggihipun Hoffman (1947:110) bab *alih kode*, Hymes (lumantar Chaer, 2010:107-108) ngandharaken bilih *alih kode* boten namung gontas-gantosipun basa ingkang dipunginakaken, ananging ugi gantosipun *ragam-ragam* utawi gaya-gaya ingkang wonten ing satungaling jinis basa. Pamanggih para ahli ing nginggil bab *alih kode* dipunjangkepi dening pamanggihipun Poedjasoedarmono (1979:37). Miturut pamanggihipun Poedjasodarmono (1979:37) *alih kode* inggih menika gontas-gantosipun *kode* saking satunggaling jinis undha-usuk basa dhateng undha-usuk basa sanesipun. Adedhasar andharan para ahli bab *alih kode* menika, saged kapendhet dudutan bilih *alih kode* inggih menika satungaling penutur ingkang ngginakaken basa, jinis basa, saha undha usuk basa kanthi gontas-gantos ing satungaling rerembagan utawi pachelaton.

2. *Jenis-jenis Alih Kode*

Miturut pamanggihipun Suwito (1983:69) *alih kode* dipunperang daos kalih inggih menika *alih kode intern* saha *alih kode ekstern*. Pangertosan *alih kode intern* saha *alih kode ekstern* badhe kaandharaken ngandap menika.

a. *Alih kode intern*

Alih kode intern inggih menika gantosipun jinis basa daerah ingkang dipunginakaken ananging taksih wonten ing satunggal jinis basa nasional, utawi gantosipun dialek ingkang dipunginakaken kangge rerembagan ananging taksih

wonten ing satunggaling jinis basa daerah. Tuladha pirembagan *alih kode intern* saged dipuntingali wonten ing *data* (1) kados wonten ing ngandhap menika:

konteks : Panutur (ibu-ibu) badhe mundut dhateng *mitra tutur* (priyantun ingkang saden balon).

O1 : '*Balone piraan, Pak?*'.

[balɔ ne piraan pa?]

'Balonipun regi pinten, Pak?'.

O2 : '*Limabelas rebu, Bu*'.

[limabə las rebu bu?]

'Gangsal welasewu, Bu'.

O1 : '*Sepuluh rebu nyak?*'.

[sə puluh rebu ña?]

'Sedasa ewu nggih?'.

Tuladha rerembagan wonten nginggil kalebet jinis tuturan *alih kode*.

Penutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi '*Balone piraan, Pak?*'

'Balonipun regi sakpinten, Pak?' lajeng gantos ngginakaken basa Sunda '*Sepuluh rebu nya?*' 'Sedasa ewu nggih?'. Tuturan menika kalebet jinis tuturan *alih kode*

amargi jumbuh kaliyan pamanggihipun Suwito (1983:68) *alih kode* inggih menika gantosipun jinis *kode* ingkang dipunginakaken, saking satunggaling jinis *kode* dhateng jinis *kode* sanesipun.

Tuladha rerembagan wonten nginggil ngemu jinis *alih kode intern* saking basa Jawi dhateng basa Sunda. Miturut pamanggihipun Suwito (1983:69) *alih kode intern* inggih menika gantosipun jinis basa daerah ingkang dipunginakaken ananging taksih wonten ing satunggal jinis basa nasional, utawi gantosipun dialek ingkang dipunginakaken kangge rerembagan ananging taksih wonten ing satunggaling jinis basa daerah. Penutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi wonten ing tuturan '*Balone piraan, Pak?*'. Tembung '*balone*' saking tembung balon (BJ kaca 27) angsal panambang '-e' tegesipun 'balonipun', tembung

‘*piraan*’ saking tembung pira (BJ kaca 493) angsal panambang ‘-an’ tegesipun ‘pintenan’. Lajeng penutur gantos ngginakaken basa Sunda ‘*Sepuluh rebu nya?*’. Tembung ‘*sepuluh rebu*’ inggih menika wilangan saking basa Sunda ‘sedasaewu’, lajeng tembung ‘*nya*’ tegesipun ‘nggih’.

Bab ingkang ndayani *alih kode* wonten ing tuladha tuturan ing nginggil inggih menika njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken *mitra tutur*. Panutur nindakaken *alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda kanthi ancas supados regi balonipun saged langkung mirah. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi ‘*Balone piraan, Pak?*’ dipunwangsulni ngginakaken basa Sunda dening *mitra tuturipun* (O2) ‘*Limabelas rebu, Bu*’. Kangge njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken *mitra tuturipun* (O2), panutur gantos ngginakaken basa Sunda ‘*Sepuluh rebu nyak?*’.

Rerembagan wonten nginggil ingkang sepisanan penutur ngginakaken basa Jawi lajeng gantos ngginakaken basa Sunda. Basa Jawi saha basa Sunda taksih kalebet wonten setunggal basa nasional, inggih menika basa Indonesia.

b. *Alih kode ekstern*

Alih kode ekstern inggih menika gantosipun basa ingkang dipunginakaken kangge rerembagan padintenan (basa daerah saha basa nasional) lajeng gantos ngginakaken basa manca. Tuladha rerembagan ingkang ngemot bab *alih kode ekstern* kados wonten ngandhap menika:

O1 : ‘*Piwe kabare? Sue banget ora ketemu koh*’.

‘Kados pundi kabaripun panjenengan? Dangu sanget boten nate kepanggih’.

O2 : ‘*Alhamdulillah apik, koe piwe?. Duite akeh kie nembe bali kang Singapura?*’.

‘Alhamdulillah sae, panjengan pripon?. Artonipun kathah nggih nembe kondur saking Singapura?’.

O1 : *'Never been better'*.

'Mboten nate saksae dinten menika'.

Wonten saklebeting pacelaton nginggil kapanggihaken menawi penutur ngginakaken basa ingkang beda, sepisanan panutur ngginakaken basa Jawi lajeng gantos ngginakaken basa Inggris. Ukara ingkang kalebet basa Jawi saking pacelaton wonten nginggil inggih menika *Piwe kabare? Sue banget ora ketemu koh*, 'Kados pundi kabaripun panjenengan? Dangu sanget boten nate kepanggih', saklajengipun panutur gantos ngginakaken basa Inggris inggih menika *Never been better*, 'Mboten nate saksae dinten menika'.

Rerembagan menika kalebet jinis *alih kode ekstern*, amargi penutur ngginakaken basa Jawi lajeng gantos ngginakaken basa Inggris. Basa Jawi kalebet satungaling jinis basa daerah wonten ing Indonesia. Basa Inggris inggih menika satunggaling jinis basa manca ingkang dados basa *resmi* nagari Inggris.

3. Bab ingkang Ndayani *Alih Kode*

Miturut andharanipun Suwito (1983:72-74) bab ingkang ndayani *alih kode* inggih menika penutur, mitra tutur, penutur kaping tiga, wosing tuturan, kange nuwuhaken kahanan sante, saha kangge pamer. Wondene bab ingkang ndayani *alih kode* kaandharaken ngandhap menika.

a. Penutur (O1)

Satungaling penutur kadhang kala kanthi sengaja utawi boten sengaja ngginakaken *alih kode* dhateng mitra tuturipun kanthi ancas tartemtu.

b. Mitra Tutur (O2)

Penutur kedah njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken kaliyan kaprigelan basa mitra tuturipun. Kawontenan menika asring sanget

dipunpanggihaken ing masyarakat *multilingual*. Tuladha rerembagan ingkang ngemu jinis *alih kode* ingkang dipun dayani ddening *mitra tutur* kados wonten ngandhap menika:

konteks : O1 ngajak O2 supados pinarak dhateng dalemipun O1. O1 kaliyan O2 saged ngginakaken basa Jawi saha Sunda

O1 : '*Lamun kitu maneh ka imah aing!*'.

[lamun kitu? maneh ka imah aing!]

'Menawi kados mekaten, panjenengan dhateng griya kula!'

O2 : '*Ya ngesuk*'.

[ya ɲɛ su?]

'Nggih benjang'.

O1 : '*Aja ngesuk, siki bae!*'.

[aja ɲɛ su? , siki bae? !]

'Sampun benjang, sakmenika kemawon!'

Tuladha rerembagan wonten nginggil kalebet jinis tuturan *alih kode*. Penutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Sunda '*Lamun kitu maneh ka imah aing!*' 'Menawi kados mekaten, panjenengan dhateng griya kula!' lajeng gantos ngginakaken basa Jawi '*Aja ngesuk, siki bae!*' 'Ampun benjang, sakmenika kemawon!'. Tuturan menika kalebet jinis tuturan *alih kode* amargi jumbuh kaliyan pamanggihipun Suwito (1983:68) *alih kode* inggih menika gantosipun jinis *kode* ingkang dipunginakaken, saking satunggaling jinis *kode* dhateng jinis *kode* sanesipun.

Tuladha rerembagan wonten nginggil ngemu jinis *alih kode intern* saking basa Sunda dhateng basa Jawi. Miturut pamanggihipun Suwito (1983:69) *alih kode intern* inggih menika gantosipun jinis basa daerah ingkang dipunginakaken ananging taksih wonten ing satunggal jinis basa nasional, utawi gantosipun dialek ingkang dipunginakaken kangge rerembagan ananging taksih wonten ing satunggaling jinis basa daerah. Penutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Sunda

‘Lamun kitu maneh ka imah aing!’ ‘Menawi kados mekaten, panjenengan dhateng griya kula!’. Tembung *‘lamun’* tegesipun menawi, tembung *‘kitu’* tegesipun mekaten, tembung *‘maneh’* tegesipun panjenengan, tembung *‘ka’* tegesipun dhateng, tembung *‘imah’* tegesipun griya, lajeng tembung *‘aing’* tegesipun kula. Lajeng penutur gantos ngginakaken basa Jawi ***‘Aja ngesuk, siki bae!’***. ‘Ampun benjang, sakmenika kemawon!’. Tembung *‘aja’* (BJ kaca 3) tegesipun sampun, tembung *‘ngesuk’* (BJ kaca 387) tegesipun benjang, tembung *‘siki’* (BJ kaca 3) tegesipun sakmenika, tembung *‘bae’* (BJ kaca 24) tegesipun kemawon.

Bab ingkang ndayani *alih kode* wonten ing tuladha tututran wing nginggil inggih menika njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening *mitra tutur*. Panutur nindakaken *alih kode* basa Sunda dhateng basa Jawi kanthi ancas supados *mitra tutur* saestu purun tindak dhateng griyanipun panutur. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Sunda ***‘Lamun kitu maneh ka imah aing!’*** dipunwangsulni ngginakaken basa Jawi dening *mitra tutur* (O2) ***‘Ya ngesuk’***. Kangge njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening *mitra tutur* (O2), panutur gantos ngginakaken basa Jawi ***‘Aja ngesuk, siki bae!’***

c. Wontenipun Penutur Angka Tiga (O3)

Wontenipun penutur angka tiga utawi priyantun ingkang anggadahi kaprigelan basa daerah ingkang beda kaliyan basa ingkang saweg dipunginakaken penutur kaliyan mitra tutur saged ndayani *alih kode*.

Tuladha rerembagan ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda ingkang dipundayani kangge njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken panutur angka 3 (O3) saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : O1, O2, kaliyan O3 saweg wawan rembag bab *futsal* ingkang badhe dipuntindakaken.

O1 : ***'Sapa bae mengko bengi sing arep mangkat futsal?'***.

[sapa bae mə ŋko mbə ŋi? siŋ arə p maŋkat futsal?]

'Sinten mawon mangke dalu ingkang badhe budhal *futsal*?'

O2 : ***'Kiye bocah siji, loro, enem!'***.

[kie bocah siji?, loro? ,.... ə nə m!]

'Menika lare setunggal, kalih, enem!'

O3 : ***'Futsal timana?'***.

[futsal timana? ?]

'*Futsal* wonten pundi?'

O1 : ***'Ti payuna SPBU. Jam salapan nyak!'***.

[ti payuna? SPBU? jam salapan ña? !]

'Wonten ngajeng *SPBU*. Tabuh songo nggih!'

O2 : ***'Ehhh... Engke abdi sorangan ieu?'***.

[ɛ h ə ŋkɛ abdi? sorangan iə ? ?]

'Ehhh... Mangke kula piyambakan?'

Tuladha rerembagan wonten nginggil ngemu jinis tuturan *alih kode*. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi '*Sapa bae mengko bengi sing arep mangkat futsal?*' lajeng gantos ngginakaken basa Sunda '*Ti payuna SPBU. Jam salapan nyak!*'. Panutur sampun nindakaken *alih kode*, amargi ingkang sepisan ngginakaken basa Jawi lajeng gantos ngginakaken basa Sunda.

Tuladha rerembagan wonten nginggil ngemu jinis *alih kode* saking basa Jawi dhateng basa Sunda. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi wonten ing tuturan '*Sapa bae mengko bengi sing arep mangkat futsal?*'. Tembung '*sapa*' (BJ kaca 545) tegesipun sinten, tembung '*bae*' (BJ kaca 24) tegesipun mawon, tembung '*mengko*' (BJ kaca 310) tegesipun mangke, tembung

'*bengi*' (BJ kaca 41) tegesipun dalu, tembung '*sing*' (BJ kaca 564) tegesipun ingkang, tembung '*arep*' (BJ kaca 19) tegesipun ajeng utawi badhe, tembung '*mangkat*' (BJ kaca 294) tegesipun budhal utawi tindak. Lajeng panutur gantos ngginakaken basa Sunda '***Ti payuna SPBU. Jam salapan nyak!***'. Tembung '*ti*' tegesipun wonten, tembung '*payuna*' saking tembung lingga '*payun*' tegesipun ngajeng angsal panambang –na saengga tegesipun dados ngajengipun, tembung '*jam*' tegesipun tabuh, tembung '*salapan*' tegesipun songo, tembung '*nyak*' tegesipun nggih.

Bab ingkang ndayani *alih kode* wonten ing tuladha tuturan wonten nginggil inggih menika njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening panutur angka 3 (O3). Panutur saha *mitra tutur* nindakaken *alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda kanthi ancas supados panutur angka tiga mangertos wosing rerembagan. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi '***Sapa bae mengko bengi sing arep futsal?***'. Panutur angka 3 ngginakaken basa Sunda anggenipun ngendika '***Futsal timana?***'. Kangge njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening panutur angka 3 (O3), panutur gantos ngginakaken basa Sunda '***Ti payuna SPBU. Jam salapan nyak!***'..

d. Wosing Rerembagan

Wosing rerembagan dipunperang dados kalih, ingkang asipat *formal* saha *informal*. Menawi panutur saweg rerembagan bab ingkang *formal*, lajeng gantos dhateng bab ingkang *informal* mliginipun basa ingkang dipunginakaken ugi gantos (*alih kode*). Tuladha rerembagan ingkang ngemu *alih kode* ingkang dipundayani wosing rerembagan kados wonten ngandhap menika.

- O1 : *'Piwe rencana reunian SMA bar bada?'*.
 'Kadospundi rencana reuni SMA saksampunipun Idul Fitri?'.
 O2 : *'Cah-cah alumni sih pada gelem'*.
 'Lare-lare alumni sami purun'.
 O1 : *'Oke, tinggal pembentukan panitia. Terus bikin surat kesekolah dan undangan alumnus'*.
 'Nggih, namung kantun damel panitia. Lajeng, damel surat kangge sekolah saha undangan alumnus.'

Rerembagan wonten nginggil penutur sampun nindakaken *alih kode*.

Wiwitanipun penutur ngginakaken basa Jawi, lajeng gantos ngginakaken basa Indonesia. Ukara penutur ingkang kalebet ing basa Jawi inggih menika ***Piwe rencana reunian SMA bar bada?, 'Kadospundi rencana reuni SMA saksampunipun Idul Fitri?'*** saklajengipun, ukara penutur ingkang kalebet basa Indonesia inggih menika ***'Oke, tinggal pembentukan panitia. Terus bikin surat kesekolah dan undangan alumnus, 'Nggih, namung kantun damel panitia. Lajeng, damel surat kangge sekolah saha undangan alumnus.'***

Tuladha *alih kode* wonten nginggil dipundayani wosing rerembagan.

Rerembagan wonten wonten nginggil dipunwiwiti dening kahanan *informal* lajeng gantos dados kahanan ingkang *formal*. Gantosipun kahanan *informal* dados *formal* ingkang ndayani gantosipun basa ingkang dipunginakaken dening penutur.

e. Nuwuhaken Kahanan Sante

Gontas-gantosipun basa ingkang dipunginakaken dening penutur kangge nuwuhaken kahanan ngeca-eca. *Alih kode* ingkang dipunginakaken mliginipun awujud *variasi* basa saha gaya basa. Tuladha rerembagan ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda ingkang dipundayani kangge nuwuhaken kahanan sante utawi mirunggan saged dipuntingali wonten ngandhap menika.

Konteks : panutur nyuwun pirsu dhateng *mitra tutur* (O2). Ananging sakjatosipun panutur (O1) sampun mangertos perkawis ingkang dipunlampahi dening (O2)

- O1 : '*Siki deneng kowe ora tau bareng karo Amel?*'.
 [siki dɛ nɛ ŋ koe? ora? tau? barə ŋ karo? Amel?]
 'Sakmenika panjenengan boten nate sareng kaliyan Amel?'.
 O2 : '*Wis, ora usah dibahas maning lah*'.
 [wis ora usah dibahas maning lah!]
 'Sampun, boten kedah dipunrembag malih lah'.
 O1 : '*Hahaha.. Budak bangor*'.
 [hahahaha. buda? baŋɔ r]
 'Hahaha... Lare mbeling'.

Tuladha rerembagan wonten nginggil ngemu jinis tuturan *alih kode*. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi '*Siki deneng kowe ra tau bareng karo Amel?*' lajeng gantos ngginakaken basa Sunda '*Budak bangor*'. Panutur sampun nindakaken *alih kode*, amargi ingkang sepisan ngginakaken basa Jawi lajeng gantos ngginakaken basa Sunda.

Tuladha rerembagan wonten nginggil ngemu jinis *alih kode* saking basa Jawi dhateng basa Sunda. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi '*Siki deneng kowe ora tau bareng karo Amel?*'. Tembung '*siki*' (BJ kaca 562) tegesipun sakmenika, tembung '*deneng*' (BJ kaca 66) tegesipun deneya, tembung '*kowe*' (BJ kaca 247) tegesipun panjenengan, tembung '*ora*' (BJ kaca 453) tegesipun boten, tembung '*tau*' (BJ kaca 592) tegesipun nate, tembung '*bareng*' (BJ kaca 31) tegesipun sareng, tembung '*karo*' (BJ kaca 190) tegesipun kaliyan. Lajeng panutur gantos ngginakaken basa '*Budak bangor*'. Tembung '*budak*' tegesipun lare, tembung '*bangor*' tegesipun mbeling.

Bab ingkang ndayani *alih kode* tuladha rerembagan wonten nginggil inggih menika kangge nuwuhaken kahanan sante utawi mirunggan. (O1) kaliyan (O2) rerancangan sampun raket supeket saengga (O1) mangertos perkawis ingkang dipunlampahi dening (O2). (O1) damel pitakenan ngginakaken basa Jawi '*Siki deneng kowe ora tau bareng karo Amel?*'. Dipunwangsul dening (O2) ugi kalih basa Jawi '*Wis, ora usah dibahas maning lah*'. Kangge nuwuhaken kahanan ngeca-eca (O1) gantos ngginakaken basa Sunda '*Budak bangor*' supados (O2) boten duka.

f. Kangge pamer

Satunggaling jinis basa kadhang kala dipunanggep langkung inggil (mliginipun basa manca) kalenggahanipun. Pamanggih menika ingkang ndayani gontas-gantosipun basa ingkang dipunginakaken (*alih kode*). Tuladha rerembagan ingkang ngemu *alih kode* ingkang dipundayani kangge pamer kados wonten ing ngandhap menika.

O1 : '*Piwe kabare? Sue banget ora ketemu koh*'.

'Kados pundi kabaripun panjenengan? Dangu sanget mboten nate kepanggih'.

O2 : '*Alhamdulillah apik, koe piwe?. Duite akeh kie nembe bali kang Singapur?*'.

'Alhamdulillah sae, panjengan priipun?. Artonipun kathah nggih nembe kondur saking Singapura?'.

O1 : '*Never been better*'.

'Mboten nate saksae dinten menika'.

Wonten saklebeting pacelaton nginggil kapanggihaken menawi penutur ngginakaken basa ingkang beda. Penutur ngginakaken basa Jawi lajeng gantos ngginakaken basa Inggris. Ukara ingkang kalebet basa Jawi saking pacelaton wonten nginggil inggih menika *Piwe kabare? Sue banget ora ketemu koh*, '*Kados pundi kabaripun panjenengan? Dangu sanget mboten nate*

kepanggih’, saklajengipun panutur gantos ngginakaken basa Inggris inggih menika *Never been better*, ‘**Mboten nate saksae dinten menika**’

Tuladha *alih kode* wonten nginggil gadhah ancas kangge pamer. Penutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi gantos ngginakaken basa Inggris ingkang dipunanggep langkung inggil kalenggahanipun minangka dipuntandhingaken kaliyan basa Jawi.

Pamanggih ingkang badhe sami kaliyan pamanggihipun Suwito babagan bab ingkang ndayani *campur kode* dipun andhareken dening Kamaruddin. Miturut pamanggihipun Kamaruddin (1989:62) bab ingkang ndayani *alaih kode* inggih menika ngandharaken tuturan tiyang sanes, nuwuhaken raos raket ing kelompok, nginggilaken priyantun ingkang dipun ajak wawanrembag, ngandharaken kahanan ingkang sampun dipunsebutaken, saha ngrembag kadadosan ingkang sampun dipunlampahi. Pamanggih sanesipun bab ingkang ndayani *alih kode* dipunandharaken dening Pateda (1990:86) inggih menika saking panjurung batin panutur, tuladhanipun amargi raos kuciwa, boten bingah, saha pambiji panutur dahteng satungaling kahanan.

E. *Campur Kode*

1. Tegesipun *Campur Kode*

Sami kaliyan *alih kode*, *campur kode* ugi asring kapanggihaken wonten ing masyarakat *bilingual* saha *multilingual*. Miturut pamanggihipun Chaer saha Leoni Agustina (2010:114) *campur kode* inggih menika satunggaling priyantun ingkang ngginakaken *unsur* basa utawi *ragam* basa sanes ing tuturanipun ingkang boten gadhah paedah *keotonomian*. Satungaling tuturan namung ngginakaken

setunggal jinis *kode* utami utawi *kode* dhasar, *jinis kode* sanes ingkang dipunginakaken wonten ing tuturan namung awujud *serpihan-serpihan (piece)* ingkang boten gadhah paedah saha *keotonomian* satunggaling *kode*.

Pamanggihipun Chaer saha Leoni Agustina (2010:114) bab *campur kode* jumbuh kaliyan pamanggihipun Thelander (lumantar Chaer, 2010:115). Miturut pamanggihipun Thelander (lumantar Chaer, 2010:115) *campur kode* dipunwatesi dening *tingkat klausa*, menawi satunggaling *klausa* tuturan dipuncampuri utawi *kombinasi* antawisipun *variasi* ingkang beda dipunsebut *campur kode*.

Miturut pamanggihipun Fasold (lumantar Chaer, 2010:115) mbedakaken pengertosan antawisipun *campur kode* kaliyan *alih kode* saking *kriteria gramatikal* ingkang dipunginakaken. Satunggaling priyantun ingkang ngginakaken setunggal tembung utawi *frase* saking satunggaling jinis basa, priyantun menika kalebet priyantun ingkang sampun nindakaken *campur kode*. *Campur kode* inggih menika satunggaling *klausa* ingkang gadhah *struktur gramatikal* satunggaling basa, dipunlajengaken dening *klausa* ingkang dipunronce saking *struktur gramatikal* basa ingkang beda.

Adedhasar pamanggih para ahli ing nginggil, saged kapendhet dudutan bilih *campur kode* inggih menika tuturan ingkang ngginakaken setunggal jinis basa utami, ananging dipunseseli *unsur-unsur* utawi *ragam* basa ingkang beda ingkang boten gadhah paedah *keotonomian* satunggaling *kode*.

2. *Jenis-jenis Campur Kode*

Miturut pamanggihipun Suwito (1983:76) *campur kode* dipunperang dados kalih, inggih menika *campur kode* mlebet saha *campur kode* medal. Wondenen andharan *jenis-jenis campur kode* wonten ngandhap menika.

a. *Campur kode mlebet (inner code-mixing)*

Campur kode mlebet (inner code-mixing) inggih menika *campur kode* ingkang asalipun saking basa asli (basa daerah) sarta *variasi-variasinipun*. Tuladha jinis *campur kode mlebet* kados wonten rerembagan ngandhap menika.

Konteks : panutur (O1) nyuwun pirsu lombok dhateng *mitra tutur* ingkang sadean mendoan.

O1 : ‘*Bu, cengeke wis entek apa?. Ya ora enak kiye*’.

[Bu? , cɛ ŋɛ ke wis ə ntɛ ? apa? ?. Ya ora ena? kiye?]

‘Bu, lombokipun sampun telas napa? Nggih boten eca menika’.

Tuladha rerembagan wonten nginggil ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Sunda ‘*cengeke*’ wonten ing tuturan basa Jawi ‘*Bu, cengeke wis entek apa? Ya ora enak kiye*’. Panutur ngginakaken tetembungan basa Sunda wonten saklebeting tuturan basa Jawi saengga *mitra tutur* sampun nindakaken tuturan ingkang ngemu *campur kode*.

Tuladha rerembagan wonten nginggil wonten nginggil ngemu jinis *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. Tuturan saking (O1) ‘*Bu, cengeke wis entek apa? Ya ora enak kiye*’ kalebet jinis tuturan basa Jawi. Tembung ‘*wis*’ (BJ kaca 665) tegesipun sampun, tembung ‘*entek*’ (BJ kaca 123) tegesipun telas, tembung ‘*apa*’ (BJ kaca 17) tegesipun punapa, tembung ‘*ya*’ (BJ kaca 175) tegesipun inggih, tembung ‘*ora*’ (BJ kaca 453) tegesipun boten, tembung ‘*enak*’ (BJ kaca 114) tegesipun eca, tembung ‘*kiye*’ (BJ kaca 222) tegesipun puniki

utawi menika. Wonten tuturan dipunpanggihaken tetembungan saking basa Sunda ingkang dipunginakaken dening (O1) ingkang awujud *baster ‘cengeke’*. Tembung ‘*cengeke*’ saking basa Sunda *cengek* tegesipun lombok, lajeng angsal panambang saking basa Jawi ‘-e’ ingkang anggadahi ancas nedhahaken.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi ingkang dipuntindakaken dening (O2) inggih menika kangge ngandharaken (O2) ngginakaken tetembungan basa Sunda ‘*cengeke*’ kangge ngandharaken tuturan dhateng (O1) bilih lombokipun sampun telas.

b. *Campur kode* medal (*outter code-mixing*)

Campur kode medal (*outter code-mixing*) inggih menika *campur kode* ingkang asalipun saking basa manca. Tuladha jinis *campur kode* medal (*outter code-mixing*) kados wonten rerembagan ngandhap menika.

O1 : ‘*Jadi enteu ka Semeru?*’.

‘Sios menapa boten tindak Semeru?’.

O2 : ‘*Engke heula. Abdi hoyong meser sepatu **water proof**. Timana nya?*’.

‘Mangke rumiyin, kula badhe mendhet sepatu tahan toya. Wonten pundi nggih?’.

O1: ‘*Ti Sidareja loba*’.

‘Wonten ing Sidareja kathah’.

Tuturan wonten ngingil kalebet jinis tuturaningkang ngemu *campur kode* medal. Penutur ngginakaken tuturan basa Sunda, ananging penutur ugi ngginakaken tembung basa Inggris ing tuturanipun utawi *campur kode*. Saengga Tuturan ingkang nginakaken basa Sunda inggih menika *engke heula. Abdi arek meser sepatu*, ‘**Mangke rumiyin, kula badhe mendhet sepatu**’ Tembung basa Inggris ingkang dipungginakaken penutur inggih menika *water proof*, ‘**tahan toya**’. Tuladha wonten nginggil kalebet jinis *campur kode* medal (*outter code-*

mixing) amargi basa ingkang dipunginakaken inggih menika basa Sunda saha basa Inggris.

3. Wujud *Campur Kode*

Miturut Suwito (1983:78-80) adedhasar *unsur-unsur* basanipun, wujud campur *kode* dipunperang dados : sesepan awujud tembung, *frase*, *baster*, dwilingga, *idiom*, saha *klausa*.

Miturut Kamus Besar Bahasa Indonesia Online (KBBI Online) tembung inggih menika *unsur* basa ingkang dipunucapaken utawi dipunserat ingkang kalebet wujud *kesatuan* raos saha pikiran ingkang saged dipunginakaken kangge *berbahasa*. Miturut pamanggihipun Kridalaksana (2008:110) tembung inggih menika *morfem* utawi *morfem kombinasi* ingkang dening *bahasawan* dipunwastani *satuan* paling alit ingkang saged dipun-*ujaraken* minangka wujud ingkang *bebas*. Saking pamanggih menika saged kapendhet dudutan billih tembung inggih menika *satuan* paling alit ingkang dipunsusun saking *morfem* ingkang saged dipunucapaken utawi dipunserat.

Pangertosan *frase* miturut pamanggihipun Kridalaksana (2008:66) inggih menika gabungan kalih tembung utawi langkung saking kalih tembung ingkang boten asipat *predikatif* utawi *non predikatif*. Tegesipun *nonpredikatif* inggih menika boten gadah *predikat* ing *strukturipun*. Pamanggih ingkang badhe sami dipunandharaken dening Ramlan (1987:151) *frase* inggih menika *satuan gramatik* ingkang dipunsusun saking kalih tembung utawi langkung saking kalih tembung ingkang boten *melampaui* wates paedah unsur *klausa*. *Frase* gadhah kalih sipat : (1) *frase* kalebet *satuan gramatik* ingkang dipunsusun saking kalih tembung utawi

langkung; (2) *frase* inggih menika *satuan* ingkang boten nglangkungi wates paedah *unsur klausa*, tegesipun *frase* wonten terus ing saklebeting paedah *unsur klausa*, inggih menika jejer, wasesa, lisan, *pelengkap*, utawi katrangan. Adedhasar pamanggih para ahli bab *frase*, mila saged kapendhet dudutan bilih *frase* inggih menika gabungan kalih tembung utawi langkung ingkang *menduduki* setunggal paedah *sintaksis* (jejer, wasesa, lesan, katrangan). Tuladha tuturan ingkang ngemu *campur kode* awujud *frase* inggih menika :

konteks : O1 ngandharaken kahanan Manganti kathah lare estri saksampunipun *idhul fitri*

O1 : ‘Manganti nek bar bada wadonan **loba pisan**’.

[Manganti ne? bar bada? wadonan loba? pisan]

‘Manganti saksampunipun Idhul Fitri lare esrinipun kathah sanget’.

Tuladha tuturan wonten nginggil ngemu jinis *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. Tuturan saking (O1) ‘Manganti nek bar bada wadonan **loba pisan**’ kalebet jinis tuturan basa Jawi. Wonten tuturan ing nginggil dipunpanggihaken tembung saking basa Sunda ingkang dipunginakaken dening (O1) inggih menika tembung ‘**loba pisan**’ tegesipun lare-lare estri. Tembung basa Jawi ‘*nek*’ (BJ kaca 340) tegesipun menawi, tembung ‘*bar*’ (BJ kaca 31 : bubar, lebar) tegesipun saksampunipun, tembung ‘*bada*’ (BJ kaca 24 :bakda) wontening tuturan menika ingkang tembung bada ingkang dipunkajengaken inggih menika *idhul fitri*. Tuladha tuturan wonten nginggil dipunpanggihaken tetembungan saking basa Sunda ingkang dipunginakaken dening (O1) ingkang awujud *frase* ‘**loba pisan**’ ‘kathah sanget’ gadah kalungguhan dados katrangan. Tembung ‘*loba*’ tegesipun kathah, tembung ‘*pisan*’ tegesipun sanget. Wondene tembung ‘*Manganti*’ minangka jejer, tembung

‘*bar bada*’ minangka wasesa, saha tembung ‘*wadonan*’ minangka lesan. *Frase* miturut pamanggihipun Ramlan (1987:151) inggih menika *satuan gramatik* ingkang dipunsusun saking kalih tembung utawi langkung saking kalih tembung ingkang boten *melampaui* wates paedah unsur *klausa*.

Pangertosan dwilingga miturut pamanggihipun Verhar (lumantar Nurhayati, 2005:91) ngandharaken, dwilingga inggih menika *proses morfisme* ingkang ngambali tembung lingga (sakperangan utawi wetah). Pangertosan *idiom* miturut pamanggihipun Chaer (2009:74) inggih menika *satuan-satuan* basa (saged awujud tembung, *frase*, saha ukara) ingkang tegesipun mboten saged “*diramalkan*” saking teges *leksikal unsur-unsur*-ipun utawi saking teges *gramatikal*-ipun. *Baster* inggih menika gabungan saking kalih unsur basa ingkang beda ingkang dados setunggal makna utawi teges (Kridalaksana, 2008:92). Miturut pamanggihipun Kridalaksana (2008:124) *klausa* inggih menika *satuan gramatikal* awujud kelompok tembung ingkang sakirang-kirangipun dipunronce saking jejor saha wasesa ingkang saged dados ukara.

4. Bab Ingkang Ndayani *Campur Kode*

Miturut pamanggihipun Suwito (1983:77) bab ingkang ndayani *campur kode* wonten tiga, inggih menika *Identifikasi peranan*, *Identifikasi ragam*, kangge ngandharaken pamanggih saha nafsiraken. Wondene bab ingkang ndayani *campur kode* kaandharaken ngandhap menika.

a. *Identifikasi Peranan*

Bab ingkang kalebet *identifikasi peranan* inggih menika bab *sosial, registrat*, saha *edukasional*.

b. *Identifikasi Ragam*

Identifikasi ragam dipuntektokaken basa ingkang dipunginakaken penutur.

c. Kangge Ngandharaken Pamanggih saha Nafsiraken

F. Konteks

Konteks penting sanget kangge ngudhar satunggaling tuturan utawi kangge mangertosi ancasipun tuturan. Satunggaling tuturan ingkang sami ananging wonten ing *konteks* ingkang beda gadhah ancas saha teges ingkang beda. Saengga kanthi nggatosaken *konteks* kita saged mangertosi dhasaring tuturan wonten ing rerembagan.

Miturut pamanggihipun Mulyana (2009:21) *konteks* inggih menika latar (panggenan, wekdal, saha kawontenan) dumadosipun satunggaling rerembagan. Miturut pamanggihipun Dell Hymes (lumantar Mulyana, 2009:21-22) *konteks* dipunperang dados 8 piranti tutur ingkang dipunsingkat dados *SPEAKING* (*setting and scene, participants, ends, act sequence, key, instrumentalities, norm of interaction and interpretation, saha genre*). Andharan saking wolu piranti tutur inggih menika.

1. *Setting and Scene*

Bab menika ngandharaken babagan *latar fisik* saha *latar psikis*. *Setting* ngemot pangertosan papan saha wekdal lelampahanipun rerembagan. *Scene* ngandharaken kahanan *psikologis* wonten ing saklebeting rerembagan. Papan, wekdal saha kahanan tuturan inggih menika bab ingkang ndayani panganggenipun *variasi* basa.

2. *Participants*

Participan inggih menika penutur, mitratutur, priyantun ingkang nyemak (*audience*), saha priyantun ingkang saweg dipunrembag. Bab ingkang gayut kaliyan *participant* inggih menika *status sosial*, *tingkat pendidikan*, yuswa, lsp. *Participant* dados dhasaring pamilihing basa ingkang dipunginakaken dening satunggaling penutur.

3. *Ends*

Ends inggih menika kasil ingkang dipunkajengaken (*ends as outcomes*) saha ancas ingkang dipunkajengaken (*ends in view goals*). Sakben-sakben penutur gadhah pangajab bilih tuturanipun saged angsal tanggapan saking mitratutur jumbuh kalihan ancasipun tuturan.

4. *Act*

Tuturan (*message from*) saha wosing tuturan (*message content*) kalebet wujud *Act*. Wosing tuturan dipunandharaken awujud *pesan*. Wujud *pesan* inggih menika *lokusi*, *ilokusi*, saha *perlokusi*. Tuturan ingkang dipunginakaken satunggaling penutur gayut kaliyan wosing tuturan, bab tuturan saha wosing tuturan ugi nemtokaken kasiling tanggapan saking mitra tuturipun

5. *Keys*

Keys inggih menika wirama, wiraga, saha kahanan utawi semangat ingkang ngandharaken tingkat *formalitas* satunggaling rerembagan.

6. *Instrumentalities*

Instrumentalities awujud *chanel* (piranti saha saluran ingkang dipunginakaken), saha *form of speech* (wujud tuturan). *Instrumentalities* ngandharaken piranti tuturan awujud basa saha piranti-piranti sanes ingkang nyengkuyung tuturan.

7. *Norms*

Norms ngandharaken *norma interaksi* saha *norma interpretasi*. *Norm* inggih menika paugeran tuturan. Wonten ing satungaling rerembagan, priyantun kedah nggatosaken menapa ingkang angsal dipuntuturaken, ingkang pantes dipuntuturaken, saha ingkang boten angsal dipuntuturaken.

8. *Genre*

Genre ngemot bab *register*, wujud wacana, ragam basa, lsp. Wujud-wujud panganggenipun basa menika ingkang ndayani bedanipun basa ingkang dipunginakaken. Tuladhanipun basa telpon, *SMS*, *register* irah-irahan koran, wacana pidato, lsp. Sakben-sakben tuladha menika gadhah *genre* ingkang beda.

G. Nalaring Pikir

Priyantun gesang saklebeting masyarakat mbetaheken piranti kangge pacelaton awujud basa. Basa inggih menika piranti ingkang dipunginakaken kangge rerembagan saha kangge mahyakaken panguneg-uneg. Panaliten kanthi irah-irahan “*Alih kode saha Campur Kode Basa Jawi-Sunda Wonten ing Bendungan Manganti Kecamatan Kedungreja, Cilacap*” nлити bab *alih kode saha campur kode* basa Jawi-Sunda masyarakat ing bendungan Manganti saha bab-bab ingkang ndyani.

Kontak basa inggih menika rerembagan utawi pacelaton ingkang penuturipun ngginakaken basa ingkang beda-beda. *Kontak basa* ing masyarakat nuwuhaken kaprigelan *bilingualitas* saha *multilingualitas*. *Dwibahasawan* saha *multibahasawan* menawi saweg rerembagan asring ngginakaken basa kanthi gontas-gantos saking satunggaling jinis basa dhateng jinis basa sanes. Gontas-gantosipun basa ingkang dipungianakaken menika nuwuhaken bab ingkang dipunsebut *alih kode* saha *campur kode*.

Alih kode inggih menika gontas-gantosipun basa ingkang dipunginakaken dening satunggaling penutur, tuladhanipun menawi wonten penutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Sunda lajeng gantos ngginakaken basa Jawi utawi kosokwangsulipun. *Alih kode* kaperang dados kalih jinis, *alih kode intern* saha *alih kode ekstern*. *Campur kode* inggih menika satunggaling penutur ngginakaken tetembungan saking basa ingkang beda wonten ing tuturanipun. *Campur kode* kaperang dados kalih jinis, inggih menika *campur kode mlebet* saha *campur kode medal*.

Alih kode saha *campur kode* asring dipunpanggihaken wonten nagari ingkang masyarakatipun gadhah warna-warni basa saha kabudayan. *Alih kode* saha *campur kode* dipunsebabaken menawi satunggaling penutur ngginakaken basa kanthi gontas-gantos amargi gadah kaprigelan ngginakaken basa langkung saking setunggal jinis basa ingkang dipunwastani *bilingualisme* saha *multilingualisme*.

Alih kode saha *campur kode* basa Jawi ing basa Sunda utawi kosokwangsulipun asring dipunpanggihaken ing tuturaning masyarakat

bendungan Manganti, amargi tlatah menika mapan wonten ing tapel wates antawisipun *provinsi* Jawi Tengah ingkang mliginipun ngginakaken basa Jawi kaliyan *provinsi* Jawi Kilen ingkang ngginakaken basa Sunda.

Panaliten menika nyebataken panaliten ingkang jumbuh. Kahanan menika gadhah ancas kangge ngindari *duplikasi* saha kangge mbuktekaken bilih babagan ingkang dipuntliti dereng nate dipuntindakaken dening panaliten sanes. Panaliten ingkang jumbuh dipundadosaken paugeran wonten ing panaliten menika supados panaliten menika dados langkung sae. Panaliten ingkang jumbuh kalihan panaliten menika gadhah irah-Irahan “*Campur Kode dan Alih Kode dalam Ujian Skripsi Mahasiswa Program Studi Bahasa Jawa*” anggitanipun Ema Eliya Roza.

Panaliten menika jumbuh kalihan panalitenipun Ema Eliya Roza amargi sami-sami nliti babagan *alih kode* saha *campur kode* basa Jawi. Bedanipun panaliten menika kaliyan paniltan ingkang dipuntindakaken dening Ema Eliya Roza inggih menika *objek* ingkang dipuntliti, cara panaliten, saha kasiling panaliten. Tembung-tembung, basa saha ukara-ukara ingkang dipunginakaken beda kalihan tembung-tembung utawi ukara-ukara ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten kanthi irah-irahan “*Campur Kode dan Alih Kode dalam Ujian Skripsi Mahasiswa Program Studi Bahasa Jawa*” anggitanipun Ema Eliya Roza.

BAB III

CARA PANALITEN

A. Jinis Panaliten

Panaliten kanthi irah-irahan *Alih Kode saha Campur Kode Basa Jawi-Sunda wonten ing Objek Wisata Bendungan Manganti* kalebet jinising panaliten *deskriptif*. Panaliten *deskriptif* inggih menika jinis panaliten ingkang ngandharaken satunggaling kahanan utawi kawontenan kanthi *objektif* awujud *deskripsi* utawi andharan. Panaliten *deskriptif* gadhah ancas kangge ngandharaken satunggaling *gambaran* masyarakat tartamtu (Sukandarrumidi, 2006:104). Panaliten menika ngandharaken kanthi *objektif jenis-jenis alih kode, campur kode* basa Jawi-Sunda saha bab ingkang ndayani wonten ing bendungan Manganti Kecamatan Kedungreja.

B. Data saha Sumber Data

Data dipunkempalaken saking tuturaning lesan masyarakat ingkang wonten ing bendungan Manganti. *Data* wonten ing panaliten menika awujud *satuan lingual* saged arupi tembung, *frase*, *klausa*, utawi ukara ingkang mujudaken *alih kode saha campur kode* basa Jawi-Sunda utawi kosokwangsulipun saha bab-bab ingkang ndayani *alih kode saha campur kode*. Sumber *data* ing panaliten menika awujud tuturaning priyantun ingkang saweg rerembagan wonten ing bendungan Manganti.

C. *Subjek Panaliten*

Priyantun ingkang rerembagan wonten ing bendungan Manganti warna-warni yuswa saha *jinis kelamin*-pun, wiwit saking lare alit yuswa 2 taun dumugi priyantun sepuh yuswa 60 taun utawi saknginggilipun saged kakung ugi saged estri. Boten sedaya priyantun wonten ing Bendungan Manganti dipundadosaken *subjek* panaliten, ananging ngginakaken cara *accidental sampling* kangge nemtokakaken *subjek* panaliten. Panaliten menika dipunwiwiti wulan Agustus 2013 dumugi wulan September 2013.

D. *Caranipun Ngempalaken Data*

Cara ingkang dipunginakaken kangge ngempalaken *data* dipunjumbuhaken kalihan *jinis* panaliten ingkang dipuntindakaken (Arikunto,2006:160). Cara ngempalaken *data* ingkang dipunginakaken inggih menika cara nyemak. Cara nyemak inggih menika panaliti nyemak tuturan *subjek* ingkang dipuntliti. Panaliti ngempalaken *data* dipunwiwiti wulan Agustus dumugi wulan September 2013. Cara kangge ngempalaken *data* ngginakaken cara *simak bebas libat cakap*, cara *sadap*,cara *rekam*, saha nyerat, andharanipun kados wonten ngandhap menika.

1. *Simak Bebas Libat Cakap*

Panaliti boten tumut wawan rembag kaliyan priyantun ingkang saweg wawan pirembagan. Panaliti namung nyemak priyantun-priyantun ingkang saweg wawan rembag ingkang wonten ing bendungan Manganti. Minangka panaliten nyemak tuturaning masyarakat bendungan Manganti gadhah ancas kangge

manggihaken tuturan ingkang ngemu *alih kode* utawi *campur kode* saking basa Jawi dhateng basa Sunda utawi kosokwangsulipun.

2. Cara *Sadap*

Cara *sadap* inggih menika panaliti ngginakaken kaprigelan *nyadap* tuturan. Cara *sadap* inggih menika cara ingkang dipunginakaken kangge manggihaken tuturaning masyarakat bendungan Manganti ingkang ngemu *alih kode* utawi *campur kode* basa Jawi dhateng basa Sunda utawi kosokwangsulipun.

Panaliti rikala nindakaken cara *sadap* ugi nindakaken *analisis awal* kangge nemtokaken tuturan ingkang ngemu *alih kode* utawi *campur kode* saha bab ingkang ndayani *alih kode* utawi *campur kode*. Kangge nemtokaken jinising tuturan ingkang ngemu *alih kode* panaliti ngginakaken *teorinipun* Suwito (1983:68). Miturut Suwito (1983:68) *alih kode* inggih menika gantosipun jinis *kode* ingkang dipunginakaken, saking satunggaling jinis *kode* dhateng jinis *kode* sanesipun.

Kangge nemtokaken jinis tuturan *campur kode*, panaliti ngginakaken teorinipun Chaer saha Leoni Agustian (2010:114) *campur kode* inggih menika satunggaling priyantun ingkang ngginakaken *unsur* basa utawi *ragam* basa sanes ing tuturanipun ingkang boten gadhah paedah *keotonomian*. Satunggaling tuturan namung ngginakaken setunggal jinis *kode* utami utawi *kode* dasar, jinis *kode* sanes ingkang dipunginakaken wonten ing tuturan namung awujud *serpihan-serpihan* (*piece*) ingkang boten gadhah paedah saha *keotonomian* satunggaling *kode*.

Kangge nemtokakae *jenis-jenis alih kode* panaliti ngginakaken teorinipun Suwito (1983:69) *alih kode* dipunperang daos kalih inggih menika *alih kode*

intern saha *alih kode ekstern*. Saklajengipun kangge manggihaken wujud *campur kode* panaliti ngginakakne teorinipun Suwito (1983:78-80) adedhasar *unsur-unsur* basanipun, wujud *campur kode* dipunperang dados : sesepan awujud tembung, *frase*, *baster*, *dwilingga*, *idiom*, saha *klausa*. Kangge nemtokakae bab ingkang ndayani *alih kode* saha *campur kode* panaliti nggayutaken antawisipun tuturan kaliyan *konteks*.

Panaliti ugi nindakaken *analisis awal* bab ingkang ndayani *alih kode* saha *campur kode*. Panaliti kedah njumbuhaken tuturaning masyarakat kaliyan *konteks* tuturanipun. *Konteks* tuturan miturut pamanggihipun Dell Hymes (lumantar Mulyana, 2009:21-22) *konteks* dipunperang dados 8 piranti tutur ingkang dipunsingkat dados *SPEAKING* (*setting and scene, participants, ends, act sequence, key, instrumentalities, norm of interaction and interpretation, saha genre*). Panaliti minangka nindakaken *analisis awal* bab ingkang ndayani *alih kode* ngginakaken pamanggihipun Suwito (1983:72) bab ingkang ndayani *alih kode* inggih menika penutur, mitra tutur, penutur kaping tiga, wosing tuturan, kange nuwuhaken kahanan sante, saha kangge pamer. *Analisis awal* bab ingkang ndayani *campur kode* dipunjumbuhaken kaliyan pamanggihipun Suwito (1983:77) bab ingkang ndayani *campur kode* wonten tiga, inggih menika *Identifikasi peranan, Identifikasi ragam*, Kangge ngandharaken pamanggih saha nafsiraken.

3. Cara Rekam

Cara rekam inggih menika cara ingkang dipungginakaken panaliti kanthi piranti bantu *sound recorder*. Cara *rekam* dipungginakaken dening panaliti kangge nyimpen tuturaning masyarakat bendungan Manganti ingkang ngemu *alih kode*

utawi *campur kode* basa Jawi dhateng basa Sunda utawi kosokwangsulipun. Cara *rekam* gadhah ancas supados panaliti mboten awrat kangge nggunteni *data* awujud tuturan.

4. Nyerat

Cara nyerat dipunginakaken kangge nyerat tuturaning masyarakat bendungan Manganti saha kangge ngowahi *data rekaman* tuturan ingkang awujud *satuan lingual* saged arupi tembung, *frase*, *klausa*, *baster*, *idiom*, dwilingga, saha saged arupi ukara ingkang mujudaken *alih kode* utawi *campur kode* basa Jawi-Sunda utawi kosokwangsulipun wonten tuturaning masyarakat bendungan Manganti dados *data* seratan utawi *transkripsi* wontening *kartu data*. Wondene wujudipun kartu data wonten ngandhap menika.

Kartu Data

No. Data : Sumber : Konteks : Tuturan :
Peristiwa Tutur :
Bab ingkang Ndayani :

E. Piranti Panaliten

Instrumen panaliten ingkang dipunginakaken dening jinis panaliten *deskriptif* inggih menika *kartu data* kanthi pandom *wawancara*. Panaliti mirengaken tuturaning lesan masyarakat wonten ing bendungan Manganti, lajeng manggihaken *unsur-unsur* tuturan saha nemtokaken *satuan lingual* ingkang ngemu wujud *alih kode* saha *campur kode*. Panaliti kedah nemtokaken tuturan

ingkang ngemu *alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda utawi kosongwangsulipun. Panaliti ugi kedah manggihaken bab-bab ingkang ndayani *alih kode saha campur kode* kanthi nggayutaken tuturan kaliyan *konteks* tuturanipun. Saklajengipun paniliti ngginakaken pandom *wawancara* kangge nemtokakane bab ingkang ndayani *alih kode saha campur kode*.

Panaliten menika ugi ngginkakan piranti bantu kangge ngempalaken *data* ingkang awujud *media player*, *sound recorder*, saha *kartu data*. Piranti awujud *media player*, saha *sound recorder* dipunginakaken kangge ngempalaken *data* tuturan ingkang wonten gayutanipun kalihan objek panaliten. Piranti awujud *kartu data* dipunginakaken kangge *transkripsi* utawi ngowahi *data* awujud rekaman dados *data* ingkang awujud seratan.

F. Caranipun Ngudhari *Data*

Caranipun ngudhari *data* inggih menika nindakaken *analisis lanjutan* kanthi milah-milah *data* tuturan ingkang sampun dipunkempalaken saha sampun dipun*analisis awal* ngginakaken cara *deskriptif* utawi awujud andharan. *Analisis lanjutan* ingkang dipuntindakaken inggih menika nindakaken *klasifikasi data*. *Data* tuturan ingkang awujud basa Jawi dipunbedakaken kaliyan *data* tuturan ingkang awujud basa Sunda. *Data* tuturan ugi dipunperang-perang antawisipun *data* ingkang awujud *alih kode* kaliyan *data* ingkang awujud *campur kode*. Tuturan kalebet jinis *alih kode* menawi satunggaling priyantun gontas-gantos ngginakaken basa menawi saweg wawanpirembagan. Tuturan kalebet jinis *campur kode* menawi satunggaling penutur ngginakaken satunggaling jinis basa lajeng ngginakaken tetembungan saking basa sanes wonten ing tuturanipun.

Data alih kode dipunperang dados kalih, inggih menika *alih kode* basa Jawa dhateng basa Sunda saha *alih kode* basa Sunda dhateng basa Jawi. *Data* ingkang kalebet *alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda inggih menika penutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi gantos ngginakaken basa Sunda. *Alih kode* basa Sunda dhateng basa Jawi inggih menika menawi satunggaling penutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Sunda gantos ngginakaken basa Jawi.

Data campur kode dipunperang dados kalih inggih menika *campur kode* basa Jawi ing basa Sunda saha *campur kode* basa Sunda ing basa Jawi. *Campur kode* basa Jawi ing basa Sunda inggih menika menawi penutur ngginakaken tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda. *Campur kode* basa Sunda ing basa Jawi inggih menika menawi penutur ngginakaken tetembungan basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. *Campur kode* wonten ingkang awujud tembung, *idiom*, ukara, *frase*, dwilingga, *klausa*, saha *baster*. Saklajengipun panaliti nemtokaken bab-bab ingkang ndyani *alih kode* saha *campur kode* kanthi nggatosaken *konteks* tuturan. Ingkang pungkasan inggih menika panaliti mundhut dudutan kasiling panaliten.

G. Validitas saha Reliabilitas

Keabsahan data wonten ing panaliten menika ngginakaken jinis *validitas* saha *reliabilitas*. *Uji validitas* ingkang dipunginakaken ing panaliten menika inggih menika *validitas semantis* saha *triangulasi teori*. *Validitas semantis* inggih menika *data-data* babagan *alih kode* saha *campur kode* ingkang dipunginakaken masyarakat ing bendungan Manganti Kecamatan Kedungreja dipunjumbuhaken kalihan kahananipun. *Validitas semantis* dipuntindakaken kanthi *konsultasi*

dhateng penutur aslinipun ingkang nguwaosi bab ingkang dipuntliti. *Data* kasiling panaliten ugi dipunkonsultasiaken dhateng priyantun ingkang ahli, inggih menika dosen pembimbing. *Triangulasi teori* wonten ing panaliten inggih menika nandhingaken *data* saking asiling panaliten kaliyan *teori-teori* ingkang jumbuh. Tuladha *aplikasi triangulasi teori* kodos wonten ngandhap menika.

O1 : '*Balone piraan, Pak?*'.

[balɔ ne piraan pa?]

'Balonipun regi pinten, Pak?'.

O2 : '*Limabelas rebu, Bu*'.

[limabə las rebu bu?]

'Gangsal welasewu, Bu'.

O1 : '*Sepuluh rebu nyak?*'.

[sə puluh rebu ña?]

'Sedasa ewu nggih?'.

Rerembagan wonten nginggil, penutur sampun nindakaken *alih kode*.

Wiwitanipun penutur ngginakaken basa Jawi, lajeng gantos ngginakaken basa Sunda. *Data* wonten nginggil jumbuh kaliyan pamanggihipun Suwito (1983:68) *alih kode* inggih menika gantosipun jinis *kode* ingkang dipunginakaken, saking satunggaling jinis *kode* dhateng jinis *kode* sanesipun. Ukara penutur ingkang kalebet ing basa Jawi inggih menika ***Balone piraan, Pak?***, ***'Balonipun regi sakpinten, Pak?'*** saklajengipun, ukara penutur ingkang kalebet basa Sunda inggih menika ***Sepuluh rebu nya?***, ***Sedasa ewu nggih?***.

Reliabilitas inggih menika panaliti ngandharaken kanthi cetha *data-data* ingkang sampun dipunkempalaken, saengga dipunbetahaken wekdal ingkang cekap. Kasil kagiyatan *reliabilitas* menika awujud *data* ingkang *reliable* utawi saged dipunpercaya. *Reliabililtas* ingkang dipunginakaken panaliten menika inggih menika *reliabilitas stabilitas*. *Reliabilitas stabilitas* ngasilaken *data*

ingkang *reliable*, tegesipun *data* menika asli utawi nyata. *Stabilitas data* bab *alih kode* saha *campur kode* ingkang dipunginakaken masyarakat wonten ing bendungan Manganti Kecamatan Kedungreja dipunlampahi kanthi ambal-ambalan.

BAB IV

ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN

A. Asliling Panaliten

Panaliten menika manggihaken *alih kode* saha *campur kode* saha bab-bab ingkang ndayani *alih kode* saha *campur kode* tuturaning masyarakat wonten ing bendungan Manganti. Asilipun panaliten menika saged dipuntingali wonten ing *tabel* ngandhap menika.

Tabel 1: Alih Kode saha Campur kode saha Bab ingkang Ndayani

No	Peristiwa Tutur	Wujud	Bab Ingkang ndayani	Indikator
1	2	3	4	5
1.	<i>Alih Kode</i>	1. Jawi-Sunda	a. Njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening <i>mitra tutur</i> .	O1 nindakaken <i>alih kode</i> basa Jawi dhateng basa Sunda. O1 : ' <i>Balone piraan, Pak?</i> '. O2 : ' <i>Limabelas rebu, Bu</i> '. O1 : ' <i>Sepuluh rebu nyak?</i> '. O2 : ' <i>Lamun sakitu mah abdi rugi, Bu. Ngges, Dua belas rebu deui</i> '. O2 ngginkakaken basa Sunda, O1 tumut ngginakaken basa Sunda.
			b. Njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken panutur angka 3 (O3)	O1 saha O2 nindakaken <i>alih kode</i> basa Jawi dhateng basa Sunda. O1 : ' <i>Sapa bae mengko bengi sing arep mangkat futsal?</i> '. O2 : ' <i>Kiye bocah siji, loro, enem!</i> '. O3 : ' <i>Futsal timana?</i> '. O1 : ' <i>Ti payuna SPBU</i> '.

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5
				<p><i>Jam salapan nyak!</i>’.</p> <p>O2 : ‘<i>Ehhh... Engke abdi sorangan ieu?</i>’.</p> <p>O3 ngginkakaken basa Sunda, O1 saha O2 tumut ngginakaken basa Sunda.</p>
			c. Nuwuhaken kahanan mirunggan	<p>O1 nindakaken <i>alih kode</i> basa Jawi dhateng basa Sunda.</p> <p>O1 : ‘<i>Siki deneng kowe ra tau bareng karo Amel?</i>’</p> <p>O2 : ‘<i>Wis, ora usah dibahas maning lah</i>’.</p> <p>O1 : ‘<i>Hahaha.. Budak bangor</i>’.</p> <p>O1 ngginkakaken basa Sunda kangge nuwuhaken kahanan mirunggan.</p>
		2. Sunda-Jawi	a. Njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening mitra tutur (O2).	<p>O1 nindakaken <i>alih kode</i> basa Sunda dhateng basa Jawi.</p> <p>O1 : ‘<i>Lamun kitu maneh ka imah aing!</i>’.</p> <p>O2 : ‘<i>Ya ngesuk</i>’.</p> <p>O1 : ‘<i>Aja ngesuk, siki bae!</i>’.</p> <p>O2 ngginkakaken basa Jawi, O1 tumut ngginakaken basa Jawi.</p>
			b. Njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening panutur angka 3 (O3)	<p>O1 saha O2 nindakaken <i>alih kode</i> basa Sunda dhateng basa Jawi.</p> <p>O1 : ‘<i>Lamun Lumbir jalana kumaha?</i>’.</p> <p>O2 : ‘<i>Henteu nyaho urang</i>’.</p>

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5
				<p>O3 : 'Sekang Kubangkangkung bae!. Lewih kepenak'.</p> <p>O1 : 'Lewih penak tapi lewih sue yah?'.</p> <p>O3 ngginkakaken basa Jawi, O1 tumut ngginakaken basa Jawi.</p>
			c. Nuwuhaken kahanan sante.	<p>O1 nindakaken <i>alih kode</i> basa Sunda dhateng basa Jawi.</p> <p>O1 : '<i>Hoyong nuang naon maneh?</i>'.</p> <p>O2 : '<i>Henteu lah, atos tadi diimah</i>'.</p> <p>O1 : 'Buta koh ora mangan maning'.</p> <p>O1 ewah ngginkakaken basa Jawi kangge nuwuhaken kahanan mirunggan.</p>
2.	<i>Campur kode</i>	1. Jawi - Sunda a) tembung	- ngandharaken	<p>O1 nindakaken <i>campur kode</i> basa Jawi ing tuturan basa Sunda.</p> <p>O1 : '<i>Aya naon kiye?. Meuni macet pisan?</i>'.</p> <p>O2 : '<i>Eta dipayun aya bis pariwisata parkir</i>'.</p> <p>O1 ngginakaken tembung basa Jawi ing tuturan basa Sunda kangge ngandharaken.</p>
		b) <i>Frase</i>	- nyethakaken	<p>O1 nindakaken <i>campur kode</i> basa Jawi ing tuturan basa Sunda.</p> <p>O1 : '<i>Kasep iyeu maem dhisit ulah kabur-kabur deui!</i>'.</p> <p>O2 : '<i>Atos ah, Ma</i>'.</p> <p>O1 ngginakaken <i>frase</i></p>

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5
				basa Jawi ing tuturan basa Sunda kangge nyethakaken.
		c) <i>Baster</i>	- ngandharaken	O2 nindakaken <i>campur kode</i> basa Jawi ing tuturan basa Sunda. O1 : 'Ateul pisan lengeun urang'. O2 : 'Ehhhh. Beureum sadaya. Eta kupingna nyak beureum'. O2 ngginakaken <i>baster</i> basa Jawi ing tuturan basa Sunda kangge ngandharaken.
		d) Dwilingga	- nyethakaken	O1 nindakaken <i>campur kode</i> basa Jawi ing tuturan basa Sunda. O1 : 'Aya naon dih?' O2 : 'Hahaha. Engke heula'. O1 : 'Kunaon? Ulah ngguyu-ngguyu deui '. O1 ngginakaken dwilingga basa Jawi ing tuturan basa Sunda kangge nyethakaken.
		e) <i>Klausa</i>	- nyethakaken	O1 nindakaken <i>campur kode</i> basa Jawi ing tuturan basa Sunda. O1 : ' Weruh ora kowe duitna beak sadaya atos diberekan ka alo-alo aing '. O1 ngginakaken <i>klausa</i> basa Jawi ing tuturan basa Sunda kangge nyethakaken.

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5
		2. Sunda - Jawi a) tembung	- ngandharaken	O2 nindakaken <i>campur kode</i> basa Sunda ing tuturan basa Jawi. O1 : 'Ma, kiye karedoke <i>pedes?</i> '. O2 : 'Iya mereun . Jajal takon!'. O2 ngginakaken tembung basa Sunda ing tuturan basa Jawi kangge ngandharaken.
		b) <i>Frase</i>	- ngandharaken	O1 nindakaken <i>campur kode</i> basa Sunda ing tuturan basa Jawi. O1 : 'Manganti nek bar bada wadonan loba pisan '. O1 ngginakaken <i>frase</i> basa Sunda ing tuturan basa Jawi kangge ngandharaken.
		c) <i>Baster</i>	- ngandharaken	O1 nindakaken <i>campur kode</i> basa Sunda ing tuturan basa Jawi. O1 : 'Bu, ceengeke wis entek apa? Ya ora enak kiye'. O1 ngginakaken <i>baster</i> basa Sunda ing tuturan basa Jawi kangge ngandharaken.
		d) Dwilingga	- ngandharaken	O1 nindakaken <i>campur kode</i> basa Sunda ing tuturan basa Jawi. O1 : 'Bocahe peuting-peuting njaluk rujak. Nang endi sing ana?'. O1 ngginakaken dwilingga basa Sunda ing tuturan basa Jawi kangge ngandharaken.

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5
		e) <i>Klausu</i>	- ngandharaken	<p>O1 nindakaken <i>campur kode</i> basa Sunda ing tuturan basa Jawi.</p> <p>O1 : '<i>Abdi lamun isuk dipaksa kon jujuk adiku sekolah disit</i>'.</p> <p>O1 ngginakaken <i>klausu</i> basa Sunda ing tuturan basa Jawi kangge ngandharaken.</p>

Adedhasar *tabel* wonten nginggil saged dipuntingali bilih *alih kode* saha *campur kode* saged kapanggihaken wonten tuturaning masyarakat ing *objek wisata* bendungan Manganti. Jinis *alih kode* ingkang kapanggihaken inggih menika *alih kode intern*. *Alih kode intern* inggih menika gontas-gantosipun basa ingkang dipunginakaken dening satunggaling panutur, ananging taksih wonten ing saklebeting setunggal basa nasional. *Alih kode intern* ingkang dipuntliti inggih menika *alih kode* saking basa Jawi dhateng basa Sunda utawi kosokwangsulipun. Jinis *alih kode ekstern* ugi kapanggihaken ing tuturaning masyarakat bendungan Manganti, ananging boten dipunrembag wonten ing panaliten menika.

Bab ingkang ndayani *alih kode* tuturaning masyarakat bendungan Manganti inggih menika (1) *mitra tutur*; (2) wontenipun panutur angka tiga; (3) nuwuhaken kahanan ngeca-eca.

Adedhasar *tabel* wonten nginggil dipunpanggihi jinis *campur kode*, wujud *campur kode*, saha bab ingkang ndayani *campur kode* masyarakat wonten ing bendungan Manganti. *Campur kode* ingkang kapanggihaken inggih menika

campur kode saking basa Jawi dhateng basa Sunda utawi kosokwangsulipun. Wujud *campur kode* ingkang dipunpanggihaken ing tuturaning masyarakat bendungan Manganti inggih menika awujud tembung, *frase*, *baster*, dwilingga, saha *klausa*.

Bab ingkang ndayani *campur kode* tuturaning masyarakat wonten ing bendungan Manganti inggih menika (1) kangge ngandharaken, (2) kangge nyethakaken.

B. Pirembagan

Gayut kaliyan asiling panaliten bab wawanrembag masyarakat wonten ing bendungan Manganti, dipunpanggihaken wawanrembag ingkang ngemu *alih kode* saha *campur kode*. Wontenipun *alih kode* saha *campur kode* kadayan saking mawarni-warni perkawis. Bab menika badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

Panaliten tuturan masyarakat wonten ing bendungan Manganti dipunpanggihaken tuturan ingkang ngemu *alih kode* saha *campur kode* saha bab ingkang ndayani *alih kode* saha *campur kode*. Pirembagan kasiling panaliten kados wonten ngandhap menika.

1. *Alih Kode* ing Bendungan Manganti

Alih kode ingkang kapanggihaken wonten ing bendungan Manganti saged dipunpilah *alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda utawi *alih kode* basa Sunda dhateng basa Jawi.

Tuturan *data* (1) ngemu jinis tuturan *alih kode*. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi ‘*Balone piraan, Pak?*’ ‘Balonipun regi pinten, Pak?’ lajeng gantos ngginakaken basa Sunda ‘*Sepuluh rebu nyak?*’ ‘Sedasa ewu nggih?’. Tuturan menika kalebet jinis tuturan *alih kode* amargi jumbuh kaliyan pamanggihipun Suwito (1983:68) *alih kode* inggih menika gantosipun jinis *kode*

ingkang dipunginakaken, saking satunggaling jinis *kode* dhateng jinis *kode* sanesipun.

Tuturan *data* (1) ngemu jinis *alih kode intern* saking basa Jawi dhateng basa Sunda. Miturut pamanggihipun Suwito (1983:69) *alih kode intern* inggih menika gantosipun jinis basa daerah ingkang dipunginakaken ananging taksih wonten ing satunggal jinis basa nasional, utawi gantosipun dialek ingkang dipunginakaken kangge rerembagan ananging taksih wonten ing satunggaling jinis basa daerah. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi wonten ing *data* (1) '***Balone piraan, Pak?***'. Tembung '*balone*' saking tembung balon (BJ kaca 27) angsal panambang '-e' tegesipun 'balonipun', tembung '*piraan*' saking tembung pira (BJ kaca 493) angsal panambang '-an' tegesipun 'pintenan'. Lajeng panutur gantos ngginakaken basa Sunda '***Sepuluh rebu nyak?***'. Tembung '*sepuluh rebu*' inggih menika wilangan saking basa Sunda 'sedasaewu', lajeng tembung '*nyak*' tegesipun 'nggih'.

Bab ingkang ndayani *alih kode* wonten ing *data* (1) inggih menika njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken *mitra tutur*. Panutur nindakaken *alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda kanthi ancas supados regi balonipun saged langkung mirah. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi '***Balone piraan, Pak?***' dipunwangsulni ngginakaken basa Sunda dening *mitra tuturipun* (O2) '***Limabelas rebu, Bu***'. Kangge njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken *mitra tuturipun* (O2), panutur gantos ngginakaken basa Sunda '***Sepuluh rebu nyak?***'.

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda ingkang dipundayani kangge njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken *mitra tutur* sanesipun, saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : panutur (O1) maringaken kontak ingkang dipunpanggihaken dhateng tukang parkir (O2)

O1 : '*Kiye pak, ana kontak motor sing tiba!*'.

[kiye pa? ana kɔ nta? mɔ ntɔ r siŋ tiba? !]

'Menika pak, wonten kontak motor ingkang dawah!'.

O2 : '*Ohhhh... Nuhun. Timana ieu tadi?*'.

[ohhhh... nuhun. timana iə ? tadi? ?]

'Ohhhh... Matur nuwun. Wonten pundi menika kala wau?'.

O1 : '*Eta diditu. Dideket bebaturan urang*'.

[ɛ ta diditu? . didə kə t bə baturan uraŋ]

'Wonten ing mrika. Caket kanca-kanca kula'.

Tuturan *data* (15) ngemu jinis tuturan *alih kode*. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi '*Kiye pak, ana kontak motor sing tiba!*' lajeng gantos ngginakaken basa Sunda '*Eta diditu. Dideket bebaturan urang*'. Panutur sampun nindakaken *alih kode*, amargi ingkang sepisan ngginakaken basa Jawi lajeng gantos ngginakaken basa Sunda.

Tuturan *data* (15) ngemu jinis *alih kode* saking basa Jawi dhateng basa Sunda. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi '*Kiye pak, ana kontak motor sing tiba!*'. Tembung '*kiye*' (BJ kaca 222) tegesipun puniki utawi menika, tembung '*ana*' (BJ kaca 10) tegesipun wonten, tembung '*kontak*' (BJ kaca 244) tegesipun gathukan ing listrik, tembung '*sing*' (BJ kaca 564) tegesipun ingkang, tembung '*tiba*' (BJ kaca 605) tegesipun dawah. Lajeng panutur gantos ngginakaken basa Sunda '*Eta diditu. Di deket bebaturan urang*'. Tembung '*eta*' tegesipun menika, tembung '*diditu*' tegesipun wonten mrika, tembung '*deket*'

tegesipun caket, tembung '*bebaturan*' tegesipun kanca-kanca, tembung '*urang*' tegesipun kula.

Bab ingkang ndayani *alih kode* wonten ing *data* (15) inggih menika njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken *mitra tutur*. Panutur nindakaken *alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda kanthi ancas supados langkung raket kaliyan *mitra tutur* saha panutur ngertos wosing tuturan. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi '*Kiye pak, ana kontak motor sing tiba!*' dipunwangsulni ngginakaken basa Sunda dening *mitra tuturipun* (O2) '*Ohhhh... Nuhun. Timana iue tadi?*'. Kangge njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening *mitra tuturipun* (O2), panutur gantos ngginakaken basa Sunda '*Eta diditu. Di deket bebaturan urang*'.

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda ingkang dipundayani kangge njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken *mitra tutur* sanesipun, saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : O2 nyuwun pirsu dhateng O1 kapan angenipun tindak ngasta damel malih.

O1 : '*Bar pitulasan*'.

[bar pitulasan]

'Saksampunipun pitulasan'.

O2 : '*Aing milu, mbok ana penggawean nang Jakarta*'.

[aiŋ milu? , mbo? ana pə ŋgaweyan naŋ Jakarta]

'Kula tumut, mbok menawi wonten padamelan wonten ing Jakarta'.

O1 : '*Lain di Jakarta. Aing di Bekasi*'.

[lain di Jakarta. aiŋ di Bə kasi]

'Sanes teng Jakarta. Kula wonten ing Bekasi'.

Tuturan *data* (21) ngemu jinis tuturan *alih kode*. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi '***Bar pitulasan***' lajeng gantos ngginakaken basa Sunda '***Lain di Jakarta. Aing di Bekasi***'. Panutur sampun nindakaken *alih kode*, amargi ingkang sepisan ngginakaken basa Jawi lajeng gantos ngginakaken basa Sunda.

Tuturan *data* (21) ngemu jinis *alih kode* saking basa Jawi dhateng basa Sunda. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi '***Bar pitulasan***'. Tembung '*bar*' (BJ kaca 31 : bubar, lebar) tegesipun 'saksampunipun', tembung 'pitulasan' saking tembung pitulas ingkang kalebet wilangan basa Jawi. Lajeng panutur gantos ngginakaken basa Sunda '***Lain di Jakarta. Aing di Bekasi***'. Tembung basa Sunda '*lain*' tegesipun sanes utawi boten, 'di' tegesipun wonten ing, tembung '*aing*' tegesipun kula.

Bab ingkang ndayani *alih kode* wonten ing *data* (21) inggih menika njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening *mitra tutur*. Panutur nindakaken *alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda kanthi ancas supados langkung raket kaliyan *mitra tutur*. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi '***Bar pitulasan***' dipunwangsulni ngginakaken basa Sunda dening *mitra tutur* (O2) '*Abdi milu nyak!. Mbok ana penggawean nang Jakarta*'. Kangge njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening *mitra tutur*, panutur gantos ngginakaken basa Sunda '***Lain di Jakarta. Aing di Bekasi***'.

2) *Alih Kode Basa Jawi dhateng Basa Sunda Dipundayani Dening Panutur*

Angka 3 (O3)

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda ingkang dipundayani kangge njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken panutur angka 3 (O3) saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : O1, O2, kaliyan O3 saweg wawan rembag bab *futsal* ingkang badhe dipuntindakaken.

O1 : ***'Sapa bae mengko bengi sing arep mangkat futsal?'***.

[sapa bae mə ŋko mbə ŋi? siŋ arə p maŋkat futsal?]

'Sinten mawon mangke dalu ingkang badhe budhal *futsal*?'

O2 : ***'Kiye bocah siji, loro, enem!'***.

[kie bocah siji?, loro? ,.... ə nə m!]

'Menika lare setunggal, kalih, enem!'

O3 : ***'Futsal timana?'***.

[futsal timana? ?]

'*Futsal* wonten pundi?'

O1 : ***'Ti payuna SPBU. Jam salapan nyak!'***.

[ti payuna? SPBU? jam salapan ŋa? !]

'Wonten ngajeng *SPBU*. Tabuh songo nggih!'

O2 : ***'Ehhh... Engke abdi sorangan ieu?'***.

[ɛ h ə ŋkɛ abdi? soranjan iə ? ?]

'Ehhh... Mangke kula piyambakan?'

Tuturan *data* (33) ngemu jinis tuturan *alih kode*. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi '*Sapa bae mengko bengi sing arep mangkat futsal?*' lajeng gantos ngginakaken basa Sunda '*Ti payuna SPBU. Jam salapan nyak!*'. Panutur sampun nindakaken *alih kode*, amargi ingkang sepisan ngginakaken basa Jawi lajeng gantos ngginakaken basa Sunda.

Tuturan *data* (33) ngemu jinis *alih kode* saking basa Jawi dhateng basa Sunda. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi wonten ing tuturan '*Sapa bae mengko bengi sing arep mangkat futsal?*'. Tembung '*sapa*' (BJ kaca

545) tegesipun sinten, tembung ‘*bae*’ (BJ kaca 24) tegesipun mawon, tembung ‘*mengko*’ (BJ kaca 310) tegesipun mangke, tembung ‘*bengi*’ (BJ kaca 41) tegesipun dalu, tembung ‘*sing*’ (BJ kaca 564) tegesipun ingkang, tembung ‘*arep*’ (BJ kaca 19) tegesipun ajeng utawi badhe, tembung ‘*mangkat*’ (BJ kaca 294) tegesipun budhal utawi tindak. Lajeng panutur gantos ngginakaken basa Sunda ‘***Ti payuna SPBU. Jam salapan nyak!***’. Tembung ‘*ti*’ tegesipun wonten, tembung ‘*payuna*’ saking tembung lingga ‘*payun*’ tegesipun ngajeng angsal panambang –na saengga tegesipun dados ngajengipun, tembung ‘*jam*’ tegesipun tabuh, tembung ‘*salapan*’ tegesipun songo, tembung ‘*nyak*’ tegesipun nggih.

Bab ingkang ndayani *alih kode* wonten ing *data* (33) inggih menika njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening panutur angka 3 (O3). Panutur saha *mitra tutur* nindakaken *alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda kanthi ancas supados panutur angka tiga mangertos wosing rerembagan. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi ‘***Sapa bae mengko bengi sing arep futsal?***’. Panutur angka 3 ngginakaken basa Sunda anggenipun ngendika ‘***Futsal timana?***’. Kangge njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening panutur angka 3 (O3), panutur gantos ngginakaken basa Sunda ‘***Ti payuna SPBU. Jam salapan nyak!***’.

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda ingkang dipundayani kangge njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken panutur angka 3 (O3) sanesipun, saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : panutur kaliyan *mitra tutur* ngrembag panutur angka 3 ingkang saren sanget, lajeng panutur paring parentah supados O3 lungguh mawon.

O1 : '*Kae bocah mengko turu temenan*'.

[kae bocah mə ŋko turu tə mə nan]

'Menika lare mangke sare saestu'.

O2 : '*Iya, bocah turuan banget*'.

[iyaʔ , bocah turuan banə t]

'Nggih, lare sarean sanget'.

O3 : '*Henteu-henteu!*'.

[ə ntə -ə ntə !]

'Boten-boten!'.

O1 : '*Ulah diditu lah, calik didieu!*'.

[ulah diditu lah, calik didiə ʔ !]

'Ampun wonten mriku lah, lungguh wonten mriki!'.

Tuturan wonten ing *data* (36) ngemu jinis tuturan *alih kode*. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi '*Kae bocah mengko turu temenan*' lajeng gantos ngginakaken basa Sunda '*Ulah diditu lah, calik didieu!*'. Panutur sampun nindakaken *alih kode*, amargi ingkang sepisan ngginakaken basa Jawi lajeng gantos ngginakaken basa Sunda.

Tuturan *data* (36) ngemu jinis *alih kode* saking basa Jawi dhateng basa Sunda. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa '*Kae bocah mengko turu temenan*'. Tembung '*kae*' (BJ kaca 179) tegesipun menika (nedhahaken barang ingkang tebih), tembung '*bocah*' (BJ kaca 58) tegesipun larer, tembung '*mengko*' (BJ kaca 310) tegesipun mangke, tembung '*turu*' (BJ kaca 616) tegesipun sare, tembung '*temenan*' (BJ kaca 601) tegesipun saestu utawi nyata. Lajeng panutur gantos ngginakaken basa Sunda '*Ulah diditu lah, calik didieu!*'. Tembung '*ulah*' tegesipun ampun, tembung '*diditu*' tegesipun wonten mriku, tembung '*calik*' tegesipun lungguh, tembung '*didieu*' tegesipun wonten mriki.

Bab ingkang ndayani *alih kode* wonten ing *data* (36) inggih menika njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening panutur angka 3 (O3). Panutur nindakaken *alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda kanthi ancas supados panutur angka tiga purun lungguh. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi '**Kae bocah mengko turu temenan**'. Ananging panutur angka 3 ngginakaken basa Sunda anggenipun ngendika '**Henteu-henteu!**'. Kangge njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening panutur angka 3 (O3), panutur gantos ngginakaken basa Sunda '**Ulah diditu lah, calik didieu!**'.

3) *Alih Kode* Basa Jawi dhateng Basa Sunda Dipundayani Kangge Nuwuhaken Kahanan Ngeca-eca utawi Mirunggan

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda ingkang dipundayani kangge nuwuhaken kahanan sante utawi mirunggan saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : panutur nyuwun pirsu dhateng *mitra tutur* (O2). Ananging sakjatosipun panutur (O1) sampun mangertos perkawis ingkang dipunlampahi dening (O2).

O1 : '*Siki deneng kowe ora tau bareng karo Amel?*'.

[siki dɛ nɛ ŋ kowe? ora? tau? barə ŋ karo? Amel?]

'Sakmenika panjenengan boten nate sareng kaliyan Amel?'.

O2 : '*Wis, ora usah dibahas maning lah*'.

[wis ora usah dibahas maniŋ lah!]

'Sampun, boten kedah dipunrembag malih lah'.

O1 : '*Hahaha.. Budak bangor*'.

[hahahaha. buda? baŋɔ r]

'Hahaha... Lare mbeling'.

Tuturan *data* (51) ngemu jinis tuturan *alih kode*. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi '*Siki deneng kowe ra tau bareng karo Amel?*' lajeng gantos ngginakaken basa Sunda '***Budak bangor***'. Panutur sampun

nindakaken *alih kode*, amargi ingkang sepisan ngginakaken basa Jawi lajeng gantos ngginakaken basa Sunda.

Tuturan *data* (51) ngemu jinis *alih kode* saking basa Jawi dhateng basa Sunda. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi '***Siki deneng kowe ora tau bareng karo Amel?***'. Tembung '*siki*' (BJ kaca 562) tegesipun sakmenika, tembung '*deneng*' (BJ kaca 66) tegesipun deneya, tembung '*kowe*' (BJ kaca 247) tegesipun panjenengan, tembung '*ora*' (BJ kaca 453) tegesipun boten, tembung '*tau*' (BJ kaca 592) tegesipun nate, tembung '*bareng*' (BJ kaca 31) tegesipun sareng, tembung '*karo*' (BJ kaca 190) tegesipun kaliyan. Lajeng panutur gantos ngginakaken basa '***Budak bangor***'. Tembung '*budak*' tegesipun lare, tembung '*bangor*' tegesipun mbeling.

Bab ingkang ndayani *alih kode* wonten ing *data* (51) inggih menika kangge nuwuhaken kahanan sante utawi mirunggan. Panutur nindakaken *alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda kanthi ancas supados langkung raket kaliyan *mitra tutur*. (O1) kaliyan (O2) rerancangan sampun raket supeket saengga (O1) mangertos perkawis ingkang dipunlampahi dening (O2). (O1) damel pitakenan ngginakaken basa Jawi '***Siki deneng kowe ora tau bareng karo Amel?***'. Dipunwangsuli dening (O2) ugi kalih basa Jawi '***Wis, ora usah dibahas maning lah***'. Kangge nuwuhaken kahanan ngeca-eca (O1) gantos ngginakaken basa Sunda '***Budak bangor***' supados (O2) boten duka.

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda ingkang dipundayani kangge nuwuhaken kahanan sante utawi mirunggan saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : panutur (O1) nyuwun pirsu wonten ing pundi korekipun dhateng *mitra tutur* (O2)

Tuturan :

O1 : '*Endi kiye rekku?*'.

[ə ndi kie re? ku?]

'Pundi menika korek kula?'.

O2 : '*Mbok lah kelalen, arep tek gawa nang nyong*'.

[mbɔ ? lah kə lalɛ n, arə p tə ? gawa naŋ ñɔ ŋ]

'Mbok menawi kesupen, badhe kula beta'.

O1 : '*Hoyong di peuncit maneh?*'.

[hɔ yɔ ŋ di pə ncit maneh?]

'Badhe dipunpejahi panjenengan?'.

Tuturan *data* (8) ngemu jinis tuturan *alih kode*. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi '*Endi kiye rekku?*' lajeng gantos ngginakaken basa Sunda '*Hoyong di peuncit maneh?*'. Panutur sampun nindakaken *alih kode*, amargi ingkang sepisan ngginakaken basa Jawi lajeng gantos ngginakaken basa Sunda.

Tuturan *data* (8) ngemu jinis *alih kode* saking basa Jawi dhateng basa Sunda. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Jawi '*Endi kiye rekku?*'. Tembung '*endi*' (BJ kaca 121) tegesipun pundi, tembung '*kiye*' (BJ kaca 222) tegesipun puniki utawi menika, tembung '*rekku*' saking tembung lingga '*rek*' (BJ kaca 523) tegesipun piranti kangge damel geni, angsal panambang '*-ku*' tegesipun gadah kula. Lajeng panutur gantos ngginakaken basa Sunda '*Hoyong dipeuncit maneh?*'. Tembung '*hoyong*' tegesipun badhe, tembung '*dipeuncit*' tegesipun dipunpejahi, tembung '*maneh*' tegesipun panjenengan.

Bab ingkang ndayani *alih kode* wonten ing *data* (8) inggih menika kangge nuwuhaken kahanan sante utawi mirunggan. Panutur nindakaken *alih kode* basa Jawi dhateng basa Sunda kanthi ancas supados langkung raket kaliyan *mitra tutur* (O1) kaliyan (O2) rerencangan sampun raket supeket. (O1) nyuwun pirsu dhateng

(O2) bab korek ngginakaken basa Jawi '*Endi kiye rekku?*'. Dipunwangsuli dening (O2) ngginakaken basa Jawi ugi '*Mbok lah kelalen, arep tek gawa nang nyong*'. Kangge ngeca-eca kahanan, (O1) gantos ngginakaken basa Sunda '*Hoyong di peuncit maneh?*'.

b. Alih Kode Basa Sunda dhateng Basa Jawi dipunpilah Saking Bab Ingang Ndayani

Alih kode basa Sunda dhateng basa Jawi inggang kapanggihaken wonten ing bendungan Manganti dipundayani dening *mitra tutur* (O2), panutur angka 3 (O3), saha kangge nuwuhaken kahanan ngeca-eca. Pirembagan *alih kode* basa Sunda dhateng basa Jawi miturut bab inggang ndayani kados wonten ngandhap menika.

1) Alih Kode Basa Sunda dhateng Basa Jawi Dipundayani Dening Mitra tutur (O2)

Data inggang nedahaken pirembagan inggang ngemu *alih kode* basa Sunda dhateng basa Jawi inggang dipundayani kangge njumbuhaken basa inggang dipunginakaken *mitra tutur* (O2) saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : O1 ngajak O2 supados pinarak dhateng dalemipun O1. O1 kaliyan O2 saged ngginakaken basa Jawi saha Sunda

O1 : '*Lamun kitu maneh ka imah aing!*'.

[lamun kitu? maneh ka imah aing!]

'Menawi kados mekaten, panjenengan dhateng griya kula!'

O2 : '*Ya ngesuk*'.

[ya ɲɛ su?]

'Nggih benjang'.

O1 : '*Aja ngesuk, siki bae!*'.

[aja ɲɛ su? , siki bae? !]

'Sampun benjang, sakmenika kemawon!'.

Tuturan *data* (26) ngemu jinis tuturan *alih kode*. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Sunda '***Lamun kitu maneh ka imah aing!***' lajeng gantos ngginakaken basa Jawi '***Aja ngesuk, siki bae!***'. Panutur sampun nindakaken *alih kode*, amargi ingkang sepisan ngginakaken basa Sunda lajeng gantos ngginakaken basa Jawi.

Tuturan *data* (26) ngemu jinis *alih kode* saking basa Sunda dhateng basa Jawi. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Sunda '***Lamun kitu maneh ka imah aing!***'. Tembung '*lamun*' tegesipun menawi, tembung '*kitu*' tegesipun mekaten, tembung '*maneh*' tegesipun panjenengan, tembung '*ka*' tegesipun dhateng, tembung '*imah*' tegesipun griya, tembung '*aing*' tegesipun kula. Lajeng panutur gantos ngginakaken basa Jawi '***Aja ngesuk, siki bae!***'. Tembung '*aja*' (BJ kaca 3) tegesipun sampun, tembung '*ngesuk*' (BJ kaca 387) tegesipun benjang, tembung '*siki*' (BJ kaca 3) tegesipun sakmenika, tembung '*bae*' (BJ kaca 24) tegesipun kemawon.

Bab ingkang ndayani *alih kode* wonten ing *data* (26) inggih menika njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening *mitra tutur*. Panutur nindakaken *alih kode* basa Sunda dhateng basa Jawi kanthi ancas supados *mitra tutur* saestu purun tindak dhateng griyanipun panutur. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Sunda '***Lamun kitu maneh ka imah aing!***' dipunwangsulni ngginakaken basa Jawi dening *mitra tutur* (O2) '***Ya ngesuk***'. Kangge njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening *mitra tutur* (O2), panutur gantos ngginakaken basa Jawi '***Aja ngesuk, siki bae!***'.

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *alih kode* basa Sunda dhateng basa Jawi ingkang dipundayani kangge njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken *mitra tutur* (O2) sanesipun, saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : panutur paring pameling dhateng *mitra tutur*.

O1 : *‘Maneh cicing nyak. Ulah carita ka jalma lain!’*.

[maneh ciciŋ ña? . ulah carita ka jalma lain!]

‘Panjenengan mendel nggih. Ampun cariyos dhateng priyantun sanes!’.

O2 : *‘Tenang bae karo nyong’*.

[tə naŋ bae? karo ño ŋ]

‘Sareh kemawon kaliyan kula’.

O1 : *‘Temenan kuwe, aja nganti kelalen’*.

[tə mə nan kue? , aja ŋanti kə lalɛ n]

‘Saetu menika, ampun ngantos kesupen’.

Tuturan wonten ing *data* (23) ngemu jinis tuturan *alih kode*. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Sunda *‘Maneh cicing nyak. Ulah carita ka jalma lain!’*. lajeng gantos ngginakaken basa Jawi *‘Temenan kuwe, aja nganti kelalen’*. Panutur sampun nindakaken *alih kode*, amargi ingkang sepisan ngginakaken basa Sunda lajeng gantos ngginakaken basa Jawi.

Tuturan *data* (23) ngemu jinis *alih kode intern* saking basa Sunda dhateng basa Jawi. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Sunda *‘Maneh cicing nyak. Ulah carita ka jalma lain!’*. Tembung *‘maneh’* tegesipun panjenengan, tembung *‘cicing’* tegesipun mendel, tembung *‘nyak’* tegesipun nggih, tembung *‘ulah’* tegesipun ampun, tembung *‘carita’* tegesipun cariyos, tembung *‘ka’* tegesipun dhateng, tembung *‘jalma’* tegesipun priyantun, tembung *‘lain’* tegesipun sanes . Lajeng panutur gantos ngginakaken basa Jawi *‘Temenan kuwe, aja nganti kelalen’*. Tembung *‘temenan’* (BJ kaca 601) tegesipun saestu utawi

nyata, tembung ‘*kuwe*’ (BJ kaca 241) tegesipun menika utawi punika, tembung ‘*aja*’ (BJ kaca 3) tegesipun sampun, tembung ‘*nganti*’ (BJ kaca 378) tegesipun ngantos, tembung ‘*kelalen*’ (BJ kaca 203) tegesipun kesupen.

Bab ingkang ndayani *alih kode data* (23) inggih menika njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening *mitra tutur*. Panutur nindakaken *alih kode* basa Sunda dhateng basa Jawi kanthi ancas supados langkung raket kaliyan *mitra tutur* saha supados mangertos wosing rerembagan. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Sunda ‘*Maneh cicing nyak. Ulah carita ka jalma lain!*’ dipunwangsulni ngginakaken basa Jawi dening *mitra tutur* (O2) ‘*Tenang bae karo nyong*’. Tembung ‘*tenang*’ (BJ kaca 601) tegesipun sareh, tembung ‘*bae*’ (BJ kaca 24) tegesipun kemawon, tembung ‘*karo*’ (BJ kaca 190) tegesipun kalih utawi kaliyan, tembung ‘*nyong*’ (BJ kaca 370) tegesipun kula. Kangge njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening *mitra tuturipun* (O2), panutur gantos ngginakaken basa Jawi ‘*Temenan kuwe, aja nganti kelalen*’.

2) *Alih Kode Basa Sunda dhateng Basa Jawi Dipundayani Dening Panutur Angka 3 (O3)*

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *alih kode* basa Sunda dhateng basa Jawi ingkang dipundayani kangge njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken panutur angka 3 (O3) saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : O1, O2, saha O3 saweg wawan rembag bab margi ingkang langkung gampil dipunginakaken.

O1 : ‘*Lamun Lumbir jalana kumaha?*’.

[lamun Lumbir jalana kumaha? ?]

‘Menawi Lumbir marginipun kados pundi?’.

- O2 : *'Henteu nyaho urang'*.
 [ə ntə ñahɔ ʔ uraŋ]
 'Boten mangertos kula'
- O3 : *'Sekang Kubangkungkung bae!. Lewih kepenak'*.
 [sə kaŋ Kubaŋkaŋkuŋ bae? !. lə wiɦ kə pɛ na?]
 'Saking Kubangkungkung mawon!. Langkung gampil'.
- O1 : *'Lewih penak tapi lewih suwe yah?'*.
 [lə wiɦ pɛ na? tapi lə wiɦ suwe yah?]
 'Langkung gampil ananging langkung dangu nggih?'

Tuturan wonten ing *data* (7) ngemu jinis tuturan *alih kode*. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Sunda *'Lamun Lumbir jalana kumaha?'* lajeng gantos ngginakaken basa Jawi *'Lewih penak tapi lewih suwe yah?'*. Panutur sampun nindakaken *alih kode*, amargi ingkang sepisan ngginakaken basa Sunda lajeng gantos ngginakaken basa Jawi.

Tuturan *data* (7) ngemu jinis *alih kode* saking basa Sunda dhateng basa Jawi. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Sunda wonten ing tuturan *'Lamun Lumbir jalana kumaha?'*. Tembung *'lamun'* tegesipun menawi, tembung *'jalana'* saking tembung lingga jalan tegesipun margi, angsal panambang basa Sunda *'-na'* tegesipun marginipun, tembung *'kumaha'* tegesipun kados pundi utawi kepripon. Lajeng panutur gantos ngginakaken basa Jawi *'Lewih penak tapi lewih suwe yah?'*. Tembung *'lewih'* (BJ kaca 273) tegesipun langkung, tembung *'penak'* (BJ kaca 480) tegesipun gampil, tembung *'tapi'* (BJ kaca 593) tegesipun ananging, tembung *'suwe'* (BJ kaca 577) tegesipun dangu.

Bab ingkang ndayani *alih kode* wonten ing *data* (7) inggih menika njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening panutur angka 3 (O3). Panutur nindakaken *alih kode* basa Sunda dhateng basa Jawi kanthi ancas supados langkung raket kaliyan panutur kaping tiga. Panutur ingkang sepisanan

ngginakaken basa Sunda '**Lamun Lumbir jalana kumaha?**'. Panutur angka 3 ngginakaken basa Jawi anggenipun ngendika '**Sekang Kubangkungkung bae!. Lewih kepenak**'. Kangge njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening panutur angka 3 (O3), panutur gantos ngginakaken basa Sunda '**Lewih penak tapi lewih suwe yah?**'.

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *alih kode* basa Sunda dhateng basa Jawi ingkang dipundayani kangge njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken panutur angka 3 (O3) sanesipun, saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : O2 nyuwun dipunbantu gelut dhateg O1 saha O3.

O1 : '**Lamun tarung mah abdi henteu lah**'.

[lamun tarUŋ mah abdi ə ntə ? lah]

'Menawi gelut kula boten lah'.

O2 : '**Maneh kumaha? hoyong henteu?**'.

[maneh kumaha? hɔ yɔ ŋ ə ntə ?]

'Panjenengan kados pundi? badhe boten?'.

O3 : '**Ngapa gelut-gelutan? Wedi urusan karo polisi**'.

[ŋapa gə lUt-gə lutan wə di? urusan karo polisi?]

'Menapa gelut-gelutan? Ajrih pangrembagan kaliyan polisi'.

O2 : '**Dadi bocah wadon bae nganah, melu mamake maring pasar!**'.

[dadi bocah wadɔ n bæ ŋanah mɛ lu mamake? marɪŋ pasar]

'Dados lare estri kemawon mrika, tumut ibu dhateng peken'.

O1 : '**Ora usah neka-neka**'.

[ora usah neka-neka?]

'Boten usah neka-neka'.

Tuturan wonten ing *data* (30) ngemu jinis tuturan *alih kode*. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Sunda '**Lamun tarung mah abdi henteu lah**' saha tuturan Sunda O2 '**Maneh kumaha? hoyong henteu?**'. Lajeng panutur (O1) gantos ngginakaken basa Jawi '**Ora usah neka-neka**' saha mitra tutur (O2) '**Dadi bocah wadon bae ngana, melu mamake maring pasar!**'. Panutur sampun

nindakaken *alih kode*, amargi ingkang sepisan ngginakaken basa Sunda lajeng gantos ngginakaken basa Jawi.

Tuturan *data* (30) ngemu jinis *alih kode* saking basa Sunda dhateng basa Jawi. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Sunda '***Lamun tarung mah abdi henteu lah***' saha tuturan Sunda O2 '***Maneh kumaha? hoyong henteu?***'. Tembung '*lamun*' tegesipun menawi, tembung '*tarung*' tegesipun gelut, tembung '*abdi*' tegesipun kula, tembung '*henteu*' tegesipun boten, tembung '*maneh*' tegesipun panjenengan, tembung '*hoyong*' tegesipun badhe. Lajeng panutur (O1) gantos ngginakaken basa Jawi '***Ora usah neka-neka***' saha mitra tutur (O2) '***Dadi bocah wadon bae ngana, melu mamake maring pasar!***'. Tembung '*ora*' (BJ kaca 453) tegesipun boten, tembung '*usah*' (BJ kaca 446) tegesipun boten susah, tembung '*neka-neka*' (BJ kaca 340) tegesipun warna-warna, tembung '*dadi*' (BJ kaca 62) tegesipun dados, tembung '*bocah*' (BJ kaca 58) tegesipun lare, tembung '*wadon*' (BJ kaca 652) tegesipun putri utawi estri, tembung '*bae*' (BJ kaca 24) tegesipun kemawon tembung '*ngana*' (BJ kaca 377) tegesipun mrika utawi kana, tembung '*melu*' (BJ kaca 301) tegesipun tumut, tembung '*mama*' (BJ kaca 289) tegesipun ibu utawi embok, tembung '*maring*' (BJ kaca 296) tegesipun dhateng, tembung '*pasar*' (BJ kaca 474) tegesipun peken.

Bab ingkang ndayani *alih kode* wonten ing *data* (30) inggih menika njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening panutur angka 3 (O3). Panutur saha mitra tutur nindakaken *alih kode* basa Sunda dhateng basa Jawi kanthi ancas supados langkung raket kaliyan panutur kaping tiga. Panutur nindakaken *alih kode* basa Sunda dhateng basa Jawi kanthi ancas supados Panutur ingkang

sepisanan ngginakaken basa Sunda '*Lamun tarung mah abdi henteu lah*' saha tuturan Sunda O2 '*Maneh kumaha? hoyong henteu?*'. Panutur angka 3 ngginakaken basa Jawi anggenipun ngendika '*Ngapa gelut-gelutan? Wedi urusan karo polisi*'. Kangge njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening panutur angka 3 (O3), panutur gantos ngginakaken basa Jawi '*Ora usah neka-neka*' saha mitra tutur (O2) '*Dadi bocah wadon bae ngana, melu mamake maring pasar!*'.

3) Alih Kode Basa Sunda dhateng Basa Jawi Dipundayani Kangge Nuwuhaken Kahanan ngeca-eca

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu alih kode basa Sunda dhateng basa Jawi ingkang dipundayani kangge nuwuhaken kahanan *sante* saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : panutur nyuwun pirsa dhateng mitra tutur badhe dahar menapa boten.

Ananging mitra tutur boten purun.

O1 : '*Hoyong nuang naon maneh?*'.

[hɔ̌ yɔ̌ ŋ nuang naɔ̌ n maneh?]

'Badhe dahar menapa panjenengan?'.

O2 : '*Henteu lah, atos tadi diimah*'.

[ə ntə lah, atɔ̌ s tadi diimah]

'Boten lah, sampun wau wonten griya'.

O1 : '*Buta koh ora mangan maning*'.

[buta koh ora maɲan maning]

'Buta koh boten dahar malih'.

Tuturan wonten ing *data* (28) kalebet jinis tuturan *alih kode*. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Sunda '*Hoyong nuang naon maneh?*' lajeng gantos ngginakaken basa Jawi '*Buta koh ora mangan maning*'. Panutur sampun nindakaken *alih kode*, amargi ingkang sepisan ngginakaken basa Sunda lajeng gantos ngginakaken basa Jawi.

Tuturan *data* (28) ngemu jinis *alih kode* saking basa Sunda dhateng basa Jawi. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Sunda ***'Hoyong nuang naon maneh?'***. Tembung *'hoyong'* tegesipun badhe, tembung *'nuang'* tegesipun dahar, tembung *'naon'* tegesipun menapa, tembung *'maneh'* tegesipun panjenengan. Lajeng panutur gantos ngginakaken basa Jawi ***'Buta koh ora mangan maning'***. Tembung *'buta'* (BJ kaca 55) tegesipun jinising priyantun ingkang ageng sanget, tembung *'koh'* (BJ kaca 242) tegesipun kok, tembung *'ora'* (BJ kaca 453) tegesipun boten, tembung *'mangan'* (BJ kaca 293) tegesipun neda utawi dahar.

Bab ingkang ndayani *alih kode* wonten ing *data* (28) inggih menika kangge nuwuhaken kahanan ngeca-eca. Panutur nindakaken *alih kode* basa Sunda dhateng basa Jawi kanthi ancas supados langkung raket kaliyan *mitra tutur*. (O1) kaliyan (O2) rerancangan sampun raket supeket. (O1) nyuwun pirsa dhateng (O2) bab badhe dahar menapa ngginakaken basa Sunda ***'Hoyong nuang naon maneh?'***. Dipunwangsul dening (O2) ngginakaken basa Sunda ugi ***'Henteu lah, atos tadi diima'***. Kangge nuwuhaken kahanan sante, (O1) gantos ngginakaken basa Jawi ***'Buta koh ora mangan maning'***.

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *alih kode* basa Sunda dhateng basa Jawi ingkang dipundayani kangge nuwuhaken kahanan *sante* sanesipun, saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : O1 nyuwun pirsa kagiyatan O2 wonten ing griya.

O1 : *'Maneh diimah naon wae?'*.

[manɛ h diimah naɔ n wae? ?]

'Panjenengan wonten ing griya menapa kemawon?'.

O2 : *'Mangan turu tok'*.

[manan turu thok]

'Namung dahar sare'.

O1 : ***‘Pantes awake lemu kaya kebo’***.

[pantə s awake lə mu kaya kə bo?]

‘Patut badanipun lema kados maesa’.

Tuturan wonten ing *data* (35) ngemu jinis tuturan *alih kode*. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Sunda ***‘Maneh diimah naon wae?’*** lajeng gantos ngginakaken basa ***‘Pantes awake lemu kaya kebo’***. Panutur sampun nindakaken *alih kode*, amargi ingkang sepisan ngginakaken basa Sunda lajeng gantos ngginakaken basa Jawi.

Tuturan *data* (35) ngemu jinis *alih kode* saking basa Sunda dhateng basa Jawi. Panutur ingkang sepisanan ngginakaken basa Sunda ***‘Maneh diimah naon wae?’***. Tembung *‘maneh’* tegesipun penjenengan, tembung *‘diimah’* saking tembung lingga *‘imah’* tegesipun griya, angsal ater-ater *‘di-’* tegesipun wonten ing, tembung *‘naon’* tegesipun menapa, tembung *‘wae’* tegesipun kemawon. Lajeng panutur gantos ngginakaken basa Jawi ***‘Pantes awake lemu kaya kebo’***. Tembung *‘pantes’* (BJ kaca 465) tegesipun patut, tembung *‘awake’* saking tembung lingga awak (BJ kaca 22) tegesipun badan lajeng angsal panambang *‘-e’* ingkang nedhahaken kagungan, tembung *‘lemu’* (BJ 270) tegesipun lema utawi ageng sarta nggajih, tembung *‘kaya’* (BJ kaca 180) tegesipun kados, tembung *‘kebo’* (BJ kaca 200) tegesipun maesa.

Bab ingkang ndayani *alih kode data* (35) inggih menika kangge nuwuhaken kahanan ngeca-eca. Panutur nindakaken *alih kode* basa Sunda dhateng basa Jawi kanthi ancas supados langkung raket kaliyan *mitra tutur* (O1) kaliyan (O2) rerancangan sampun raket supeket. (O1) nyuwun pirsu dhateng (O2) bab kagiyatan wonten ing griya ngginakaken basa Sunda ***‘Maneh diimah naon***

wae?'. Dipunwangsul dening (O2) ngginakaken basa Jawi '*Mangan turu tok*'. Kangge nuwuhaken kahanan sante saha mirunggan, (O1) ngginakaken basa Jawi '*Pantes awake lemu kaya kebo*'.

2. *Campur Kode* ing Bendungan Manganti

Campur kode ingkang kapanggihaken wonten ing bendungan Manganti saged dipunpilah *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda utawi *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi.

a. *Campur Kode* Basa Jawi wonten ing tuturan Basa Sunda dipunpilah Saking Bab Ingkang Ndayani

Campur kode basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang kapanggihaken ing tuturaning masyarakat bendungan Manganti dipundayani kangge nyethakaken tuturan saha kangge ngandharaken tuturan. Wondene pirembaganipun kados wonten ngandhap menika.

1) *Campur Kode* Basa Jawi wonten ing tuturan Basa Sunda Dipundayani Kangge Nyethakaken Tuturan

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang dipundayani kangge nyethakaken tuturan saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : ibu (O1) paring parentah dhateng putranipun (O2) supados ampun mlajar-mlajar kemawon ananging supados maem riyin.

O1 : '*Kasep, iyeu **maem dhisit** ulah kabur-kabur deui!*'.

[Kasɛ p iə maɛ m dhisit ulah kabur-kabur də i? !]

'Nak, menika dimaem riyin ampun mlajar-mlajar mawon!'

O2 : '*Atos ah, Ma*'.

[atɔ s ah, Ma?]

'Sampun nggih, Ma'.

Tuturan wonten ing *data* (2) ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Jawi '***maem dhisit***' wonten ing tuturan basa Sunda '*Kasep iyeu **maem dhisit** ulah kabur-kabur deui!*'. Panutur sampun nindakaken *campur kode* amargi ngginakaken tetembungan basa Jawi wonten saklebeting tuturan basa Sunda. Miturut pamanggihipun Chaer (2004:114) *campur kode* inggih menika satunggaling priyantun ingkang ngginakaken *unsur* basa utawi *ragam* basa sanes ing tuturanipun ingkang boten gadhah paedah *keotonomian*.

Data (2) wonten ing nginggil ngemu jinis *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda. Tuturan saking (O1) '*Kasep iyeu **maem dhisit** ulah kabur-kabur deui!*' kalebet jinis tuturan basa Sunda amargi langkung kathah tetembungan basa Sunda ingkang dipunginakaken. Tembung '*kasep*' tegesipun bagus utawi timbalan kangge lare jaler. tembung '*iyeu*' tegesipun menika, tembung '*ulah*' tegesipun ampun, tembung '*kabur-kabur*' tegesipun mlajar-mlajar, tembung '*deui*' tegesipun kemawon. Wonten *data* (2) dipunpanggiaken tetembungan saking basa Jawi ingkang dipunginakaken dening (O1) inggih menika tembung '***maem dhisit***'. Tembung '*maem*' tegesipun dahar, tembung '*dhisit*' (BJ kaca 108) tegesipun riyin.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang dipuntindakaken dening (O1) inggih menika kangge nyethakaken tuturan. (O1) ngginakaken tetembungan basa Jawi '***maem dhisit***' ing tuturanipun kangge nyethakaken tuturanipun dhateng (O2) supados ampun mlajar-mlajar mawon, ananging supados nedha riyin.

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang dipundayani kangge nyethakaken tuturan sanesipun, saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : Panutur nedahaken dompetipun dhateng *mitra tutur*

O1 : ***‘Weruh ora kowe duitna beak sadaya atos diberekan ka ponakan-ponakan aing’.***

[wə ruh ora kowe? duitna? bea? sadhaya? ato s dhibe rε kan ka ponakan-ponakan aɪŋ]

‘Priksa boten panjenengan artonipun telas sadaya sampun dipunparingaken *alo-alo* kula’.

Tuturan wonten ing *data* (13) ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Jawi ***‘Weruh ora kowe’*** wonten ing tuturan basa Sunda ***‘Weruh ora kowe duitna beak sadaya atos diberekan ka alo-alo aing’.*** Panutur ngginakaken tetembungan basa Jawi wonten saklebeting tuturan basa Sunda saengga panutur sampun nindaaken tuturan ingkang ngemu *campur kode*.

Data (13) wonten nginggil ngemu jinis *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda. Tuturan saking (O1) ***‘Weruh ora kowe duitna beak sadaya atos diberekan ka alo-alo aing’*** kalebet jinis tuturan basa Sunda. Tembung *‘duitna’* saking tembung lingga *‘duit’* tegesipun arto, tembung *‘beak’* tegesipun telas, tembung *‘sadaya’* tegesipun sedaya, tembung *‘atos’* tegesipun sampun, tembung *‘diberekan’* tegesipun dipunparingaken, tembung *‘ka’* tegesipun dhateng, tembung *‘ponakan-ponakan’* saking tembung lingga *‘ponakan’* tegesipun alo, tembung *‘aing’* tegesipun kula. Wonten tuturan dipunpanggiaken tetembungan saking basa Jawi ingkang dipunginakaken dening (O1) ingkang awujud *klausa ‘Weruh ora kowe’*. Tembung *‘weruh’* (BJ kaca 661) tegesipun

sumerep gadah kalungguhan minangka wasesa, tembung ‘*ora*’ (BJ kaca 453) tegesipun boten, tembung ‘*kowe*’ (BJ kaca 247) tegesipun panjenengan kalungguhanipun minangka jejer.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang dipuntindakaken dening (O1) inggih menika kangge nyethakaken tuturan. (O1) ngginakaken tetembungan basa Jawi ‘*Weruh ora kowe*’ kangge nyethakaken tuturanipun dhateng (O2) supados *mitra tutur* saestu mangertos bilih piyambakipun boten gadah arto kanthi nedahaken dompetipun.

2) *Campur Kode Basa Jawi wonten ing tuturan Basa Sunda Dipundayani Kangge Ngandharaken Tuturan*

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang dipundayani kangge ngandharaken tuturan saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : O1 nyuwun ngampil motor dhateng O2 kangge mundhut toya.

O1 : ‘*Nyilih kontak motor maneh keur meser cai*’.

[ñilih kontak motor manε h kə r mε sε r cai?]

‘Nyuwun ngampil kontak motor panjenengan badhe mundhut toya’.

O2 : ‘*Abdi meserkuen Mizone nyak!. Ieu duitna*’.

[Abdhi mε sε rkə n Mizon ña? !. Iə ? dhuitna?]

‘Kula pundhutaken Mizone nggih. menika artonipun’.

Tuturan wonten ing *data* (45) kalebet jinis tuturan *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda. Panutur ngginakaken tetembungan basa Jawi ‘*nyilih*’ wonten saklebeting tuturan basa Sunda ‘*Nyilih kontak motor maneh keur meser cai*’. Panutur ngginakaken tetembungan basa Jawi wonten saklebeting tuturan basa Sunda saengga panutur sampun nindaaken tuturan ingkang ngemu *campur kode*.

Data (45) wonten nginggil kalebet jinis *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda. Tuturan saking (O1) '**Nyilih** kontak motor maneh keur meser cai' kalebet jinis tuturan basa Sunda. Tembung '*maneh*' tegesipun panejengan, tembung '*keur*' tegesipun badhe, tembung '*meser*' tegesipun mundhut utawi tumbas, tembung '*cai*' tegesipun toya. Wonten tuturan dipunpanggihaken tetembungan saking basa Jawi ingkang dipunginakaken dening (O1) inggih menika tembung '**nyilih**'. Tembung '*nyilih*' (BJ kaca 364) tegesipun ngampil, tembung '*kontak*' (BJ kaca 244) tegesipun gathukan ing listrik.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang dipuntindakaken dening (O1) inggih menika kangge ngandharaken tuturan. (O1) ngginakaken tembung basa Jawi '**nyilih**' kangge ngandharaken pangangkah nyuwun ngampil kontak motoripun *mitra tutur*.

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang dipundayani kangge ngandharaken tuturan sanesipun, saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : O1 nyuwun pirsa bilih O2 sakdangune boten sekolah sampun tindak pundi kemawon.

O1 : '*Pere sekolah atos kamana wae?*'

[pɛ rɛ sə kolah atɔ s kamana? wae? ?]

'Prei sekolah sampun tindak pundi kemawon?'

O2 : '*Kadieu hungkul. Arek kamana-mana **bebeh***'.

[kadhɪə ? huŋkul. arɛ k kamana-mana? bə bə h]

'Nembe mriki. Badhe tindak pundi-pundi lumuh'.

Tuturan wonten ing *data* (12) ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda. Panutur ngginakaken tetembungan basa Jawi '**bebeh**' wonten saklebeting tuturan basa Sunda '*Kadieu hungkul. Arek kamana-*

mana bebeh'. Panutur ngginakaken tetembungan basa Jawi wonten saklebeting tuturan basa Sunda saengga panutur sampun nindaaken tuturan ingkang ngemu *campur kode*.

Data (12) wonten nginggil ngemu jinis *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda. Tuturan saking (O2) '*Kadieu hungkul. Arek kamana-mana bebeh*' kalebet jinis tuturan basa Sunda. Tembung '*Kadieu*' tegesipun mriki, tembung '*hungkul*' tegesipun namung, tembung '*arek*' tegesipun badhe, tembung '*kamana-mana*' saking tembung lingga '*mana*' tegesipun pundi. Wonten tuturan nginggil dipunpanggihaken tetembungan saking basa Jawi ingkang dipunginakaken dening (O2) inggih menika tembung '*bebeh*'. Tembung '*bebeh*' (BJ kaca 36) tegesipun aras-arasan nyambut damel utawi tumandang ing gawe.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang dipuntindakaken dening (O2) inggih menika kangge ngandharaken tuturan. (O2) ngginakaken tembung basa Jawi '*bebeh*' kangge ngandharaken bilih piambakipun aras-arasan tindak dhateng papan sanes sakdangunipun prei sekolah.

b. Wujud *Campur Kode* Basa Jawi wonten ing tuturan Basa Sunda ing Bendungan Manganti

1) *Campur Kode* Basa Jawi wonten ing tuturan Basa Sunda Awujud Tembung

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang awujud tembung saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : Panutur ingkang saweg niti motor nyuwun pirsu dhateng priyantung ingkang sadean rokok wonten ing tepis iring margi bab ingkang ndayani macet.

O1 : ‘Aya naon **kiye**?. Meuni macet pisan?’.
[aya naɔ n kie? ?. Mə ni macə t pisan?]
‘Wonten menapa menika?. Kok macet sanget?’.

O2 : ‘Eta dipayun aya bis pariwisata parkir’.
[eta dhipayun aya? bis pariwisata parkir]
‘Menika wonten ing ngajeng wonten bis pariwisata saweg parkir’.

Tuturan *data* (16) ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda. Panutur ngginakaken tembung basa Jawi ‘**kiye**’ wonten saklebeting tuturan basa Sunda ‘Aya naon **kiye**?. Meuni macet pisan?’. Panutur ngginakaken tetembungan basa Jawi wonten saklebeting tuturan basa Sunda saengga panutur sampun nindaaken tuturan ingkang ngemu *campur kode*.

Data (16) wonten nginggil ngemu jinis *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda. Tuturan saking (O1) ‘Aya naon **kiye**?. Meuni macet pisan?’ kalebet jinis tuturan basa Sunda. Tembung ‘aya’ tegesipun wonten, tembung ‘naon’ tegesipun napa, tembung ‘meuni’ tegesipun kok (pitaken kahanan), tembung ‘pisan’ tegesipun sanget. Wonten *data* dipunpanggiaken tembung saking basa Jawi ingkang dipunginakaken dening (O1) inggih menika tembung ‘kiye’ (BJ kaca 222) tegesipun puniki utawi menika. Miturut pamanggihipun Kridalaksana (2001:98) tembung inggih menika *morfem* utawi *morfem kombinasi* ingkang dening *bahasawan* dipunwastani *satuan* paling alit ingkang saged dipun-*ujaraken* minangka wujud ingkang *bebas*

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang dipuntindakaken dening (O1) inggih menika kangge nyethakaken

tuturan. (O1) ngginakaken tembung basa Jawi ‘kangge nyethakaken menapa ingkang ndayani marginipun macet.

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang awujud tembung sanesipun, saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : panutur (O1) rembagan bab wanita kalyan *mitra tutur* (O2).

O1 : ‘Wani teu maneh kenalan jeng awewe eta?’.

[wani tə ? manɛ h kə nalan jə ŋ awɛ wɛ ? ɛ ta? ?]

‘Wantun menapa boten panjenengan tepangan kaliyan lare estri menika?’.

O2 : ‘Nu mana?’.

[nu mana? ?]

‘Inkang pundi?’.

O1 : ‘Eta nu rombongan, nu **putih** geulis Bro!’.

[ɛ ta nu rombongan, nu putih gə lis Bro]

‘Menika ingkang rombongan, ingkang pethak ayu mas!’.

Tuturan *data* (37) ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda. Panutur ngginakaken tembung basa Jawi ‘**putih**’ wonten saklebeting tuturan basa Sunda ‘Eta nu rombongan, nu **putih** geulis bro!’. Panutur ngginakaken tetembungan basa Jawi wonten saklebeting tuturan basa Sunda saengga panutur sampun nindaaken tuturan ingkang ngemu *campur kode*.

Data (37) wonten nginggil kalebet jinis *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda. Tuturan saking (O1) ‘Eta nu rombongan, nu **putih** geulis bro!’ kalebet jinis tuturan basa Sunda. Tembung ‘eta’ tegesipun menika, tembung ‘nu’ tegesipun ingkang, tembung ‘rombongan’ tegesipun sesarengan utawi rame rame, tembung ‘geulis’ tegesipun ayu. Wonten *data* dipunpanggiaken tembung saking basa Jawi ingkang dipunginakaken dening (O1) inggih menika tembung ‘**putih**’ (BJ kaca 505) tegesipun petak.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang dipuntindakaken dening (O1) inggih menika kangge nyethakaken tuturan. (O1) ngginakaken tembung basa Jawi '*putih*' kangge nyethakaken priyantun ingkang dipuntedahaken inggih menika priyantun ingkang ngginakaken rasukan petak.

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang awujud tembung sanesipun, saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : O1 nyuwun pirsu dhateng O2 bab cara ngginakaken *handphone*.

O1 : '*Lamun hoyong copy ieu keprime?*'.

[lamun hɔ yɔ ŋ kopi iə ? kə prime? ?]

'Menawi badhe *copy* menika kados pundi?'.

O2 : '*Pejet terus!. Engke aya pilihana*'.

[pɛ jɛ t tɔ rus!, ə ŋke aya pilihanna?]

'Pejet kemawon. Mangke wonten pilihanipun'.

Tuturan *data* (34) ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda. Panutur ngginakaken tembung basa Jawi '*keprime*' wonten saklebeting tuturan basa Sunda '*Lamun hoyong copy ieu keprime?*'. Panutur ngginakaken tetembungan basa Jawi wonten saklebeting tuturan basa Sunda saengga panutur sampun nindaaken tuturan ingkang ngemu *campur kode*.

Data (34) wonten nginggil ngemu jinis *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda. Tuturan saking (O1) '*Lamun hoyong copy ieu keprime?*' kalebet jinis tuturan basa Sunda. Tembung '*lamun*' tegesipun menawi, tembung '*hoyong*' tegesipun badhe. Wonten *data* (34) dipunpanggihaken tembung saking basa Jawi ingkang dipunginakaken dening (O1) inggih menika tembung '*keprime*' (BJ kaca 231) tegesipun kadospundi.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang dipuntindakaken dening (O1) inggih menika kangge nyatakaken tuturan. (O1) ngginakaken tembung basa Jawi '**keprime**' wonten ing tuturanipun kangge nyethakaken pitakenanipun bab ngginakaken *handphone*.

2) *Campur Kode Basa Jawi wonten ing tuturan Basa Suda Awujud Frase*

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang awujud *frase* saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : ibu (O1) paring parentah dhateng putranipun (O2) supados ampun mlajar-mlajar kemawon ananging supados maem riyin.

O1 : '*Kasep, iyeu **maem dhisit** ulah kabur-kabur deui!*'.

[kase p, iyə ma? em dhisit ulah kabur-kabur də i? !]

'Nak, menika dimaem riyin ampun mlajar-mlajar mawon!'

O2 : '*Atos ah, Ma*'.

ato s ah, ma?]

'Sampun nggih, Ma'.

Tuturan wonten ing *data* (2) ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Jawi '**maem disit**' wonten ing tuturan basa Sunda '*Kasep iyeu **maem dhisit** ulah kabur-kabur deui!*'. Panutur sampun nindakaken *campur kode* amargi ngginakaken tetembungan basa Jawi wonten saklebeting tuturan basa Sunda. Miturut pamanggihipun Chaer (2004:114) *campur kode* inggih menika satunggaling priyantun ingkang ngginakaken *unsur* basa utawi *ragam* basa sanes ing tuturanipun ingkang boten gadhah paedah *keotonomian*.

Data (2) wonten ing nginggil ngemu jinis *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda. Tuturan saking (O1) '*Kasep iyeu **maem dhisit** ulah kabur-kabur deui!*' kalebet jinis tuturan basa Sunda amargi langkung katah tetembungan

basa Sunda ingkang dipunginakaken. Tembung ‘*kasep*’ tegesipun bagus utawi timbalan kangge lare jaler. tembung ‘*iyeu*’ tegesipun menika, tembung ‘*ulah*’ tegesipun ampun, tembung ‘*kabur-kabur*’ tegesipun mlajar-mlajar, tembung ‘*deui*’ tegesipun kemawon. Wonten *data* (2) dipunpanggihaken *frase* saking basa Jawi ingkang dipunginakaken dening (O1) inggih menika tembung ‘*maem dhisit*’. Tembung ‘*maem*’ tegesipun dahar, tembung ‘*dhisit*’ (BJ kaca 108) tegesipun riyin. *Frase* miturut pamanggihipun Ramlan (1987:151) inggih menika *satuan gramatik* ingkang dipunsusun saking kalih tembung utawi langkung saking kalih tembung ingkang boten *melampaui* wates paedah unsur *klausa*.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang dipuntindakaken dening (O1) inggih menika kangge nyethakaken tuturan. (O1) ngginakaken tetembungan basa Jawi ‘*maem dhisit*’ ing tuturanipun kangge nyethakaken tuturanipun dhateng (O2) supados ampun mlajar-mlajar mawon, ananging supados nedha riyin.

3) *Campur Kode Basa Jawi wonten ing tuturan Basa Suda Awujud Baster*

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang awujud *baster* saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : Panutur ngraosaken gatel wonten ing astanipun saengga dados abrit sedaya. *Mitra tutur* paring ngertos bilih talinganipun panutur ugi sampun abrit.

O1 : ‘*Ateul pisan lengeun urang*’.

[atə l pisan lə ŋə n uraŋ]

‘Gatel sanget tangan kula’.

O2 : ‘*Ehhhh. Beureum sadaya. Eta kupingna nyak beureum*’.

[ɛ hhhh. Bə rə m sadhaya? . eta? kupiŋna? ña? bə rə m]

‘Ehhhh. Abrit sedaya. Menika talinganipun nggih abrit’.

Tuturan *data* (32) ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Jawi '**kupingna**' wonten ing tuturan basa Sunda '*Ehhhh. Beureum sadaya. Eta kupingna nyak beureum*'. Mitra tutur ngginakaken tetembungan basa Jawi wonten saklebeting tuturan basa Sunda saengga mitra tutur sampun nindaaken tuturan ingkang ngemu *campur kode*.

Data (32) wonten nginggil kalebet jinis *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda. Tuturan saking (O2) '*Ehhhh. Beureum sadaya. Eta kupingna nyak beureum*' kalebet jinis tuturan basa Sunda amargi langkung kathah tetembungan basa Sunda ingkang dipunginakaken. Tembung '*beurem*' tegesipun abrit, tembung '*sadaya*' tegesipun sedaya, tembung '*eta*' tegesipun menika. Wonten tuturan dipunpanggihipun tetembungan saking basa Jawi ingkang dipunginakaken dening (O2) ingkang awujud *baster* '**kupingna**' 'talinganipun'. Tembung '*kuping*' (BJ kaca 238) tegesipun talingan, saklajengipun angsal panambang saking basa Sunda *-na* ingkang tegesipun nedhahaken kagungan. *Baster* miturut pamanggihipun Harimurti (1993:92) inggih menika gabungan saking kalih unsur basa ingkang beda ingkang dados setunggal makna utawi teges.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang dipuntindakaken dening (O2) inggih menika ngandharaken tuturan. (O2) ngginakaken tetembungan basa Jawi '**kupingna**' kangge ngandharaken dhateng (O1) bilih warni talinganipun sampun abrit.

4) *Campur Kode Basa Jawi wonten ing tuturan Basa Sunda Awujud Dwilingga*

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang awujud dwilingga saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : O2 gemujeng kemawon, O1 nyuwun pirsaning menapa.

O1 : ‘*Aya naon di?*’.

[aya? na? n dhi?]

‘Wonten menapa sih?’.

O2 : ‘*Hahaha. Engke heula*’.

[hahaha. ə ŋke hə la?]

‘Hahaha. Mangke rumiyin’.

O1 : ‘*Kunaon?. Ulah ngguyu-ngguyu deui*’.

[kuna? n?. ulah ŋguyu- ŋguyu? dhə i?]

‘Kanging menapa?. Ampun gemujeng kemawon’.

Tuturan *data* (38) ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Jawi ‘*ngguyu-ngguyu*’ wonten ing tuturan basa Sunda ‘*Kunaon? Ulah ngguyu-ngguyu deui*’. Panutur ngginakaken tetembungan basa Jawi wonten saklebet ing tuturan basa Sunda saengga panutur sampun nindaaken tuturan ingkang ngemu *campur kode*.

Data (38) wonten nginggil ngemu jinis *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda. Tuturan saking (O1) ‘*Kunaon? Ulah ngguyu-ngguyu deui*’ kalebet jinis tuturan basa Sunda amargi langkung kathah tetembungan basa Sunda ingkang dipunginakaken. Tembung ‘*kunaon*’ tegesipun kanging menapa, tembung ‘*ulah*’ tegesipun ampun, tembung ‘*deui*’ tegesipun mawon. Wonten tuturan dipunpangguhaken tetembungan saking basa Jawi ingkang dipunginakaken dening (O1) ingkang awujud dwilingga salin swara ‘*ngguyu-ngguyu*’. Tembung ‘*ngguyu-ngguyu*’ saking tembung lingga guyu (BJ kaca 153) tegesipun

gemujeng. Dwilingga menika jumbuh kaliyan pamangihipun Verhar (lumantar Nurhayati, 2005:91) ngandharaken, dwilingga inggih menika *proses morfisme* ingkang ngambali tembung lingga (sebagian utawi wetah).

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang dipuntindakaken dening (O1) inggih menika nyethakaken tuturan. (O1) ngginakaken tetembungan basa Jawi '*ngguyu-ngguyu*' kangge nyethakaken dhateng (O2) rencangipun ingkang saweg gemujeng supados kendel.

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang awujud dwilingga sanesipun, saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : rokok ingkang dipuncepeng O1 dawah kemawon.

O1 : '*Iihhh.. ieu rokok **tiba-tiba** deui*'.

[ihhh.. iə ? rɔ kɔ ? tiba-tiba dhə i?]

'Iihhh.. menika rokok dawah-dawah kemawon'.

Tuturan *data* (52) ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Jawi '***tiba-tiba***' wonten ing tuturan basa Sunda '*Iihhh.. ieu rokok **tiba-tiba** deui*'. Panutur ngginakaken tetembungan basa Jawi wonten saklebeting tuturan basa Sunda saengga panutur sampun nindaaken tuturan ingkang ngemu *campur kode*.

Data (52) wonten nginggil ngemu jinis *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda. Tuturan saking (O1) '*Iihhh.. ieu rokok **tiba-tiba** deui*' kalebet jinis tuturan basa Sunda. Tembung '*ieu*' tegesipun kanging menika, tembung '*deui*' tegesipun kemawon. Wonten tuturan dipunpanggiaken tetembungan saking basa Jawi ingkang dipunginakaken dening (O1) ingkang awujud dwilingga '***tiba-tiba***'. Tembung '***tiba-tiba***' saking tembung lingga '*tiba*' (BJ kaca 605) tegesipun dawah.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang dipuntindakaken dening (O1) inggih menika ngandharaken tuturan. (O1) ngginakaken tetembungan basa Jawi '*tiba-tiba*' kangge ngandharaken bilih rokok ingkang dipuncepeng dawah-dawah mawon.

5) ***Campur Kode Basa Jawi wonten ing tuturan Basa Suda Awujud Klausa***

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang awujud *klausa* saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : Panutur nedahaken dompetipun dhateng *mitra tutur*.

O1 : '*Weruh ora kowe duitna beak sadaya atos diberekan ka ponakan-ponakan aing*'.

[wə ruh ora kowe? duitna? bea? sadhaya? atə s dhibɛ rɛ kan ka ponakan-ponakan aɪŋ]

'Priksa boten panjenengan artonipun telas sedaya sampun dipunparingaken *alo-alo* kula'.

Tuturan wonten ing *data* (13) kalebet jinis tuturan *campur kode* basa Jawi '*Weruh ora kowe*' wonten ing tuturan basa Sunda '*Weruh ora kowe duitna beak sadaya atos diberekan ka ponkan-ponakan aing*'. Panutur ngginakaken tetembungan basa Jawi wonten saklebeting tuturan basa Sunda saengga panutur sampun nindaaken tuturan ingkang ngemu *campur kode*.

Data (13) wonten ing nginggil kalebet jinis *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda. Tuturan saking (O1) '*Weruh ora kowe duitna beak sadaya atos diberekan ka alo-alo aing*' kalebet jinis tuturan basa Sunda. Tembung '*duitna*' saking tembung lingga '*duit*' tegesipun arto, tembung '*beak*' tegesipun telas, tembung '*sadaya*' tegesipun sedaya, tembung '*atos*' tegesipun sampun, tembung '*diberekan*' tegesipun dipunparingaken, tembung '*ka*' tegesipun

dhateng, tembung '*ponakan-ponakan*' saking tembung lingga '*ponkan*' tegesipun alo, tembung '*aing*' tegesipun kula. Wonten tuturan dipunpanggiaken tetembungan saking basa Jawi ingkang dipunginakaken dening (O1) ingkang awujud *klausa 'Weruh ora kowe'*. Tembung '*weruh*' (BJ kaca 661) tegesipun sumerep gadah kalungguhan minangka wasesa, tembung '*ora*' (BJ kaca 453) tegesipun boten, tembung '*kowe*' (BJ kaca 247) tegesipun panjenengan kalungguhanipun minangka jejer.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang dipuntindakaken dening (O1) inggih menika nyethakaken tuturan. (O1) ngginakaken tetembungan basa Jawi '*Weruh ora kowe*' kangge nyethakaken tuturanipun dhateng (O2) supados *mitra tutur* saestu mangertos bilih piyambakipun boten gadah arto kanthi nedahaken dompetipun.

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang awujud *klausa* sanesipun, saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : Panutur badhe bucal turas, HP-nipun dipuntitipaken dhateng *mitra tutur*.

O1 : '*Nyong nguyuh dhisit, maneh didiue heula nyak!. Iue cabak heula HP aing, ulah dibuka lamun aya SMS*'.

[ñɔ ŋ ŋuyuh dhisit, manɛ h dhidhiə hə la ña? !. iə ? caba? hə la HP aiŋ, ulah dhibuka? lamun aya? SMS]

'Kula nuras riyin, panjenengan wonten ing mriki riyin nggih. menika cepeng riyin HP kula, ampun dipunbikak menawi wonten SMS'.

Tuturan *data* (19) ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Jawi '*Nyong nguyuh disit*' wonten ing tuturan basa Sunda '*Nyong nguyuh disit maneh didiue heula nyak!. Iue cabak heula HP aing, ulah di buka lamun aya SMS*'. Panutur

ngginakaken tetembungan basa Jawi wonten saklebeting tuturan basa Sunda saengga panutur sampun nindaaken tuturan ingkang ngemu *campur kode*.

Data (19) wonten nginggil kalebet jinis *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda. Tuturan saking (O1) '**Nyong nguyuh disit** maneh didiue heula nyak!. Iue cabak heula HP aing, ulah di buka lamun aya SMS' kalebet jinis tuturan basa Sunda. Tembung '*maneh*' tegesipun panjenengan, tembung '*didieu*' tegesipun wonten mriki, tembung '*heula*' tegesipun rumiyin, tembung '*nyak*' tegesipun nggih, tembung '*iue*' tegesipun menika, tembung '*cabak*' tegesipun cepeng, tembung '*aing*' tegesipun kula, tembung '*ulah*' tegesipun ampun, tembung '*dibuka*' tegesipun dipunbikak, tembung '*lamun*' tegesipun menawi, tembung '*aya*' tegesipun wonten. Wonten tuturan *data* () dipunpanggiaken tetembungan saking basa Jawi ingkang dipunginakaken dening (O1) ingkang awujud *klausa* '**Nyong nguyuh disit**'. Tembung '*nyong*' (BJ kaca 370) tegesipun kula gadah kalungguhan minangka jejer, tembung '*nguyuh*' (BJ kaca 414) tegesipun nuras gadah kalungguhan minangka wasesa, tembung '*disit*' (BJ kaca 108) tegesipun riyin minangka katrangan wekdal.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang dipuntindakaken dening (O1) inggih menika ngandharaken tuturan. (O1) ngginakaken tetembungan basa Jawi '**Nyong nguyuh disit**' ing tuturanipun kangge ngandharaken tuturanipun dhateng (O2) kangge ngandharaken raos kersa nuras rumiyin saengga piyambakipun nitip *handphone* dahteng (O2).

c. **Campur Kode Basa Sunda Wonten Ing Tuturan Basa Jawi Dipunpilah Saking Bab Ingang Ndayani**

1) **Campur Kode Basa Sunda Wonten Ing Tuturan Basa Jawi Dipundayani Kangge Nyethakaken**

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang dipundayani kangge nyethakaken tuturan saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : O1 saweg nenggo O2, ananging O2 dangu anggenipun dugi.

O1 : *'Kowe nggoleti nang sisih endi sih mau?. Wis tek tidokna nang kene koh'.*

[kowe? ngole ti naŋ sisih ə ndi sih mau? ? Wis tək tidokna naŋ kene ko?]
'Panjenengan madosi wonten ing sisih pundi kala wau?. Sampun kula sukani mangertos wonten ing mriki'.

O2 : *'Abdi poho pisan, ujarku nang sisih wetan'.*

[abdhi? poho? pisan, ujarku naŋ sisih wetan]

'Kula kesupen sanget, kula kinten wonten ing sisih wetan'.

Tuturan *data* (10) ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. Panutur (O1) ngginakaken tembung basa Sunda '*Abdi poho pisan*' wonten saklebeting tuturan basa Jawi '*Abdi Poho pisan, jarku nang sisih wetan*'. Panutur (O1) ngginakaken tetembungan saking basa Sunda wonten saklebeting tuturan basa Jawi saengga panutur sampun nindakaken *campur kode*.

Data (10) wonten nginggil ngemu jinis *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. Tuturan saking (O2) '*Abdi poho pisan, jarku nang sisih wetan*' kalebet jinis tuturan basa Jawi. Wonten *data* (10) dipunpanggiaken tembung saking basa Sunda ingkang dipunginakaken dening (O2) inggih menika tembung '*Abdi poho pisan*' tegesipun kula kesupen sanget. Tembung basa Jawi '*jarku*' saking tembung lingga '*jar*' (BJ kaca 82) tegesipun ujaripun, lajeng angsal

panambang tembung ‘-ku’ (BJ kaca 232) tegesipun kula, tembung ‘nang’ (BJ kaca 337) tegesipun wonten ing, tembung ‘sisih’ (BJ kaca 566) dumunung wonten ing tepis iring, tembung ‘wetan’ (BJ kaca 569) kiblat papan medalipun surya. Wonten *data* (10) dipunpanggihaken tetembungan saking basa Sunda ingkang dipunginakaken dening (O2) ingkang awujud *klausa ‘Abdi poho pisan’*. Tembung ‘abdi’ tegesipun kula gadah, tembung ‘poho’ tegesipun kesupen saha tembung ‘pisan’ tegesipun sanget.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi ingkang dipuntindakaken dening (O2) inggih menika nyethakaken tuturan. (O2) ngginakaken tetembungan basa Sunda ‘*Abdi poho pisan*’ kangge nyethakaken tuturanipun dhateng (O1). Panutur nyethakaken bilih piyambakipun kesupen sanget, amargi panutur ingkang sepisanan nginten (O1) wonten ing sisih wetan.

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang dipundayani kangge nyethakaken tuturan sanesipun, saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : panutur kaliyan *mitra tutur* saweg wawan rembag rikala tasih sekolah SMA.

O1 : ‘Hahaha.. *Maneh eling henteu pas konangan Pak Khasbi?*’.

[hahaha.. manɛ h ɛ liŋ ə ntə ? pas konanɔn Pa? Khasbi]

‘Hahaha.. Panjenengan eling menapa boten pas kapriksan Pak Khasbi?’.

O2 : ‘Hahaha..*Iya. Koe sing njagongi rokok sampe kathoke bolong*’.

[hahaha.. iya? . kowe? siŋ ŋjagɔ ŋi roko? sampe katho? e bolon]

‘Hahaha.. Nggih. Panjenengan ingkang nglungguhi rokok ngantos clananipun bolong’.

Tuturan *data* (46) ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. Panutur (O1) ngginakaken tembung basa Sunda '***Maneh eling henteu***' wonten saklebeting tuturan basa Jawi '*Hahaha.. Maneh eling henteu pas konangan pak Khasbi?*'. Panutur (O1) ngginakaken tetembungan saking basa Sunda wonten saklebeting tuturan basa Jawi saengga panutur sampun nindakaken *campur kode*.

Data (46) wonten nginggil ngemu jinis *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. Tuturan saking (O1) '*Hahaha.. Maneh eling henteu pas konangan pak Khasbi?*' kalebet jinis tuturan basa Jawi. Wonten *data* (10) dipunpanggihaken tembung saking basa Sunda ingkang dipunginakaken dening (O1) inggih menika tembung '***Maneh eling henteu***' tegesipun panjenengan eling boten. Tembung basa Jawi '*pas*' (BJ kaca 473) tegesipun pasan, tembung '*konangan*' (BJ kaca 244) tegesipun kaweruhan, tembung '*pak*' (BJ kaca 457) tegesipun bapak. Wonten *data* (46) dipunpanggihaken tetembungan saking basa Sunda ingkang dipunginakaken dening (O1) ingkang awujud *klausa* '***Maneh eling henteu***'. Tembung '*maneh*' tegesipun panejenengan, tembung '*elih*' tegesipun eling, saha tembung '*henteu*' tegesipun boten.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi ingkang dipuntindakaken dening (O1) inggih menika nyethakaken tuturan. (O1) ngginakaken tetembungan basa Sunda '***Maneh eling henteu***' kangge nyethakaken tuturanipun dhateng (O2). Panutur paring pitaken minangka sekolah SMA riya dahteng (O2).

2) *Campur Kode Basa Sunda Wonten Ing Tuturan Basa Jawi Dipundayani*

Kangge Ngandharken

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang dipundayani kangge ngandharaken saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : Panutur kaliyan *mitra tutur* saweg pacelaton wonten ing tepis iring bendungan Manganti. Panutur nyuwun pirsu menawi dawah saking bendungan pejah menapa mboten.

O1 : '*Angger tiba sekang kene **paeh** ora yah?*'.

[aŋgə r tiba sə kaŋ kene? paɛ h ora yah]

'Menawi dawah saking mriki pejah menapa boten nggih?'.

O2 : '*Gari dijajal bae!*'.

[gari dhijajal bae? !]

'Kantun dipuncobi mawon!'.

Tuturan wonten ing *data* (48) kalebet jinis tuturan *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. Panutur (O1) ngginakaken tembung basa Sunda '**paeh**' wonten saklebeting tuturan basa Jawi '*Angger tiba sekang kene **paeh** ora yah?*'. Panutur ngginakaken tetembungan saking basa Sunda wonten saklebeting tuturan basa Jawi saengga panutur sampun nindakaken *campur kode*.

Data (48) wonten ing nginggil kalebet jinis *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. Tuturan saking (O1) '*Angger tiba sekang kene **paeh** ora yah?*' kalebet jinis tuturan basa Jawi. Wonten *data* (48) dipunpanggihaken tembung saking basa Sunda ingkang dipunginakaken dening (O1) inggih menika tembung '**paeh**' tegesipun pejah. Tembung basa Jawi '*angger*' (BJ kaca 14) tegesipun menawi, tembung '*tiba*' (BJ kaca 605) tegesipun dawah, tembung '*sekang*' (BJ kaca 552) tegesipun saking, tembung '*kene*' (BJ kaca 196) tegesipun mriki, tembung '*ora*' (BJ kaca 453) tegesipun boten.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi ingkang dipuntindakaken dening (O1) inggih menika ngandharaken. (O1) ngginakaken tetembungan basa Sunda '*paeh*' kangge ngandharaken tuturan dhateng (O2). Panutur ngandharaken pitakenan bilih dawah saking nginggil bendungan pejah menapa boten.

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang dipundayani kangge ngandharaken sanesipun, saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : Panutur (O1) nedahaken priyantun sanes dhateng *mitra tutur* (O2)

O1 : '*Loh kae bocah atos metu kang penjara*'.

[loh kae? bocah atɔ s mə tu kaŋ pə ŋjara?]

'Loh lare menika sampun medal saking penjara'.

O2 : '*Sapa koh?*'

[sapa koh?]

'Sinten koh?.'

Tuturan *data* (5) kalebet jinis tuturan *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. Panutur (O1) ngginakaken tembung basa Sunda '*atos*' wonten saklebeting tuturan basa Jawi '*Loh kae bocah atos metu kang penjara*'. Panutur ngginakaken tetembungan saking basa Sunda wonten saklebeting tuturan basa Jawi saengga panutur sampun nindakaken *campur kode*.

Data (43) wonten ing nginggil kalebet jinis *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. Tuturan saking (O1) '*Loh kae bocah atos metu kang penjara*' kalebet jinis tuturan basa Jawi amargi. Wonten *data* (43) dipunpanggiaken tembung saking basa Sunda ingkang dipunginakaken dening (O1) inggih menika tembung '*atos*' tegesipun sampun. Tembung basa Jawi '*lah*' (BJ kaca 255) tegesipun tembung sabawa kaget utawi bungah, tembung '*kae*' (BJ

kaca 179) tegesipun punika, tembung ‘*bocah*’ (BJ kaca 58) tegesipun lare, tembung ‘‘*wis*’ (BJ kaca 665) tegesipun sampun, tembung ‘*metu*’ (BJ kaca 303) tegesipun medal.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi ingkang dipuntindakaken dening (O1) inggih menika ngandharaken. (O1) ngginakaken tetembungan basa Sunda ‘*atos*’ kangge ngandharaken tuturan dhateng (O2). Panutur ngandharaken bilih wonten lare ingkang sampun medal saking kunjara.

d. Wujud *Campur Kode* Basa Sunda Wonten Ing Tuturan Basa Jawi Ing Bendungan Manganti

1) *Campur Kode* Basa Sunda Wonten Ing Tuturan Jawi Awujud Tembung

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang awujud tembung saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : Panutur kaliyan *mitra tutur* sadean karedok, ananging panutur (anak) mboten mangertos pesenan karedokipun pedes menapa mboten saenga nyuwun pirs dhateng *mitra tutur* (ibu)

O1 : ‘*Ma, kiye karedoke pedhes?*’.

[Maʔ , kiyeʔ karedoʔ ke pə dhə sʔ]

‘Ma, menika karedokipun pedhes?’.

O2 : ‘*Iya mereun. Jajal takon!*’.

[iya mə rə n. Jajal takon]

‘Nggih kadosipun. Cobi nyuwun pirs!’.

Tuturan *data* (3) ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. *Mitra tutur* (O2) ngginakaken tembung basa Sunda ‘*mereun*’ wonten saklebeting tuturan basa Jawi ‘*Iya mereun. Jajal takon!*’. *Mitra tutur* (O2)

ngginakaken tetembungan saking basa Sunda wonten saklebeting tuturan basa Jawi saengga panutur sampun nindakaken *campur kode*.

Data (3) wonten nginggil ngemu jinis *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. Tuturan saking (O2) ‘Iya **mereun**. *Jajal takon!*’ kalebet jinis tuturan basa Jawi. Wonten *data* (3) dipunpangguhaken tembung saking basa Sunda ingkang dipunginakaken dening (O2) inggih menika tembung ‘*meuren*’ tegesipun kadosipun. Tembung basa Jawi ‘*iya*’ (BJ kaca 168) tegesipun nggih, tembung ‘*jajal*’ (BJ kaca 76) tegesipun cobih, tembung ‘*takon*’ (BJ kaca 586) tegesipun taken utawi ndangu. Miturut pamanggihipun Kridalaksana (2001:98) tembung inggih menika *morfem* utawi *morfem kombinasi* ingkang dening *bahasawan* dipunwastani *satuan* paling alit ingkang saged dipun-*ujaraken* minangka wujud ingkang *bebas*.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi ingkang dipuntindakaken dening (O2) inggih menika kangge ngandharaken. (O2) ngginakaken tetembungan basa Sunda ‘**mereun**’ kangge ngandharaken tuturan dhateng (O1) bilih piyambakipun boten mangertos karedok ingkang dipunpesen pedes utawi boten.

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang awujud tembung sanesipun, saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : Panutur paring parentah dhateng garwanipun supados ingkang wonten ing ngandhap jok motor dipunpundhut sedaya.

O1 : ‘*Sing nang ngisor jok motor **cokot** kabeh bae!*’.

[*siŋ naŋ ŋisor jok motor cokot kabɛ h bae? !*]

‘Ingkang wonten ing ngandhap jok motor pundut sedaya mawon!’.

O2 : *'Iya'*.
 [iya?]
'Nggih'.

Tuturan *data* (4) ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. Panutur (O1) ngginakaken tembung basa Sunda **'cokot'** wonten saklebeting tuturan basa Jawi *'Sing nang ngisor jok motor **cokot** kabeh bae!'*. Panutur ngginakaken tetembungan saking basa Sunda wonten saklebeting tuturan basa Jawi saengga panutur sampun nindakaken *campur kode*.

Data (4) wonten nginggil ngemu jinis *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. Tuturan saking (O1) *'Sing nang ngisor jok motor **cokot** kabeh bae!'* kalebet jinis tuturan basa Jawi. Wonten *data* (4) dipunpanggihaken tembung saking basa Sunda ingkang dipunginakaken dening (O1) inggih menika tembung **'cokot'** tegesipun pundut. Tembung basa Jawi *'Sing'* (BJ kaca 564) tegesipun ingkang, tembung *'nang'* (BJ kaca 337) tegesipun wonten ing, tembung *'ngisor'* saking tembung lingga *'isor'* (BJ kaca 174) tegesipun ngandhap, tembung *'kabeh'* (BJ kaca 177) tegesipun sedaya, tembung *'bae'* (BJ kaca 24) tegesipun kemawon.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi ingkang dipuntindakaken dening (O1) inggih menika kangge ngandharaken. (O1) ngginakaken tetembungan basa Sunda **'mereun'** kangge ngandharaken tuturan dhateng (O2) bilih banda ingkang wonten ing ngandhap jok motor supados dipunpundut sedaya.

2) *Campur Kode Basa Sunda Wonten Ing Tuturan Jawi Awujud Frase*

Data ingkang nedahaken pirembaran ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang awujud *frase* saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : O1 ngandharaken kahanan Manganti kathah lare estri saksampunipun *idhul fitri*

O1 : ‘Manganti nek bar bada wadonan **loba pisan**’.

[Maṅanti ne? bar bada? wadonan loba? pisan]

‘Manganti saksampunipun Idhul Fitri lare esrinipun kathah sanget’.

Tuturan *data* (27) ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. Panutur (O1) ngginakaken tembung basa Sunda ‘**loba pisan**’ wonten saklebeting tuturan basa Jawi ‘Manganti nek bar bada wadonan **loba pisan**’. Panutur (O1) ngginakaken tetembungan saking basa Sunda wonten saklebeting tuturan basa Jawi saengga panutur sampun nindakaken *campur kode*.

Data (27) wonten nginggil ngemu jinis *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. Tuturan saking (O1) ‘Manganti nek bar bada wadonan **loba pisan**’ kalebet jinis tuturan basa Jawi. Wonten *data* (27) dipunpanggihaken tembung saking basa Sunda ingkang dipunginakaken dening (O1) inggih menika tembung ‘**loba pisan**’ tegesipun lare-lare estri. Tembung basa Jawi ‘*nek*’ (BJ kaca 340) tegesipun menawi, tembung ‘*bar*’ (BJ kaca 31 : bubar, lebar) tegesipun saksampunipun, tembung ‘*bada*’ (BJ kaca 24 :bakda) wontening tuturan menika ingkang tembung bada ingkang dipunkajengaken inggih menika *idhul fitri*. Wonten *data* (27) dipunpanggihaken tetembungan saking basa Sunda ingkang dipunginakaken dening (O1) ingkang awujud *frase* ‘**loba pisan**’ ‘kathah sanget’ gadah kalungguhan dados katrangan. Tembung ‘*loba*’ tegesipun kathah, tembung

'*pisan*' tegesipun sanget. *Frase* miturut pamanggihipun Ramlan (1987:151) inggih menika *satuan gramatik* ingkang dipunsusun saking kalih tembung utawi langkung saking kalih tembung ingkang boten *melampaui* wates paedah unsur *klausa*.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi ingkang dipuntindakaken dening (O1) inggih menika kangge ngandharaken. (O1) ngginakaken tetembungan basa Sunda '*loba pisan*' kangge ngandharaken tuturan dhateng (O2) bilih Manganti menawi sakbibaripun *idhul fitri* kathah sanget lare estri.

3) *Campur Kode Basa Sunda Wonten Ing Tuturan Jawi Awujud Baster*

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang awujud *baster* saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : panutur (O1) nyuwun pirsu lombok dhateng *mitra tutur* ingkang sadean mendoan.

O1 : '*Bu, cengeke wis entek apa?. Ya ora enak kiye*'.

[Bu? , cε ηε ke wis ə ntε ? apa? ?. Ya ora ena? kiye?]

'Bu, lombokipun sampun telas napa? Nggih boten eca menika'.

Tuturan *data* (6) ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Sunda '*cengeke*' wonten ing tuturan basa Jawi '*Bu, cengeke wis entek apa? Ya ora enak kiye*'. Panutur ngginakaken tetembungan basa Sunda wonten saklebeting tuturan basa Jawi saengga *mitra tutur* sampun nindakaken tuturan ingkang ngemu *campur kode*.

Data (6) wonten nginggil ngemu jinis *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. Tuturan saking (O1) '*Bu, cengeke wis entek apa? Ya ora enak*

kiye’ kalebet jinis tuturan basa Jawi. Tembung ‘*wis*’ (BJ kaca 665) tegesipun sampun, tembung ‘*entek*’ (BJ kaca 123) tegesipun telas, tembung ‘*apa*’ (BJ kaca 17) tegesipun punapa, tembung ‘*ya*’ (BJ kaca 175) tegesipun inggih, tembung ‘*ora*’ (BJ kaca 453) tegesipun boten, tembung ‘*enak*’ (BJ kaca 114) tegesipun eca, tembung ‘*kiye*’ (BJ kaca 222) tegesipun puniki utawi menika. Wonten tuturan dipunpanggihaken tetembungan saking basa Sunda ingkang dipunginakaken dening (O1) ingkang awujud *baster* ‘***cengeke***’ . Tembung ‘*cengeke*’ saking basa Sunda *cengek* tegesipun lombok, lajeng angsal panambang saking basa Jawi ‘-e’ ingkang anggadahi ancas nedhahaken.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi ingkang dipuntindakaken dening (O2) inggih menika kangge ngandharaken (O2) ngginakaken tetembungan basa Sunda ‘***cengeke***’ kangge ngandharaken tuturan dhateng (O1) bilih lombokipun sampun telas.

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang awujud *baster* sanesipun, saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : panutur (O1) ngandharaken kahanan sukunipun sakbibaripun kapidak *mitra tutur*.

O1 : *‘Ihh kiyé sikilku sing ketincak kowe esih lara bae’*.

[Ihh kiyé? sikilku siŋ kə tinka? kowe ɛ sih lara bae?]

‘Ihh menika suku kula ingkang kapidak panjenengan tasi sakit’.

Tuturan *data* (44) ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Sunda ‘***ketincak***’ wonten ing tuturan basa Jawi *‘Ihh kiyé sikilku sing ketincak kowe esih lara bae’*. Panutur ngginakaken tetembungan basa Sunda wonten saklebeting tuturan basa Jawi saengga panutur sampun nindakaken tuturan ingkang ngemu *campur kode*.

Data (44) wonten nginggil ngemu jinis *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. Tuturan saking (O1) *'Ihh kiye sikilku sing ketincak kowe esih lara bae'* kalebet jinis tuturan basa Jawi. Tembung *'kiye'* (BJ kaca 222) tegesipun puniki utawi menika, tembung *'sikil'* (BJ kaca 562) tegesipun suku, tembung *'sing'* (BJ kaca 564) tegesipun ingkang, tembung *'kowe'* (BJ kaca 247) tegesipun panjenengan, tembung *'esih'* (BJ kaca 116) tegesipun isih utawi taksih, tembung *'lara'* (BJ kaca 262) tegesipun sakit utawi gerah. Wonten tuturan dipunpanggihaken tetembungan saking basa Sunda ingkang dipunginakaken dening (O1) ingkang awujud *baster 'ketincak'*. Tembung *'ketincak'* saking basa Sunda *tincak* tegesipun pidak, lajeng angsal ater-ater saking basa Jawi *'ke-'* ingkang anggadahi teges boten dipunsengaja.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi ingkang dipuntindakaken dening (O1) inggih menika kangge ngandharaken. (O1) ngginakaken tetembungan basa Sunda *'ketincak'* kangge ngandharaken tuturan dhateng (O2) bilih samparanipun ingkang kapidak taksih sakit.

4) *Campur Kode Basa Sunda Wonten Ing Tuturan Jawi Awujud Dwilingga*

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang awujud dwilingga saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : panutur (O1) ngandharaken bilih wonten lare ingkang nyuwun rujak dalu-dalu dhateng piyambakipun.

O1 : *'Bocahe peuting-peuting njaluk rujak. Nang endi sing ana?'*

[bocae? pə tiŋ- pə tiŋ ñjaluk ruja? . Naŋ ə ndi siŋ ana? ?]

'Larenipun dalu-dalu nyuwun rujak. Wonten pundi ingkang wonten?'

Tuturan *data* (42) ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Sunda '***peuting-peuting***' wonten ing tuturan basa Jawi '*Bocahe ***peuting-peuting*** njaluk rujak. Nang endi sing ana?*'. Panutur ngginakaken tetembungan basa Sunda wonten saklebeting tuturan basa Jawi saengga panutur sampun nindaaken tuturan ingkang ngemu *campur kode*.

Data (42) wonten nginggil ngemu jinis *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. Tuturan saking (O1) '*Bocahe ***peuting-peuting*** njaluk rujak. Nang endi sing ana?*' kalebet jinis tuturan basa Jawi. Tembung '*bocahe*' saking tembung lingga '*bocah*' (BJ kaca 58) tegesipun lare, tembung '*njaluk*' saking tembung lingga '*jaluk*' (BJ kaca 79) tegesipun nyuwun, tembung '*rujak*' (BJ kaca 531) tegesipun daharan ingkang dipundamel saking wowohan mentah, tembung '*nang*' (BJ kaca 337) tegesipun wonten ing, tembung '*endi*' (BJ kaca 121) tegesipun pundi, tembung '*sing*' (BJ kaca 564) tegesipun ingkang, tembung '*ana*' (BJ kaca 10) tegesipun wonten. Wonten tuturan dipunpanggihaken tetembungan saking basa Sunda ingkang dipunginakaken dening (O1) ingkang awujud dwilingga. Tembung '***peuting-peuting***' saking tembung lingga *peuting* ingkang tegesipun dalu.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi ingkang dipuntindakaken dening (O1) inggih menika kangge ngandharaken. (O1) ngginakaken tetembungan basa Sunda '***peuting-peuting***' kangge ngandharaken tuturan dhateng (O2) bilih wonten lare ingkang nyuwun rujak wekdal dalu-dalu.

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang awujud dwilingga sanesipun, saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : panutur kaliyan *mitra tutur* wawan rembag bab wit karsem.

O1 : ‘*Kie wit wis ora tau owen apa yah?*’.

[kie wit wis ora tau? owɛ n apa ya? ?]

‘Menika wit sampun boten nate awoh napa nggih?’.

O2 : ‘*Owen koh. **Eta-eta** ana siji, loro, telu koh!*’.

[owɛ n koh. ɛ ta-ɛ ta ana siji? , loro? , tɔ lu ko? !]

‘Awoh koh, menika-menika wonten setunggal, kalih tiga’.

Tuturan *data* (18) ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Sunda ‘*eta-eta*’ wonten ing tuturan basa Jawi ‘*Owen koh. **Eta-eta** ana siji, loro, telu koh!*’. Panutur ngginakaken tetembungan basa Sunda wonten saklebeting tuturan basa Jawi saengga panutur sampun nindaaken tuturan ingkang ngemu *campur kode*.

Data (18) wonten nginggil ngemu jinis *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. Tuturan saking (O1) ‘*Owen koh. **Eta-eta** ana siji, loro, telu koh!*’ kalebet jinis tuturan basa Jawi. Tembung ‘*owen*’ (BJ kaca 454) tegesipun awoh, tembung ‘*koh*’ (BJ kaca 242) tegesipun kok, tembung ‘*ana*’ (BJ kaca 10) tegesipun wonten, tembung ‘*siji*’ (BJ kaca 561) tegesipun ssetunggal, tembung ‘*loro*’ (BJ kaca 282) tegesipun kalih, tembung ‘*telu*’ (BJ kaca 600) tegesipun tiga. Wonten tuturan dipunpanggihaken tetembungan saking basa Sunda ingkang dipunginakaken dening (O1) ingkang awujud dwilingga. Tembung ‘*eta-eta*’ saking tembung lingga *eta* ingkang tegesipun menika.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi ingkang dipuntindakaken dening (O1) inggih menika kangge ngandharaken. (O1) ngginakaken tetembungan basa Sunda ‘*eta-eta*’ kangge ngandharaken

tuturan dhateng (O2) bilih witipun gadah woh wonton ing sisih ingkang dipuntedahaken.

5) *Campur Kode Basa Sunda Wonten Ing Tuturan Jawi Awujud Klausa*

Data ingkang nedahaken pirembagan ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang awujud *klausa* saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : panutur ngandharaken kagiyatan sakben enjingipun

O1 : '**Abdi lamun isuk** dipeksa kon jujuk adhiku sekolah dhisit'.

[abdhi lamun isuk dipə ? sa kon jujuk adhiku sə kolah dhisit]

'Kula menawi enjing dipunpeksa kedah ngateraken rayi kula sekolah rumiyin'.

Tuturan *data* (22) ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Sunda '**Abdi lamun isuk**' wonten ing tuturan basa Jawi '**Abdi lamun isuk** dipaksa kon jujuk adiku sekolah disit'. Panutur ngginakaken tetembungan basa Sunda wonten saklebet ing tuturan basa Jawi saengga panutur sampun nindaaken tuturan ingkang ngemu *campur kode*.

Data (22) wonten nginggil ngemu jinis *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. Tuturan saking (O1) '**Abdi lamun isuk** dipaksa kon jujuk adiku sekolah disit' kalebet jinis tuturan basa Jawi. Tembung '*dipaksa*' saking tembung lingga '*paksa*' (BJ kaca 459) tegesipun peksa, tembung '*kon*' (BJ kaca 244) tegesipun dipunkedahaken supados, tembung '*jujug*' (BJ kaca 94) tegesipun dipunkedahaken papan ingkang dipuntuju utawi ngateraken, tembung '*adiku*' saking tembung lingga '*adi*' (BJ kaca 4) tegesipun rayi. Wonten tuturan dipunpanggiaken tetembungan saking basa Sunda ingkang dipunginakaken dening (O1) ingkang awujud *klausa* '**Abdi lamun isuk**'. Tembung '*abdi*'

tegesipun kula gadah kalungguhan minangka jejer, tembung '*lamun*' tegesipun taksih eling ingkang gadah kalungguhan minangka lesan, tembung '*isuk*' tegesipun enjang ingkang gadah kalungguhan minangka katrangan wekdal.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi ingkang dipuntindakaken dening (O1) inggih menika kangge ngandharaken. (O1) ngginakaken tetembungan basa Sunda '***Abdi lamun isuk***' kangge ngandharaken tuturan dhateng (O2) kagiyatan ingkang dipuntindakaken (O1) sakben enjing.

Data ingkang nedahaken pirembaran ingkang ngemu *campur kode* tetembungan basa Jawi wonten ing tuturan basa Sunda ingkang awujud *klausa* sanesipun, saged dipuntingali wonten ngandhap menika:

konteks : O1 saweg nenggo O2, ananging O2 dangu anggenipun dugi.

O1 : '*Kowe nggoleti nang sisih endi sih mau?. Wis tek tidokna nang kene koh*'.

[kowe? ngole ti naŋ sisih ə ndi sih mau? ? Wis tək tidokna naŋ kene ko?]
'Panjenengan madosi wonten ing sisih pundi kala wau?. Sampun kula sukani mangertos wonten ing mriki'.

O2 : '***Abdi poho pisan, ujarku nang sisih wetan***'.

[abdhi? poho? pisan, ujarku naŋ sisih wetan]

'Kula kesupen sanget, kula kinten wonten ing sisih wetan'.

Tuturan *data* (10) ngemu jinis tuturan *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. Panutur (O1) ngginakaken tembung basa Sunda '***Abdi poho pisan***' wonten saklebeting tuturan basa Jawi '***Abdi Poho pisan, jarku nang sisih wetan***'. Panutur (O1) ngginakaken tetembungan saking basa Sunda wonten saklebeting tuturan basa Jawi saengga panutur sampun nindakaken *campur kode*.

Data (10) wonten nginggil ngemu jinis *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi. Tuturan saking (O2) '***Abdi poho pisan, jarku nang sisih***

wetan’ kalebet jinis tuturan basa Jawi. Wonten *data* (10) dipunpanggihaken tembung saking basa Sunda ingkang dipunginakaken dening (O1) inggih menika tembung ‘***Abdi poho pisan***’ tegesipun kula kesupen sanget. Tembung basa Jawi ‘*jarku*’ saking tembung lingga ‘*jar*’ (BJ kaca 82) tegesipun ujaripun, lajeng angsal panambang tembung ‘*ku*’ (BJ kaca 232) tegesipun kula, tembung ‘*nang*’ (BJ kaca 337) tegesipun wonten ing, tembung ‘*sisih*’ (BJ kaca 566) dumunung wonten ing tepis iring, tembung ‘*wetan*’ (BJ kaca 569) kiblat papan medalipun surya. Wonten *data* (10) dipunpanggihaken tetembungan saking basa Sunda ingkang dipunginakaken dening (O1) ingkang awujud *klausa* ‘***Abdi poho pisan***’. Tembung ‘*abdi*’ tegesipun kula gadah kalungguhanipun jejer, tembung ‘*poho*’ tegesipun kesupen saha temung ‘*pisan*’ tegesipun sanget. ‘*poho pisan*’ kalungguhanipun dados wasesa.

Bab ingkang ndayani *campur kode* basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi ingkang dipuntindakaken dening (O2) inggih menika nyethakaken tuturan. (O2) ngginakaken tetembungan basa Sunda ‘***Abdi poho pisan***’ kangge nyethakaken tuturanipun dhateng (O1). Panutur nyethakaken bilih piyambakipun kesupen sanget, amargi panutur ingkang sepisanan nginten (O1) wonten ing sisih *wetan*.

BAB V

PANUTUP

A. Dudutan

Adhedhasar asiling panaliten saha pirembaganipun babagan *alih kode* saha *campur kode* basa Jawi-Sunda wonten ing *objek wisata* Bendungan Manganti Kecamatan Kedungreja, Cilacap, saged dipunpendhet dudutan. Dudutanipun inggih menika:

1. jinis *alih kode* ingkang kapanggihaken wonten tuturaning masyarakat bendungan Manganti inggih menika jinis *alih kode intern*. *Alih kode intern* awujud gontas-gantosipun basa Jawi dhateng basa Sunda utawi kosokwangsulipun. *Alih kode* ingkang kapanggihaken wonten ing panaliten menika gunggungipun langkung sekedhik menawi dipuntandhingaken kaliyan *campur kode*. Bab ingkang ndayani *alih kode* wonten ing panaliten menika inggih menika (1) Njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening mitra tutur, (2) njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening penutur angka 3, saha (3) kangge nuwuhaken kahanan ngeca-eca;
2. jinis *campur kode* ingkang kapanggihaken wonten ing panaliten menika inggih menika *campur kode* mlebet. *Campur kode* melebet inggih menika panutur ngginakaken tetembungan saking basa Jawi wontening tuturan basa Sunda utawi kosokwangsulipun. Wujud *campur kode* basa Jawi dhateng basa Sunda utawi kosokwangsulipun inggih menika (1) tembung, (2) *frase*, (3) *baster*, (4) *dwilingga*, saha (5) *klausa*. Bab ingkang ndayani *campur kode* inggih menika (1) nyetakaken tuturan saha (2) ngandharaken tuturan.

B. *Implikasi*

Panaliten menika nedahaken bilih tuturaning masyarakat bendungan Manganti ngemu jinis *alih kode* saha *campur kode*. Kahanan menika saged dipunpangguhaken amargi bendungan Manganti wonten ing tapel wates antawisipun Jawi Tengah ingkang masyarakatipun ngginakaken basa Jawi kaliyan Jawi Kilen ingkang masyarakatipun ngginakaken basa Sunda.

Paneliten menika kaangkah saged nambah jinising panaliten babagan *sociolinguistik*, mliginipun panaliten babagan *alih kode* saha *campur kode* wonten ing masyarakat. Kangge mahasiswa *Program Studi Pendidikan Bahasa Jawa, FBS UNY* saged dipundadosaken satunggalipun seserepan babagan *sociolinguistik*, mliginipun panaliten babagan *alih kode* saha *campur kode*. Panaliten menika kaangkah ugi saged dados *rujukan* kangge para panaliti sanesipun ingkang ngawontenaken panaliten tumrapipun *kajian* basa wonten ing rerembagan kanthi perkawis ingkang langkung wiyar.

C. *Pamrayogi*

Adhedhasar asiling panaliten saha dudutanipun ingkang sampun dipunandharaken wonten nginggil, wonten ing perangan menika panaliti badhe suka pamrayogi. Pamrayoginipun inggih menika.

1. Panaliten menika nliti basa masyarakat wonten ing bendungan Manganti saking bab *sociolinguistik*, mliginipun bab *alih kode* saha *campur kode* saha bab ingkang ndayani. Mila panaliten saklajengipun tasih saged nliti bab basa wonten ing masyarakat saking sisi panganggenipun basa, *interverensi*, register, lan sakpiturutipun.

2. Kasiling panaliten menika kaangkah saged paring pangertosan dhateng pamaos, panutur saha mitra tutur babagan *alih kode* saha *campur kode*.

KAPUSTAKAN

- Arikunto, Suharsimi. 2006. *Prosedur Penelitian Suatu Pendekatan Praktek*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Chaer.A & Leoni.A. 2010. *Sosiolinguistik: Perkenalan Awal*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Hoffman, Charlotte. 1991. *An Introduction to Bilingualism*. London: Longman
- Holmes, Janet. 1992. *An Introduction To Sociolinguistic*. New York: Longman Publishing.
- http://id.wikipedia.org/wiki/Bahasa_Jawa_Banyumasan. Diunduh pada tanggal 25 November 2013.
- Kamaruddin. 1989. *Kedwibahasaan Dan Pendidikan Dwibahasa (Pengantar)*. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.
- Badan Pengembangan dan Pembinaan Bahasa. 2012. *Kamus Besar Bahasa Indonesia Online*. <http://kbbi.web.id/>. Diunduh pada tanggal 27 Mei 2013.
- Kridalaksada, Harimurti. 2008. *Kamus Linguistik*. Jakarta: Gramedia.
- Mulyana. 2009. *Linguistik Umum*. UNY: FBS (diktat).
- Nababan, P.W.J. 1984. *Sosiolinguistik: Suatu Pengantar*. Jakarta: PT Gramedia.
- Nurhayati, Endang dan Mulyani, Siti. 2005. *Linguistik Bahasa Jawa*. Yogyakarta: Bagaskara.
- Pateda, Mansoer. 1987. *Sosiolinguistik*. Bandung: Angkasa.
- Poedjasoedarmono, Soepomo. 1979. *Tingkat Tutur Bahasa Jawa*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa Departemen P dan K.
- Poerwadarminta, W.J.S. dkk. 1939. *Baoesastra Djawa*. Batavia: J. B. Wolters Uitgevers Maatschappij Groningen.
- Ramlan. 1987. *Ilmu Bahasa Indonesia: Sintaksis*. Yogyakarta: CV Karyono.

- Roza, Ema Eliya. 2013. *Campur Kode Dan Alih Kode Dalam Ujian Skripsi Mahasiswa Program Studi Pendidikan Bahasa Jawa*. Skripsi S1. Yogyakarta: Program Studi Pendidikan Bahasa Jawa, FBS. Universitas Negeri Yogyakarta.
- Sukandarrumidi. 2006. *Metode Penelitian: Petunjuk Praktis Untuk Peneliti Pemula*. Yogyakarta: Gadjahmada University Press.
- Sumarsono. 2009. *Sosiolinguistik*. Yogyakarta: Sabda.
- Suwito. 1983. *Pengantar Awal Sosiolinguistik: Teori dan Problema*. Surakarta: Fakultas Sastra Universitas Sebelas Maret.
- Universitas Negeri Yogyakarta. 2011. *Pedoman Penulisan Tugas Akhir*. Yogyakarta: Universitas Negeri Yogyakarta.
- Universitas Negeri Yogyakarta. 2012. *Panduan Tugas Akhir*. Yogyakarta: Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta.
- Wardhaugh, Ronald. 2006. *An Introduction To Sociolinguistic Fifth Edition*. Oxford: Blackwell Publisher.

LAMPIRAN

Cak-Cakanipun Alih Kode Saha Campur Kode Basa Jawi-Sunda Wonten Ing *Objek* Wisata Bendungan Manganti Kecamatan Kedungreja, Cilacap

No.	Konteks	Data	Jenis Tuturan				Wujud <i>Campur kode</i>					Bab Inggang Ndayani	Kat.
			AK		CK								
			J-S	S-J	J-S	S-J	T	F	B	D	K		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Penutur badhe mundhut balon dhateng.	O1 : ‘Balone piraan, Pak?’. [balɔ ne piraan paʔ] ‘Balonipun regi pinten, Pak?’. O2 : ‘Limabelas rebu, Bu’. [limabə las rebu buʔ] ‘Gangsal welasewu, Bu’. O1 : ‘Sepuluh rebu nyak?’. [sə puluh rebu ñaʔ] ‘Sedasa ewu nggih?’	✓									Njumbuhaken basa inggang dipungina-kaken dening mitra tutur.	11 Agustus 2013
2.	Ibu paring parentah dhateng putranipun dahar rumiyin.	O1 : ‘Kasep, iyeu maem dhisit ulah kabur-kabur deui!’. [Kasɛ p iə maə m dhisit ulah kabur-kabur də iʔ !] ‘Nak, menika dimaem riyin ampun mlajar-mlajar mawon!’. O2 : ‘Atos ah, Ma’. [atɔ s ah, Maʔ] ‘Sampun nggih, Ma’.			✓			✓				Kangge nyethakaken tuturan.	11 Agustus 2013

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
3.	Panutur kaliyan <i>mitra tutur</i> ngrembag bab pesenan karedok.	O1 : ‘ <i>Ma, kiye karedoke pedhes?</i> ’. [Ma? , kiye? karedo? ke pə dhə s?] ‘Ma, menika karedokipun pedhes?’. O2 : ‘ <i>Iya mereun. Jajal takon!</i> ’. [iya mə rə n. Jajal takon] ‘Nggih kadosipun. Cobi nyuwun pirsal!’.				✓	✓					Kangge ngandharaken tuturan.	13 Agustus 2013
4.	Panutur paring parentah dhateng garwanipun.	O1 : ‘ <i>Sing nang ngisor jok motor cokot kabeh bae!</i> ’. [siŋ naŋ ŋisor jok motor cokot kabə h bae? !] ‘Ingkang wonten ing ngandhap jok motor pundut sedaya mawon!’. O2 : ‘ <i>Iya</i> ’. [iya?] ‘Nggih’.				✓	✓					Kangge ngandharaken tuturan.	13 Agustus 2013
5.	Panutur nedahaken priyantun sanes dhateng <i>mitra tutur</i>	O1 : ‘ <i>Loh kae bocah atos metu kang penjara</i> ’. [loh kae? bocah ato s mə tu kaŋ pə ŋjara?] ‘Loh lare menika sampun medal saking penjara’.				✓	✓					Kangge ngandharaken tuturan.	13 Agustus 2013

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
		O2 : <i>'Sapa koh?'</i> [sapa koh?] 'Sinten koh?.											
6.	Panutur nyuwun pirsalombok dhateng <i>mitra tutur</i> ingkang sadean mendoan.	O1 : <i>'Bu, cengeke wis entek apa?. Ya ora enak kiye.'</i> [Bu? , cε ηε ke wis ə ntε ? apa? ?. Ya ora ena? kiye?] 'Bu, lombokipun sampun telas napa? Nggih boten eca menika'.				✓			✓			Kangge ngandharaken tuturan.	13 Agustus 2013
7.	O1, O2, saha O3 saweg wawan rembag bab margi ingkang langkung gampil dipunginakaken.	O1 : <i>'Lamun Lumbir jalana kumaha?'</i> . [lamun Lumbir jalana kumaha? ?] 'Menawi Lumbir marginipun kados pundi?'. O2 : <i>'Henteu nyaho urang'</i> . [ə ntə ñahɔ ? uraŋ] 'Boten mangertos kula' O3 : <i>'Sekang Kubangkangkung bae!. Lewih kepenak'</i> . [sə kaŋ Kubanʔkanʔkun bae? !.lə wiħ kə pε na?] 'Saking Kubangkangkung		✓								Numbuhaken basa ingkang dipunginakaken panutur angka 3.	14 Agustus 2013

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
		<p>mawon!. Langkung gampil’.</p> <p>O1 : <i>‘Lewih penak tapi lewih suwe yah?’</i>.</p> <p>[lə wih pɛ naʔ tapi lə wih suwe yahʔ]</p> <p>‘Langkung gampil ananging langkung dangu nggih?’.</p>											
8.	<p>Panutur nyuwun pirsa wonten ing pundi korekipun dhateng mitra tutur.</p>	<p>O1 : <i>‘Endi kiye rekku?’</i>.</p> <p>[ə ndi kie reʔ kuʔ]</p> <p>‘Pundi menika korek kula?’.</p> <p>O2 : <i>‘Mbok lah kelalen, arep tek gawa nang nyong’</i>.</p> <p>[mbɔʔ lah kə lalɛ n, arə p təʔ gawa naŋ ñɔ ŋ]</p> <p>‘Mbok menawi kesupen, badhe kula beta’.</p> <p>O1 : <i>‘Hoyong di peuncit maneh?’</i>.</p> <p>[hɔ yɔ ŋ di pə ncit manehʔ]</p> <p>‘Badhe dipunpejahi panjenengan?’.</p>	✓									<p>Kangge nuwuhaken kahanan ngeca-eca.</p>	<p>14 Agustus 2013</p>
9.	<p>Panutur nyuwun pirsa dhateng ingkang nembe</p>	<p>O1 : <i>‘Sorangan wae, kabogoh maneh timana?’</i>.</p> <p>[sɔ raŋan waeʔ , kabogoh maneh timanaʔ]</p> <p>‘Piyambekan kemawon.</p>			✓		✓					<p>Kangge ngandharaken tuturan.</p>	<p>15 Agustus 2013</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	rawuh.	<p>remenanipun panjenengan wonten pundi?'. O2 : <i>'Kabogoh se kang Hongkong?boga nya henteu'.</i> [kabogoh sə kaŋ Hoŋkoŋ? Boga ña? ə ntə ?] 'Reremenan saking Hongkong?gadah nggih boten'.</p>											
10.	Panutur sampun nenggo mitra tutur dangu, ananging mitra tutur nembe dugi.	<p>O1 : <i>'Kowe nggoleti nang sisih endi sih mau?. Wis tek tidokna nang kene koh'.</i> [kowe? ŋgoɫe ti naŋ sisih ə ndi sih mau? ? Wis tə k tido kna naŋ kene ko?] 'Panjenengan madosi wonten ing sisih pundi kala wau?. Sampun kula sukani mangertos wonten ing mriki'. O2 : <i>'Abdi poho pisan, ujarku nang sisih wetan'.</i> [abdhi? poho? pisan, ujarku naŋ sisih wetan] 'Kula kesupen sanget, kula kinten wonten ing sisih wetan'.</p>				✓					✓	Kangge nyethakaken tuturan.	15 Agustus 2013

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
11.	Panutur nyuwun pirsabilih <i>Mitra tutur</i> sakdangu-nipun boten sekolah sampun tindak pundi kemawon.	O1 : <i>‘Pere sekolah atos kamana wae?’</i> [pɛ rɛ sə kolah atɔ s kamana? wae? ?] ‘Prei sekolah sampun tindak pundi kemawon?’ O2 : <i>‘Kadieu hungkul. Arek kamana-mana bebeh’.</i> [kadhiə ? huŋkul. are k kamana-mana? bə bə h] ‘Nembe mriki. Badhe tindak pundi-pundi lumuh’.			✓		✓					Kangge ngandharaken tuturan.	15 Agustus 2013
12	Panutur nginten bilih <i>mitra tutur</i> gadah arto katah.	O1 : <i>‘Wah nyengir terus boga loba duit mesti kiye’.</i> [wah ñə ŋir tɔ rus boga loba duit mə sti kiye? ‘Wah mesem terus gadah katah arto mesti menika’.				✓		✓				Kangge ngandharaken tuturan.	15 Agustus 2013
13.	Panutur nedahaken dompetipun dhateng <i>mitra tutur</i> .	O1 : <i>‘Weruh ora kowe duitna beak sadaya atos diberekan ka ponakan-ponakan aing’.</i> [wə ruh ora kowe? duitna? bea? sadhaya? atɔ s dhibɛ rɛ kan ka ponakan-ponakan aɪŋ] ‘Priksa boten panjenengan artonipun telas sedaya			✓						✓	Kangge nyethakaken tuturan.	17 Agustus 2013

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
		sampun dipunparingaken <i>alo-alo</i> kula’.											
14.	Panutur paring pirs dhateng <i>mitra tutur</i> bilih kala wau wonten rencangipun.	<p>O1 : ‘<i>Ti tadi bebaturan maneh di dieu. siki ya wis bali</i>’.</p> <p>[ti tadi bæ baturan maneh di diə ? . siki ya wis bali?]</p> <p>‘Kala wau rencang panjenengan wonten ing mriki. Sakmenika nggih sampun kondur’.</p> <p>O2 : ‘<i>Batirku? Sapa?</i>’.</p> <p>[batirku? sapa?]</p> <p>‘Rencangipun kula? Sinten?’.</p> <p>O1 : ‘<i>Bocah Mingguan sing inyong karo koe ketemu nang umahe Willy</i>’.</p> <p>[bocah mingguan siŋ ñɔ ŋ karo kowe? kə tə mu na? umaɛ h Willy]</p> <p>‘Lare Mingguan ingkang kula kaliyan panjenengan kepanggih wonten ing griyanipun Willy’.</p>		✓								Njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening <i>mitra tutur</i> .	17 Agustus 2013
15.	Panutur maringaken kontak ingkang	<p>O1 : ‘<i>Kiye pak, ana kontak motor sing tiba!</i>’.</p> <p>[kiye pa? ana kɔ nta? mɔ ntɔ r siŋ tiba? !]</p>	✓									Njumbuhaken basa ingkang dipunginakake n dening <i>mitra</i>	18 Agustus 2013

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	dipunpanggi haken dhateng tukang parkir (O2)	<p>‘Menika pak, wonten kontak motor ingkang dawah!’.</p> <p>O2 : ‘Ohhhh... Nuhun. Timana ieu tadi?’.</p> <p>[ohhhh... nuhun. timana iə ? tadi? ?]</p> <p>‘Ohhhh... Matur nuwun. Wonten pundi menika kala wau?’.</p> <p>O1 : ‘Eta diditu. Dideket bebaturan urang’.</p> <p>[ɛ ta diditu? . didə kə t bə baturan uraŋ]</p> <p>‘Wonten ing mrika. Caket kanca-kanca kula’.</p>										tutur.	
16	Panutur ingkang saweg niti motor nyuwun pirsadhateng priyantun bab ingkang ndayani macet.	<p>O1 : ‘Aya naon kiye?. Meuni macet pisan?’.</p> <p>[aya naɔ n kie? ?. Mə ni macə t pisan?]</p> <p>‘Wonten menapa menika?. Kok macet sanget?’.</p> <p>O2 : ‘Eta dipayun aya bis pariwisata parkir’.</p> <p>[eta dhipayun aya? bis pariwisata parkir]</p> <p>‘Menika wonten ngajeng bis pariwisata saweg parkir’.</p>			✓		✓					Kangge nyethakaken tuturan.	18 Agustus 2013

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
17.	Panutur badhe nitip paos motor dhateng <i>mitra tutur</i> .	<p>O1 : <i>'Sida bayar pajek motor dina selasa ora koe?'</i>. [sida bayar paje? motor dina sə lasa ora kowe? ?] 'Sios bayar paos motor dinten selasa boten panjenengan?'. O2 : <i>'Insya Allah. Maneh jadi milu?'</i>. [insya Allah. maneh jadi milu?] 'Insya Allah. Panjenengan sios tumut?'. O1 : <i>'Aing nitip wae nyak?, ti imah henteu aya jalma'</i>. [aiŋ nitip wae? ña? ?, ti imah ə ntə aya jalma?] 'Kula nitip mawon nggih? wonten ing griya kula boten</p>	✓									Njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening <i>mitra tutur</i> .	18 Agustus 2013
18.	Panutur kaliyan <i>mitra tutur</i> wawan rembag bab wohing wit karsem	<p>O1 : <i>'Kie wit wis ora tau owen apa yah?'</i>. [kie wit wis ora tau? owɛ n apa ya? ?] 'Menika wit sampun boten nate awoh napa nggih?'. O2 : <i>'Owen koh. Eta-eta ana siji, loro, telu koh!'</i>.</p>				✓				✓		Kangge nyethakaken tuturan.	18 Agustus 2013

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
		[owɛ n koh. ɛ ta-ɛ ta ana siji? , loro? , tɔ lu ko? !] 'Awoh koh, menika-menika wonten setunggal, kalih tiga'											
19.	Panutur bade bucal turas, HP-nipun dipuntitip-aken dhateng mitra tutur	O1 : <i>'Nyong nguyuh dhisit, maneh didiue heula nyak!. Iue cabak heula HP aing, ulah dibuka lamun aya SMS'.</i> [ñɔ ŋ ŋuyuh dhisit, manɛ h dhidhiə hə la ña? !. iə ? caba? hə la HP aiŋ, ulah dhibuka? lamun aya? SMS] 'Kula nuras riyin, panjenengan wonten ing mriki riyin nggih. menika cepeng riyin HP kula, ampun dipunbikak menawi wonten SMS'.			✓						✓	Kangge ngandharaken tuturan.	18 Agustus 2013
20.	Panutur nyuwun tumut gunten damel.	O2 : <i>'Aing milu, mbok ana penggawean nang Jakarta'.</i> [aiŋ milu? , mbɔ ? ana pə ŋgaweyan naŋ Jakarta] 'Kula tumut, mbok menawi wonten padamelan wonten ing Jakarta'.				✓		✓				Kangge ngandharaken tuturan.	

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
21.	Panutur nyuwun pirsadhateng <i>Mitra tutur</i> kapan angenipun tindak ngastadamel malih.	O1 : <i>'Bar pitulasan'</i> . [bar pitulasan] 'Saksampunipun pitulasan'. O2 : <i>'Aing milu, mbok ana penggawean nang Jakarta'</i> . [aiŋ milu? , mbo? ana pə ngaweyan naŋ Jakarta] 'Kula tumut, mbok menawiwonten padamelan wonten ing Jakarta'. O1 : <i>'Lain di Jakarta. Aing di Bekasi'</i> . [lain di Jakarta. aiŋ di Bə kasi] 'Sanes teng Jakarta. Kula wonten ing Bekasi'.	✓									Njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening <i>mitra tutur</i> .	21 Agustus 2013
22.	Panutur ngandharaken kagiyatan sakben enjingipun	O1 : <i>'Abdi lamun isuk dipeksa kon jujug adhiku sekolah dhisit'</i> . [abdhi lamun isuk dipə? sa kon jujug adhiku sə kolah dhisit] 'Kula menawienjing dipunpeksa kedah ngateraken rayi kula sekolah rumiyin'.				✓					✓	Kangge ngandharaken tuturan..	21 Agustus 2013

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
23.	Panutur paring pameling dhateng mitra tutur	<p>O1 : <i>‘Maneh cicing nyak. Ulah carita ka jalma lain!’</i>. [maneh ciciŋ ña? . ulah carita ka jalma lain!] ‘Panjenengan mendel nggih. Ampun cariyos dhateng priyantun sanes!’.</p> <p>O2 : <i>‘Tenang bae karo nyong’</i>. [tə naŋ bae? karo ño ŋ] ‘Sareh kemawon kaliyan kula’.</p> <p>O1 : <i>‘Temenan kuwe, aja nganti kelalen’</i>. [tə mə nan kue? , aja ŋanti kə lalɛ n] ‘Saetu menika, ampun ngantos kesupen’.</p>				✓						Njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken mitra	23 Agustus 2013
24.	Panutur boten saged ngirim SMS amargi boten wonten sinyal.	<p>O1 : <i>‘Kumaha sih ieu henteu kakirim-kirim?’</i>. [kumaha? sih iə ə nte kakirim-kirim] ‘Kados pundi menika mboten kakirim-kirim?’.</p> <p>O2 : <i>‘Henteu aya sinyal mbok’</i>. [ə ntə aya? sinyal mbo ?] ‘Kadosipun boten wonten sinyal’.</p>			✓		✓					Kangge nyethakaken tuturan.	25 Agustus 2013

Tabel Salaiengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
25.	Panutur ngajak <i>mitra tutur</i> mirsani wayang	<p>O1 : <i>'Engke peuting ningali wayang di Tambaksari nyak!'</i>. [ə ŋke pə tiŋ niŋali wayaŋ di Tambaksari ña?] 'Mangke ndalu mirsani wayang wonten ing Tambaksari nggih!'</p> <p>O2 : <i>'Embung, arep nonton Moto GP koh'</i>. [ə mbuŋ, arə p nonton Moto jipi ko?] 'Boten nggih. Badhe mirsani <i>Moto GP'</i>.</p>				✓	✓					Kangge nyethakaken tuturan.	25 Agustus 2013
26.	Panutur ngajak <i>mitra tutur</i> supados dhateng dalemipun.	<p>O1 : <i>'Lamun kitu maneh ka imah aing!'</i>. [lamun kitu? maneh ka imah aiŋ!] 'Menawi kados mekaten, panjenengan dhateng griya kula!'</p> <p>O2 : <i>'Ya ngesuk'</i>. [ya ŋɛ su?] 'Nggih benjang'.</p> <p>O1 : <i>'Aja ngesuk, siki bae!'</i>. [aja ŋɛ su? , siki bae? !] 'Sampun benjang, sakmenika</p>		✓								Njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken <i>mitra tutur</i> .	25 Agustus 2013

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
		kemawon!'. [kemawon!']											
27.	Panutur ngandharaken kahanan menganti saksampunipun <i>idhul fitri</i> .	O1 : ' <i>Manganti nek bar bada wadonan loba pisan</i> '. [Maŋanti ne? bar bada? wadonan loba? pisan] 'Manganti saksampunipun Idhul Fitri lare esrinipun kathah sanget'				✓		✓				Kangge ngandharaken tuturan.	25 Agustus 2013
28.	Panutur nyuwun pirsadhateng <i>mitra tutur</i> badhe dahar .	O1 : ' <i>Hoyong nuang naon maneh?</i> '. [ho yɔ ŋ nuɑŋ naɔ n maneh?] 'Badhe dahar menapa panjenengan?'. O2 : ' <i>Henteu lah, atos tadi diimah</i> '. [ə ntə lah, atɔ s tadi diimah] 'Boten lah, sampun wau wonten griya'. O1 : ' <i>Buta koh ora mangan maning</i> '. [buta koh ora maŋan maning] 'Buta koh boten dahar malih'.		✓								Nuwuhaken kahanan ngeca-eca	1 Sept 2013
29.	Panutur nyuwun pirsadhateng <i>mitra tutur</i>	O1 : ' <i>Isuk mas Pro jadi melu maring Green Canyon?</i> '. [isu? mas Pro jadi melu mariŋ Griin Cañon?]			✓			✓				Kangge nyethakaken tuturan.	1 Sept 2013

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	bilih rencangipun (mas Pro) sios tumut menapa boten.	<p>‘Benjang mas Pro sios tumut menyang Green Canyon?’.</p> <p>O2 : ‘<i>Nyak. Eta budak malah semangat pisan</i>’.</p> <p>‘Nggih. Priyantun menika ingkang semangat sanget’.</p>											
30.	O2 nyuwun dipunbantu gelut dhateng O1 saha O3.	<p>O1 : ‘<i>Lamun tarung mah abdi henteu lah</i>’.</p> <p>[lamun tarUŋ mah abdi ə ntə ? lah]</p> <p>‘Menawi gelut kula boten lah’.</p> <p>O2 : ‘<i>Maneh kumaha? hoyong henteu?</i>’.</p> <p>[maneh kumaha? hɔ yɔ ŋ ə ntə ?]</p> <p>‘Panjenengan kados pundi? badhe boten?’.</p> <p>O3 : ‘<i>Ngapa gelut-gelutan? Wedi urusan karo polisi</i>’.</p> <p>[ŋapa gə lUt-gə lutan wə di? urusan karo polisi?]</p> <p>‘Menapa gelut-gelutan? Ajrih pangrembagan kaliyan polisi’.</p> <p>O2 : ‘<i>Dadi bocah wadon bae nganah, melu mamake</i></p>		✓								Njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken dening panutur angka 3	1 Sept 2013

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
		<p><i>maring pasar!</i>’.</p> <p>[dadi bocah wado n baε ɲanah mε lu mamake? maring pasar]</p> <p>‘Dados lare estri kemawon mrika, tumut ibu dhateng peken’.</p> <p>O1 : <i>‘Ora usah neka-neka’</i>. [ora usah neka-neka?] ‘Boten usah neka-neka’.</p>												
31.	Panutur kaliyan mitra tutur saweg wawan rembag bab motor.	<p>O1 : <i>‘Sebenere sih nyong kepengin motor Ninja. Tapi mesti ora ulih lah’</i>. [sə bə nə re sih ñɔ ŋ kə peŋin motor ninja. tapi mə sti ora ulih lah] ‘Sakjatosipun kula kepengin motor <i>Ninja</i>. Ananging pesti boten angsal lah’.</p> <p>O2 : <i>‘Coba heula, biasane mbok koe njaluk apa-apa diwei’</i>. [cɔ ba hə la? , biasane mbɔ ? kowe? ñjalu? apa- apa diwei?] ‘Dipuncobi rumiyin ,biasanipun menawi panjenengan nyuwun menapa-napa dipunparingi’.</p>				✓		✓					Kangge ngandharaken tuturan	1 Sept 2013

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
32.	Panutur ngraosaken gatel wonten ing astanipun. <i>Mitra tutur paring ngertos bilih talinganipun panutur abrit kanging gatel.</i>	O1 : ' <i>Ateul pisan lengeun urang</i> '. [atə l pisan lə ŋə n uraŋ] 'Gatel sanget tangan kula'. O2 : ' <i>Ehhhh. Beureum sadaya. Eta kupingna nyak beureum</i> '. [ɛ hhhh. Bə rə m sadhaya? . eta? kupiŋna? ña? bə rə m] 'Ehhhh. Abrit sedaya. Menika talinganipun nggih abrit'.				✓			✓			Kangge ngandharaken tuturan.	1 Sept 2013
33.	O1, O2, saha O3 saweg wawan rembag bab <i>futsal</i> ingkang badhe dipuntindakaken.	O1 : ' <i>Sapa bae mengko bengi sing arep mangkat futsal?</i> '. [sapa bae mə ŋko mbə ŋi? siŋ arə p maŋkat futsal?] 'Sinten mawon mangke dalu ingkang badhe budhal <i>futsal?</i> '. O2 : ' <i>Kiye bocah siji, loro, enem!</i> '. [kie bocah siji?, loro? ,..... ə nə m!] 'Menika lare setunggal, kalih, enem!'. O3 : ' <i>Futsal timana?</i> '. [futsal timana? ?]	✓									Njumbuhaken basa ingkang dipunginakaken panutur angka 3.	8 Sept 2013

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
		<p>‘Futsal wonten pundi?’.</p> <p>O1 : ‘Ti payuna SPBU. Jam salapan nyak!’.</p> <p>[ti payuna? SPBU? jam salapan ña? !]</p> <p>‘Wonten ngajeng SPBU. Tabuh songo nggih!’.</p> <p>O2 : ‘Ehhh... Engke abdi sorangan ieu?’.</p> <p>[ɛ h ə ŋkɛ abdi? sorangan iə ? ?]</p> <p>‘Ehhh... Mangke kula piyambakan?’.</p>											
34.	O1 nyuwun pirsu dhateng O2 bab cara ngginakaken HP (handphone).	<p>O1 : ‘Lamun hoyong copy ieu keprime?’.</p> <p>[lamun hɔ yɔ ŋ kopi iə ? kə prime? ?]</p> <p>‘Menawi badhe copy menika kados pundi?’.</p> <p>O2 : ‘Pejet terus!. Engke aya pilihana’.</p> <p>[pɛ jɛ t tə rus!, ə ŋkɛ aya pilihanna?]</p> <p>‘Pejet kemawon. Mangke wonten pilihanipun’.</p>			✓		✓					Kangge nyethakaken tuturan.	8 Sept 2013

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
35.	O1 nyuwun pirsa kagiyatan O2 wonten ing griya.	O1 : <i>‘Maneh diimah naon wae?’</i> . [manɛ h diimah naɔ n wae? ?] ‘Panjenengan wonten ing griya menapa kemawon?’. O2 : <i>‘Mangan turu tok’</i> . [maɲan turu thok] ‘Namung dahar sare’. O1 : <i>‘Pantes awake lemu kaya kebo’</i> . [pantə s awake lə mu kaya kə bo?] ‘Patut badanipun lema kados maesa’.		✓								Kangge nuwuhaken kahanan ngeca-eca	8 Sept 2013
36.	Panutur kaliyan mitra tutur ngrembag panutur angka 3 ingkang saren sanget, lajeng panutur paring parentah supados O3 lungguh	O1 : <i>‘Kae bocah mengko turu temenan’</i> . [kae bocah mə ŋko turu tə mə nan] ‘Menika lare mangke sare saestu’. O2 : <i>‘Iya, bocah turuan banget’</i> . [iya? , bocah turuan baŋə t] ‘Nggih, lare sarean sanget’. O3 : <i>‘Henteu-henteu!’</i> . [ə ntə -ə ntə !] ‘Boten-boten!’. O1 : <i>‘Ulah diditu lah, calik didieu!’</i> .										Njumbuhaken basa ingkang dipunginakake n panutur angka 3 (O3).	8 Sept 2013

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	mawon.	[ulah diditu lah, calik didiə ? !] 'Ampun wonten mriku lah, lungguh wonten mriki!'. 											
37.	Panutur (O1) rembagan bab wanita kaliyan <i>mitra tutur</i> (O2)	O1 : ' <i>Wani teu maneh kenalan jeng awewe eta?</i> '. [wani tə ? mane h kə nalan jə ŋ awɛ wɛ ? ɛ ta? ?] 'Wantun menapa boten panjenengan tepangan kaliyan lare estri menika?'. O2 : ' <i>Nu mana?</i> '. [nu mana? ?] 'Ingkang pundi?'. O1 : ' <i>Eta nu rombongan, nu putih geulis Bro!</i> '. [ɛ ta nu rombongan, nu putih gə lis Bro] 'Menika ingkang rombongan, ingkang pethak ayu mas!'. 			✓		✓					Kangge nyethakaken tuturan.	8 Sept 2013
38.	O2 gemujeng kemawon, O1 nyuwun pirsu kanging menapa.	O1 : ' <i>Aya naon dih?</i> '. [aya? naɔ n dhih?] 'Wonten menapa sih?'. O2 : ' <i>Hahaha. Engke heula</i> '. [hahaha. ə ŋke hə la?] 'Hahaha. Mangke rumiyin'. O1 : ' <i>Kunaon?. Ulah ngguyu-ngguyu deui</i> '. 			✓					✓		Kangge nyethakaken tuturan.	8 Sept 2013

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
		[kunaɔ n?. ulah ɲguyu- ɲguyu? dhə i?] 'Kanging menapa?. Ampun gemujeng kemawon'.											
39.	Panutur (O1) nedahaken dhateng <i>mitra tutur</i> (O2) bab wonten piyantun ingkang saweg ngeses.	O1 : ' <i>Budak ngududna keton enak pisan</i> '. [buda? ɲududna kə tɔ n ena? pisan] 'Lare ngesesipun katingal eco sanget' O2 : ' <i>Seringe ngudud menyan. Ngudud Mild nyak kitu</i> '. [sə riŋe ɲgudud mə ñan, ɲgudud mil ña? kitu?] 'Asringipun ngeses menyan. Ngeses <i>Mild</i> nggih kados menika'.		✓				✓				Kangge ngandharaken tuturan.	8 Sept 2013
40.	O1 Kaliyan O2 mindak saking lepen. O1 wonten ing ngajeng O2 wonten wingking.	O1 : ' <i>Saleutik deui</i> '. [salə ti? də i?] 'Sekedik malih'. O2 : ' <i>Mengko dhisit. Kesel!</i> ' [mə ŋkɔ dhisit. kə sə l] 'Mangke rumiyin, O1 : ' <i>Ayuh cepetan, sitik maning</i> '. [ayuh cə pə tan, siti? maniŋ] 'Ayuk enggal. Sekedik malih.		✓								Njumbuhaken basa ingkang dipunginakake n dening <i>mitra tutur</i> .	8 Sept 2013

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
41.	Panutur saweg pamer dhateng mitra tutur, bilih piyambakipun badhe dados artis.	O1 : ‘Sepuluh taun maning <i>sia</i> ya bakal njaluk tanda tanganku’. [sə puluh taun manij sia ya bakal ñjaluk tanda taŋanku] ‘Sedasa warsa malih panjenengan badhe nyuwun tapak asma kula’.				✓	✓					Kangge nyethakaken tuturan.	15 Sept 2013
42.	Panutur ngandharaken bilih wonten lare ingkang nyuwun rujak dalu-dalu.	O1 : ‘Bocae <i>peuting-peuting</i> njaluk rujak. Nang endi sing ana?’. [bocae? pə tiŋ- pə tiŋ ñjaluk ruja? . Naŋ ə ndi siŋ ana? ?] ‘Larenipun dalu-dalu nyuwun rujak. Wonten pundi ingkang wonten?’.				✓				✓		Kangge ngandharaken tuturan.	15 Sept 2013
43.	Panutur (O1) paring pituduh dhateng mitra tutur (O2)	O1 : ‘ <i>Aa</i> , kuwe klambine ana ulere!’ [aa, kuwe? klambine ana ulə re?] ‘Mas menika rasukanipun wonten uleripun!’. O2 : ‘Endi-endi?’. [ə ndi- ə ndi?] ‘Pundi-pundi?’.				✓	✓					Kangge nyethakaken tuturan.	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
44.	Panutur (O1) ngandharaken kahanan sukunipun sakbibaripun kapidak mitra tutur.	O1 : <i>'Ihh kiye sikilku sing ketincak kowe esih lara bae'.</i> [Ihh kiye? sikilku sin kə tinca? kowe ɛ sih lara bae?] 'Ihh menika suku kula ingkang kapidak panjenengan tasih sakit'				✓			✓			Kangge nyethakaken tuturan.	15 Sept 2013
45.	Panutur nyuwun ngampil motor dhateng mitra tutur kangge mundhut toya.	O1 : <i>'Nyilih kontak motor maneh keur meser cai'.</i> [ñilih kontak motor manɛ h kə r mɛ sɛ r cai?] 'Nyuwun ngampil kontak motor panjenengan badhe mundhut toya'. O2 : <i>'Abdi meserkuen Mizone nyak!. Ieu duitna'.</i> [Abdhi mɛ sɛ rkə n Mizon ña? !. Iə ? dhuitna?] 'Kula pundhutaken Mizone nggih. menika artonipun'.			✓		✓					Kangge ngandharaken tuturan.	15Sept 2013
46.	Panutur kaliyan mitra tutur saweg wawan rembag rikala tasih	O1 : <i>'Hahaha.. Maneh eling henteu pas konangan Pak Khasbi?'.</i> [hahaha.. manɛ h ɛ liŋ ə ntə ? pas konanɔn Pa? Khasbi] 'Hahaha.. Panjenengan eling				✓					✓	Kangge nyethakaken tuturan.	15 Sept 2013

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	sekolah SMA.	menapa boten pas kapriksan Pak Khasbi'?. O2 : <i>'Hahaha..Iya. Koe sing njagongi rokok sampe kathoke bolong'.</i> [hahaha.. iya? . kowe? siŋ ñjagɔ ŋi roko? sampe katho? e bolon] 'Hahaha.. Nggih. Panjenengan ingkang nglungguhi rokok ngantos clananipun bolong'.											
47.	Panutur nyuwun toya pethak kange dipununjuk.	O1 : <i>'Aing penta banyu bening, tadi timana?'</i> . [aiŋ penta baŋu bæ niŋ, tadi timana?] 'Kula nyuwun toya bening, kala wau wonten ing pundi?'.			✓				✓			Kangge ngandharaken tuturan.	15 Sept 2013
48.	Panutur kaliyan mitra tutur saweg pacelaton wonten ing tepis iring bendungan Menganti.	O1 : <i>'Angger tiba sekang kene paeh ora yah?'</i> . [aŋgə r tiba sə kaŋ kene? pæ h ora yah] 'Menawi dawah saking mriki pejah menapa boten nggih?'. O2 : <i>'Gari dijajal bae!.'</i> [gari dhijajal bæ? !] 'Kantun dipuncobi mawon!'.				✓	✓					Kangge ngandharaken tuturan.	15 Sept 2013

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
49.	Panutur kaliyan <i>mitra tutur</i> ngrembag babagan bal-balan.	O1 : ' <i>Menang apa kalah?</i> '. [mə naŋ apa kalah?] 'Menang napa kalah?'. O2 : ' <i>Kalah. Pinalti pindo langka sing asup</i> '. [kalah. pinalti pindo lanʔa siŋ asup] 'Kalah. <i>Pinalti</i> kaping kalih boten wonten ingkang mlebet'.				✓	✓					Kangge nyethakaken tuturan.	22 Sept 2013
50.	Panutur (O1) ngandharaken bab ayam.	O1 : ' <i>Diadu jeung hayam cilik atos paeh</i> '. [diadu jə ŋ hayam ciliʔ atos pæ h] 'Dipunadu kaliyan jengger sampun mati'.				✓			✓			Kangge ngandharaken tuturan.	22 Sept 2013
51	Panutur nyuwun pirsa dhateng <i>mitra tutur</i> (O2). Ananging sakjatosipun panutur (O1) sampun mangertos perkawis	O1 : ' <i>Siki deneng kowe ora tau bareng karo Amel?</i> '. [siki dɛ nɛ ŋ koweʔ oraʔ tauʔ barə ŋ karoʔ Amelʔ] 'Sakmenika panjenengan boten nate sareng kaliyan Amel?'. O2 : ' <i>Wis, ora usah dibahas maning lah</i> '. [wis ora usah dibahas maninʔ lah!]	✓									Nuwuhaken kahanan ngeca-eca	22 Sept 2013

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	ingkang dipunlampahi dening (O2).	‘Sampun, boten kedah dipunrembag malih lah’. O1 : <i>‘Hahaha.. Budak bangor’.</i> [hahahaha. buda? banɔ r] ‘Hahaha... Lare mbeling’.											
52.	Rokok ingkang dipuncpeng O1 dawah kemawon.	O1 : <i>‘Iihhh.. ieu rokok tiba-tiba deui’.</i> [ihhh.. iə ? rɔ kɔ ? tiba-tiba dhə i?] ‘Iihhh.. menika rokok dawah-dawah kemawon’.			✓					✓		Kangge ngandharaken tuturan.	22 Sep 2013
53.	Panutur badhe dipunblenjaning rencangipun, ananging boten sios	O1 : <i>‘Aing lain budak leutik nu bisa dilombo’.</i> [aiŋ lain buda? lə tik nu bisa dilombo] ‘Kula sanes lare alit ingkang saged dipunblenjani’.			✓		✓					Kangge nyethakaken tuturan.	22 Sept 2013
54.	Panutur nyanjangi priyantun sanes,ananging boten dipungatosaken.	O1 : <i>‘Jalma diomongi teu ngedengekeun’.</i> [jalma diomoiŋi tə ngə də ŋə kə n] ‘Priyantun dipunsanjangi boten mirengaken’.			✓		✓					Kangge nyethakaken tuturan.	22 Sept 2013
55.	Panutur ngandhar-	O1 : <i>‘Biyungku teu kungsi ambek lamun abdi balik peuti</i>			✓			✓				Kangge ngandharaken	22 Sept 2013

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	aken bilih ibunipun boten nate duka menawi piyambak- ipun wangsul daluh.	[biyũku tə kuŋsi ambə ? lamun abdi bali? pə tiŋ] 'Ibu kula boten nate duka menawi kula wangsul dalu'.										tuturan.	
56.	Penutur nyuwun dhateng mitra tutur supados nggambar kamaripun.	O1 : <i>'Maneh wae nu ngagambar kamar abdi nyak?'</i> . [maneh wæ nu ŋagambar kamar abdi ña? 'Panjenengan mawon ingkang nggambar kamar kula nggih?'. O2 : <i>'Wani pira?'</i> . [wani pira?] 'Wantun pinten?'. O1 : <i>'Kowe njaluk pira?'</i> . [kowe? ñjalu? pira?] 'panjenengan nyuwun pinten?'. O2 : <i>'Atos seep?'</i> .		✓								Njumbuhaken basa ingkang dipungina- kaken mitra tutur.	22 Sept 2013
57.	Mitra tutur ngunjuk kopinipun panutur.	O1 : <i>'Sapa sing nginum kopiku?'</i> . [sapa siŋ ŋinum kopiku?] 'Sinten ingkang ngunjuk kopi kula?'. O2 : <i>'Atos seep?'</i> .	✓									Njumbuhaken basa ingkang dipungina- kaken mitra tutur.	22 Sept 2013

		[atos sɛ ɛ p] ‘Sampun telas!’ O1 : ‘Waahh.. Maneh mah kitu. Meserkeun deui!’. [waahh.. maneh mah kitu. meseskə n də i?] ‘Waahh.. Panjenengan kok ngaten. Pundhutaken malih!’											
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Katrangan:

Alih kode

J-S : basa Jawi dhateng basa Sunda

S-J : basa Sunda dateng basa Jawi

Campur kode

J-S : basa jawi wonten ing tuturan basa Sunda

S-J : basa Sunda wonten ing tuturan basa Jawi

Wujud *Campur kode*

T : Tembung

F : *Frase*

B : *Baster* Sept : September

K : *Klausa*

Kat : Katrangan

KEMENTERIAN PENDIDIKAN DAN KEBUDAYAAN
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA
FAKULTAS BAHASA DAN SENI

Alamat: Karangmalang, Yogyakarta 55281 ☎ (0274) 550843, 548207 Fax. (0274) 548207
<http://www.fbs.uny.ac.id/>

FRM/FBS/33-01
10 Jan 2011

Nomor : 0892/UN.34.12/DT/IX/2013
Lampiran : 1 Berkas Proposal
Hal : Permohonan Izin Penelitian

27 September 2013

Kepada Yth.

Gubernur Daerah Istimewa Yogyakarta
c.q. Kepala Bakesbanglinmas DIY
Jl. Jenderal Sudirman No. 5 Yogyakarta 55231

Kami beritahukan dengan hormat bahwa mahasiswa kami dari Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta bermaksud mengadakan **Penelitian** untuk memperoleh data guna menyusun Tugas Akhir Skripsi (TAS)/Tugas Akhir Karya Seni (TAKS)/Tugas Akhir Bukan Skripsi (TABS), dengan judul:

***ALIH KODE SAHA CAMPUR KODE BAHASA JAWI - SUNDA WONTEN ING OBJEK WISATA
BENDUNGAN MANGANTI KECAMATAN KEDUNGREJA CILACAP***

Mahasiswa dimaksud adalah :

Nama : SUTRISNO SISWOYO
NIM : 09205244064
Jurusan/ Program Studi : Pendidikan Bahasa Jawa
Waktu Pelaksanaan : September - November 2013
Lokasi Penelitian : Objek Wisata Bendungan Manganti Kecamatan Kedungreja Cilacap

Untuk dapat terlaksananya maksud tersebut, kami mohon izin dan bantuan seperlunya.

Atas izin dan kerjasama Bapak/Ibu, kami sampaikan terima kasih.

Usaha FBS,
Drs. Yudi Sutarna, M.Pd.
NIP 19620610 198601 1 001

PEMERINTAH DAERAH DAERAH ISTIMEWA YOGYAKARTA
BADAN KESATUAN BANGSA DAN PERLINDUNGAN MASYARAKAT
(BADAN KESBANGLINMAS)

Jl. Jenderal Sudirman No 5 Yogyakarta - 55233
Telepon : (0274) 551136, 551275, Fax (0274) 551137
YOGYAKARTA

Yogyakarta, 27 September 2013

Nomor : 074 / 1897 / Kesbang / 2013
Perihal : Rekomendasi Ijin Penelitian

Kepada Yth. :
Gubernur Jawa Tengah
Up. Kepala Badan Kesbangpol dan Linmas
Provinsi Jawa Tengah
Di
SEMARANG

Memperhatikan surat :

Dari : Dekan Fakultas Bahasa dan seni Universitas Negeri Yogyakarta
Nomor : 0892/UN.34.12/ 2013
Tanggal : 27 September 2013
Perihal : Permohonan Izin Penelitian

Setelah mempelajari surat permohonan dan proposal yang diajukan, maka dapat diberikan surat rekomendasi tidak keberatan untuk melaksanakan penelitian dalam rangka penyusunan skripsi dengan judul proposal : " ALIH KODE SAHA CAMPUR KODE BASA JAWI – SUNDA WONTEN ING OBJEK WISATA BENDUNGAN MANGANTI KECAMATAN KEDUNGREJA CILACAP" , kepada:

N a m a : SUTRISNO SISWOYO
NIM : 09205244064
Prodi/Jurusan : Pendidikan Bahasa Jawa
Fakutas : Bahasa dan seni UNY
Lokasi : Objek Wisata Bendungan Manganti Kecamatan Kedungtreja
Cilacap, Propinsi Jawa Tengah
Waktu : September s/d November 2013

Sehubungan dengan maksud tersebut, diharapkan agar pihak yang terkait dapat memberikan bantuan / fasilitas yang dibutuhkan.

Kepada yang bersangkutan diwajibkan :

1. Menghormati dan mentaati peraturan dan tata tertib yang berlaku di wilayah penelitian;
2. Tidak dibenarkan melakukan penelitian yang tidak sesuai atau tidak ada kaitannya dengan judul penelitian dimaksud;
3. Melaporkan hasil penelitian kepada Badan Kesbanglinmas DIY.

Rekomendasi Ijin penelitian ini dinyatakan tidak berlaku, apabila ternyata pemegang tidak mentaati ketentuan tersebut di atas.

Demikian untuk menjadikan maklum.

An. KEPALA
BADAN KESBANGLINMAS DIY
SEKRETARIS

NUR SATWIK
19641123 199003 1 009

Tembusan disampaikan Kepada Yth :

1. Gubernur DIY (sebagai laporan);
2. Dekan Fakultas Bahasa dan seni Universitas Negeri Yogyakarta;
3. Yang bersangkutan.

PEMERINTAH PROVINSI JAWA TENGAH
BADAN KESATUAN BANGSA POLITIK DAN PERLINDUNGAN MASYARAKAT

JL. A. YANI NO. 160 TELP. (024) 8454990 FAX. (024) 8414205, 8313122

EMAIL : KESBANG@JATENGPROV.GO.ID

SEMARANG - 50136

SURAT REKOMENDASI SURVEY / RISET

Nomor : 070 / 2204 / 2013

- I. DASAR : 1. Peraturan Menteri Dalam Negeri Republik Indonesia Nomor 64 Tahun 2011. Tanggal 20 Desember 2011.
2. Surat Edaran Gubernur Jawa Tengah. Nomor 070 / 265 / 2004. Tanggal 20 Februari 2004.
- II. MEMBACA : Surat dari Gubernur D.I. Yogyakarta. Nomor 074/1987/Kesbang/2013 Tanggal 27 September 2013.
- III. Pada Prinsipnya kami TIDAK KEBERATAN / Dapat Menerima atas Pelaksanaan Penelitian / Survey di Kabupaten Cilacap.
- IV. Yang dilaksanakan oleh :
1. Nama : SUTRISNO SISWOYO.
 2. Kebangsaan : Indonesia.
 3. Alamat : Karangmalang Yogyakarta.
 4. Pekerjaan : Mahasiswa.
 5. Penanggung Jawab : Prof. Endang Nurhayati, M.Hum.
 6. Judul Penelitian : ALIH KODE SAHA CAMPUR KODE BASA JAWI – SUNDA WONTEN ING OBJEK WISATA BENDUNGAN MANGANTI KECAMATAN KEDUNGREJO CILACAP.
 7. Lokasi : Kab. Cilacap.
- V. KETENTUAN SEBAGAI BERIKUT :
1. Sebelum melakukan kegiatan terlebih dahulu melaporkan kepada Pejabat Setempat / Lembaga Swasta yang akan dijadikan obyek lokasi untuk mendapatkan petunjuk seperlunya dengan menunjukkan Surat / Pemberitahuan ini.

2. Pelaksanaan survey / riset tidak disalahgunakan untuk tujuan tertentu yang dapat mengganggu kestabilan pemerintahan. Untuk penelitian yang mendapat dukungan dana dari sponsor baik dari dalam negeri maupun luar negeri, agar dijelaskan pada saat mengajukan perijinan. Tidak membahas masalah politik dan / atau agama yang dapat menimbulkan terganggunya stabilitas keamanan dan ketertiban.
3. Surat Rekomendasi dapat dicabut dan dinyatakan tidak berlaku apabila pemegang Surat Rekomendasi ini tidak mentaati / Mengindahkan peraturan yang berlaku atau obyek penelitian menolak untuk menerima Peneliti.
4. Setelah survey / riset selesai, supaya menyerahkan hasilnya kepada Badan Kesbangpol Dan Linmas Provinsi Jawa Tengah.

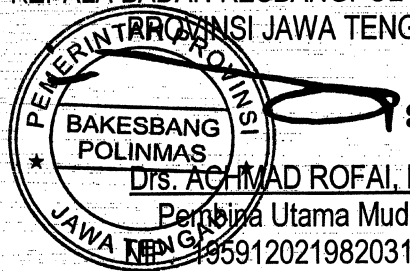
VI. Surat Rekomendasi Penelitian / Riset ini berlaku dari :

Oktober s.d Desember 2013.

VII. Demikian harap menjadikan perhatian dan maklum.

Semarang, 4 Oktober 2013

an. GUBERNUR JAWA TENGAH
KEPALA BADAN KESBANGPOL DAN LINMAS
PROVINSI JAWA TENGAH

Drs. Achmad Rofai, MSi
Pembina Utama Muda
NP. 195912021982031005

PEMERINTAH KABUPATEN CILACAP
BADAN KESATUAN BANGSA DAN POLITIK

Jalan D.I Panjaitan Nomor 1 Telepon (0282) 534118 – 537477 Faximile (0282) 534118

CILACAP

Kode Pos 53223

SURAT REKOMENDASI PENELITIAN / SURVEY/ PKL

NOMOR : 072 / 1287/ X / 28 / 2013

- I. Dasar : Keputusan Bupati Cilacap Nomor 71 Tahun 2004 tanggal 8 Juni 2004 Tentang Prosedur Permohonan Rekomendasi Penelitian / Survey, Praktek Kerja Lapangan (PKL) dan Kuliah Kerja Nyata (KKN) di Kabupaten Cilacap
- II Membaca : Dasar surat dari Kepala Badan Kesatuan Bangsa Politik Dan Perlindungan Masyarakat Pemerintah Provinsi Jawa Tengah Di Semarang Nomor : 070/2204/2013 tanggal, 04 Oktober 2013 tentang Permohonan Ijin Penelitian

Yang bertanda tangan di bawah ini Kepala Badan Kesatuan Bangsa dan Politik (**BAKESBANGPOL**) Kabupaten Cilacap menyatakan **TIDAK KEBERATAN** untuk memberikan rekomendasi atas Pelaksanaan Penelitian yang akan dilaksanakan oleh :

1. Nama / NIM : **SUTRISNO SISWOYO (09205244064)**
2. Pekerjaan : Mahasiswi Program Studi Pendidikan Bahasa Jawa Fakultas Bahasa Dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta
3. Alamat : Jl. RayaTambakreja No. 97 Rt.005 / Rw. 002 Kel. Tambakreja Kecamatan Kedungreja Kabupaten Cilacap
4. Maksud dan Tujuan : Penyusunan Skripsi
5. Penanggung jawab : Prof. Endang Nurhayati,M.Hum (Dosen Pembimbing I)
6. Judul : **" ALIH KODE SAHA CAMPUR KODE BASA JAWI – SUNDA WONTEN ING OBYEK WISATA BENDUNGAN MANGANTI KECAMATAN KEDUNGREJA CILACAP "**.
7. Lokasi : Di Obyek Wisata Bendungan Manganti Kecamatan Kedungreja Kab. Cilacap

III. Dengan ketentuan sebagai berikut :

1. Sebelum melaksanakan **Penelitian** , diwajibkan menyerahkan Surat Rekomendasi dari **Badan Kesatuan Bangsa Dan Politik** Kabupaten Cilacap Ke **BAPPEDA** Kabupaten Cilacap Untuk Mendapatkan Ijin Penelitian
2. Pelaksanaan **Penelitian** ini tidak disalahgunakan untuk tujuan lain yang berakibat pelanggaran Peraturan Perundang – undangan yang berlaku.
3. Mentaati segala ketentuan dalam pelaksanaan **Penelitian** dimaksud.
4. Setelah selesai pelaksanaan **Penelitian** harap melaporkan hasilnya kepada Bupati Cilacap lewat Kepala Badan Kesatuan Bangsa dan Politik (**BAKESBANGPOL**) Kabupaten Cilacap.
5. Surat rekomendasi ini akan dicabut dan dinyatakan tidak berlaku apabila ternyata pemegang surat rekomendasi ini tidak mentaati / mengindahkan ketentuan – ketentuan sebagaimana tersebut diatas.

IV. Surat Rekomendasi ini berlaku mulai tanggal **7 Oktober 2013 s/d 31 Desember 2013**

DIKELUARKAN DI : CILACAP
PADA TANGGAL : 7 Oktober 2013

a.n. KEPALA **BADAN KESATUAN BANGSA DAN POLITIK**

KABUPATEN CILACAP

SEKRETARIS

SUHARYANTO.S.Sos.MM

Pembina
NIP. 19600710 198803 1 002

Tembusan :

1. **SUTRISNO SISWOYO** (yang bersangkutan)
2. Arsip

PEMERINTAH KABUPATEN CILACAP
BADAN PERENCANAAN PEMBANGUNAN DAERAH
Jalan Kauman No. 28 B Telp (0282) 533797, 534945 Fax. (0282) 534945
CILACAP Kode Pos 53223

SURAT REKOMENDASI PENELITIAN / SURVAI

Nomor: 072/0975/27.1

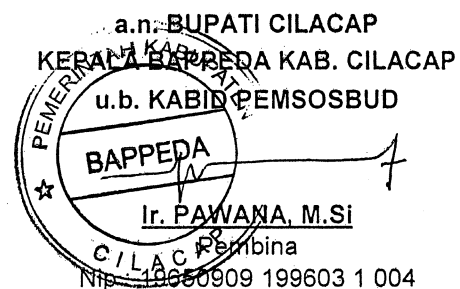
- I. **DASAR** : Keputusan Bupati Cilacap Nomor: 71 Tahun 2004 tanggal 8 Juni 2004 perihal: Prosedur Permohonan Rekomendasi Penelitian / Survei, Praktek Kerja Lapangan (PKL), dan Kuliah Kerja Nyata (KKN) di Kabupaten Cilacap
- II. **MEMBACA** : Surat Kepala Badan Kesatuan Bangsa dan Politik Kabupaten Cilacap Nomor : 072/1287/X/28/2013 Tgl 7 Oktober 2013 perihal: Ijin Penelitian
- III. Yang bertanda tangan di bawah ini Kepala Badan Perencanaan Pembangunan Daerah (BAPPEDA) Kabupaten Cilacap bertindak atas nama Bupati Cilacap, memberikan REKOMENDASI atas pelaksanaan Penelitian / Survei dalam wilayah Kabupaten Cilacap yang dilaksanakan oleh:
1. Nama : **SUTRISNO SISWOYO (NIM : 09205244064)**
 2. Pekerjaan : Mhs. Prodi Pendd. Bhs. Jawa Fak. Bahasa dan seni UNY
 3. Alamat : JL. RayaTambakreja No. 97 Rt.005 / Rw.002 Kel. Tambakreja Kec. Kedung
 4. Penanggungjawab : Prof. Endang Nurhayati,M.Hum (Dosen Pembimbing)
 5. Maksud Tujuan Penelitian / Survei : Penyusunan Skripsi
 6. Judul Penelitian / Survei : **" ALIH KODE SAHA CAMPUR KODE BASA JAWI - SUNDA WONTENG ING OBYEK WISATA BENDUNGAN MENGANTI KEC.KEDUNGREJA KAB.CILACAP "**
 7. Lokasi : Obyek Wisata Bendungan Menganti Kec.Kedungreja Kab.Cilacap

Dengan ketentuan-ketentuan sebagai berikut:

- a. Pelaksanaan Penelitian / Survei tidak disalahgunakan untuk tujuan tertentu yang dapat mengganggu ketenangan dan ketertiban masyarakat / pemerintah.
- b. Sebelum melaksanakan Penelitian / Survei langsung kepada responden, harus terlebih dahulu melaporkan kepada Kepala Instansi /Wilayah (Camat/Kepala Desa/Kepala Kelurahan) setempat.
- c. Setelah Penelitian / Survei selesai, supaya menyerahkan hasilnya kepada BAPPEDA Cilacap.
- d. Apabila dalam jangka waktu tertentu hasil Penelitian / Survei belum dikirim ke BAPPEDA, maka kepada Penanggung jawab / Pimpinan Lembaga Pendidikan yang bersangkutan berkewajiban mengirimkan hasil Penelitian / Survei tersebut di atas.

- IV. Surat Rekomendasi Penelitian / Survei ini berlaku dari tanggal: 7 Oktober s/d 31 Desember 2013.

Dikeluarkan di : Cilacap
Pada Tanggal : 07 Oktober 2013

Tembusan:

1. Bupati Cilacap;
2. Wakil Bupati Cilacap;
3. Kepala Badan Kesatuan Bangsa dan Politik Kab. Cilacap;
4. Camat Kedungreja;
5. Ketua Prodi Pendd. Bhs. Jawa Fak. Bahasa dan Seni UNY.

PEMERINTAH KABUPATEN CILACAP
KECAMATAN KEDUNGREJA
Jalan Raya Kedungreja Nomor 14 Ciklapa Telepon / Faximile (0280) 523411
KEDUNGREJA

Kode Pos 53263

SURAT REKOMENDASI PENELITIAN / SURVEI

Nomor: 072 / 924 / 56

Menindaklanjuti Surat Bupati Cilacap Nomor: 072/0975/27.1 tanggal 7 Oktober 2013 perihal Surat Rekomendasi Penelitian / Survei.

Sehubungan dengan hal tersebut di atas, yang bertanda tangan di bawah ini memberikan rekomendasi penelitian di wilayah Kecamatan Kedungreja yang dilaksanakan oleh:

1. Nama : **SUTRISNO SISWOYO (NIM. 09205244064).**
2. Pekerjaan : Mahasiswa Prodi Pendd. Bhs. Jawa Fak. Bahasa dan Seni UNY.
3. Alamat : Jln Raya Tamakreja No. 97 Rt. 05/02 Desa Tambakreja.
4. Penanggungjawab : Prof. Endang Nurhayati, M.Hum.
5. Maksud tujuan : Penyusunan Skripsi
Penelitian / Survei
6. Judul : **" ALIH KODE SAHA CAMPUR KAODE BASA JAWI-SUNDA WONTENG ING OBYEK WISATA BENDUNGAN MENGANTI KECAMATAN KEDUNGREJA KABUPATEN CILACAP "**
Penelitian/Survei
7. Lokasi : Obyek Wisata Bendungan Menganti Kec. Kedungreja.

Demikian surat rekomendasi ini kami buat, agar Saudara melaksanakan ketentuan-ketentuan yang berlaku dan digunakan seperlunya.

Kedungreja, 8 Oktober 2013.
an. CAMAT KEDUNGREJA
KASIRANTIBUM

KOMARUDIN, SIP
Penata tingkat I
NIP. 19630315 198603 1 026

Tembusan Kepada Yth:

1. Ketua Prodi Pendd. Bhs. Jawa Fak. Bahasa dan Seni UNY.
2. Kepala Desa Bojongsari.